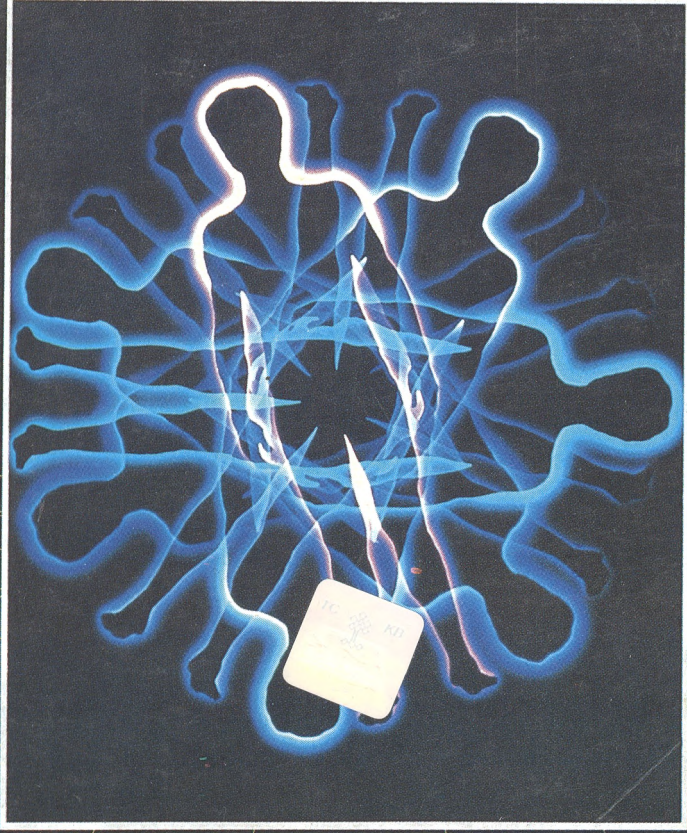

İSLÂM'da Resim, Heykel ve Mûsikî

Ahmet Yakutcan - Cuma Ömür

Diğer bütün peygamberler gibi tevhidle gelen, tevhidle yaşayan, insanlığa tevhidi sunan ve ruhlara tevhidi yerleştirip yayan Peygamber Efendimiz de, putların ve putperestliğin düşmanıydı, putları ve putperestlik akidelerinin hepsini reddetmiştir.

Bütün beyinler ve kalblere nurlu beyanlarıyla, ilahi kelâmla, muhabbetle giren Efendimiz, ruhlardaki en küçük şirk gölgesinin dahi yok olmasını ister.

Muvahhid yapının mimarı Efendimiz (A.S.), şirkin hiç bir emaresine tahammül etmiyor ve hadiste zikredilen kötü alışkanlıkların gelecekte de ümmet-i beyza arasında yaygınlaşmaması için ulvî hassasiyeti içinde, o alışkanlıklara dönüşü sanki ilahi vahye bir itirazmış gibi değerlendiriyor.

Kısaca ifade edecek olursak, mûsikî netice itibariyle, Rabbimize giden yolları açmalı ve O'nun ma'rifeti adına bize birşeyler kazandırmalıdır. Bu da Kur'an, Ezan ve mânâ yüklü ilâhi ve kasideler ve bir de tabiattan yükselen fitrî mûsikiyle elde edilir. Bunların dışında mûsikî adına ortaya konan şeyler ise, sadece bizi Cenab-ı Hak'tan uzaklaştırıp gafletin kucağına atan birer oyun ve eğlenceden ibarettir.

İSLAM'DA
RESİM
HEYKEL

Ahmet Yakutcan - Cuma Ömür

İZMİR-1991

NİL YAYINLARI

NİL A.Ş.

**Basım - Yayın - Dağıtım Matbaacılık
Ambalaj Sanayi ve Ticaret A.Ş.**

871 Sk. No: 47 İZMİR
Tel: 250487 — 195670**

YAYIN NO:**

16

DİZGİ - FİLM
MONTAJ - DAĞITIM:
NİL A.Ş.**

BASKI:**

**Çağlayan A.Ş./İZMİR
Tel: 273422**

Copyright © Bu eserin yayın
hakkı NİL yayınları A.Ş.'ye aittir.**

GİRİŞ

Hayat şartlarımızın devamlı değişip durması çeşitli problemleri de beraberinde getirmektedir. Bunlar, bir yönüyle dünya, bir diğer yönüyle de âhiret hayatımızla alâkalıdır.

Her mü'min ömrünün bütün karelerini Rabbinin rızası istikametinde geçirmek mecbûriyetindedir. O, dünyaya hem âhiretin tarlası, hem de Allah'ın isimlerinin tecellî yeri olarak bakar. Bu dikkatle hayata giren insanın yaşayışında sürekli yanlışlık ve zikzaklar yer almaz. Bunun için onun hayatı asıl çizgisiyle baştan sona kadar istikamet üzerindedir.

Bu kısa çalışmamızda müslümanların hayatlarının müstakim yürümesi için yardımcı olma niyetini taşıyor ve bu konuda onlara yararlı olacağımıza da inanıyoruz. Günümüz insanının içine düştüğü inhıraflara geçen asırların insanları - özellikle müslümanlar - pek düşmüyorlardı. Oysa bugünün müslümanı, Büyüleyici bir güce sahip nice değişik şartların kuşatması içindedir. Hem kendi medeniyetinin aslî bünyesiyle alâkalı olmayan, yabancı medeniyetlerin içinden ve etkisinden gelen bu şartlarla kuşatılmış olunca, hayata müslümanca uyum sağlama da bir problem olup çıkıyor. Biz, çalışmamızda bunların binlercesinden yalnız ikisini konu edindik: RESİM VE HEYKEL.

Heykel mevzuunda Kur'an-ı Kerimin hükmü kesindir: Heykel yapmak ve onlara ibâdet kesinlikle haramdır. "Ey iman edenler, şarap, kumar, ensab ve fal okları şeytan işi birer pisliktir. Onlardan sakınınız ki felâha eresiniz." emr-i ilâhîsini taşıyan Kur'an-ı Kerimin bu âyetindeki "ensab" keli-

mesinin ibâdet kastyyla dikilen putlar (heykeller)in adı olduğu müfessirlerce ittifakla kabul edilmiştir. Bu konu ile ilgili âyetler yeri geldikçe görülecektir.

Efendimiz (A.S.)'ın bütün hayatı bu konuda aynı hasasiyet içinde geçmiştir. Mekke'nin fethinde bizzat, Kâbe'nin içindeki putları asâsıyla devirirken, “Hak geldi, bâtil zâil oldu. Zâten bâtil zâil olmaya mahkûmdur.” âyetini okumuşlardı.

Çalışmamızda resim mevzuunu helal-haram noktalarından ele aldık. Resme helâl diyenlerin delillerini ve bu husustaki görüşlerini tenkidleriyle birlikte belirttik. Fotoğraf meselesi ise son asırların getirdiği bir meseledir ve Sâhib-i Şeriatın bu hususta kesin bir hükmü de bilinmediğinden, değişik fıkıh usûlleriyle hüküm çıkaran pek az bir kısım modernist ilim adamları fotoğrafı helal saymış; bunların dışında, ekser islâm ulemâsı ise haram olduğu yolunda görüş belirtmişler, ayrıca zarûrî hallerde de mübah olacağına cevaz vermişlerdir.

Çalışmamızın son kısmında resim ve fotoğraflara müteallik hükümleri fıkıh kitaplarından derinliğine inmeden naklettik.

HEYKEL VE RESMİN TARİFİ

Konumuzla ilgili heykel kavramını, “timsâl”; resim kavramını da “sûret” kelimeleriyle karşılamakta, ifade etmekteyiz.

Sûret, bir kısım eşya ve şahısların görüntülerinin, kâğıt ve duvar gibi yerlere, kalem, fırça ve benzeri âletlerle çizilmiş hâlidir. Timsâl ise taş, mâden, alçı gibi maddelerden yapılan ve belli bir hacmi bulunan eşyadır. Ayrıca, elbise, halı, kilim gibi eşyaların üzerindeki canlı sûretlerine de timsâl denilir.¹ Bir başka târife göre de sûret, gölgesi olmayan; timsâl ise gölgesi olan eşya resimleridir. Kısaca, sûret, resimlere; timsâl de belli hacme sahip putlara ve heykellere verilen birer isimdir. Yani, her heykele resim denir ama her resme heykel denilmez.²

Fıkıh kitaplarına göre sûret, hem canlı hem de cansız eşya resimlerini ihtiva eder. Timsal de kendilerinde ruh bulunan canlılarla alâkalıdır.³

Günümüzde resim, formları siyah-beyaz olarak veya renk ve çizgiyle iki boyutlu satıh üzerinde tasvir edilen şey; heykel ise taş, mermer, maden, demir, tunç, ağaç, alçı, kil, fildişi gibi malzemelerle insan veya hayvanı üç boyutlu olarak tasvir etme isteğinin ortaya koyduğu eser, diye tarif edilmektedir.⁴

1. Mu'cem'ul-Vasit sh. 530-860
2. M.A. Sâbuni, Tefsir'u-Ayâtil-Ahkâm c.2, sh. 410
3. İbn'ül-Hümmam, Şerhu-Fethül-Kadir c.1, sh. 294.
4. Türk Ansiklopedisi 19/200-278

İSLAM DİNİNDE RESİM VE HEYKEL

İki dünya hayatımızı da aydınlatan rehber kitabımız Kur'an-ı Mu'ciz-ül-Beyanda resmi yasaklayıcı kesin bir hüküm bulunmamakla beraber heykeli yasaklayıcı hükümlerle sık sık karşılaşmaktayız. İlâhî azaplarla tarihten silinen kavimlerin kıssaları anlatılırken onlara ait en belirgin vasfın şirk ve putperestlik olduğu gösterilir. Onların bu vasıflarını terkedip, benzeri âdetlerden vazgeçmemeleri helâket sebepleri olarak belirtilir. “Ey iman edenler, şarap, kumar, ensab ve fal okları şeytan işi birer pisliktir. Onlardan sakınınız ki felâhe eresiniz.”⁵ diyen Kur'an-ı Kerim, ‘ensab’ı içki, kumar ve fal oklarıyla aynı seviyede göstermektedir. “Ensab” kelimesi bütün müfessirlerce, “ibâdet kastıyla dikilen putlar” olarak anlaşılmış ve anlatılmıştır.⁶ Zaten kelime lügat itibariyle de aynı manayı taşımaktadır.⁷

Kur'an-ı Kerim'in bir âyetinde, “Cinler, Süleyman (A.S.)a dilediği gibi kaleler, temâsil (heykeller), havuzlar kadar geniş leğenler ve sabit kazanlar yaparlardı.”⁸ diyor. Ayetteki “temâsil”, “timsal”ın çoğuludur. Bu da, gölgesi olup, belli bir hacim kaplayan heykeller ve putlar demektir. Demek ki âyete göre cinler, Süleyman (A.S.) ın arzusuyla hey-

5. Maide Suresi 5/93

6. İbn'ül-kesir, Tefsir'ü-İbn'il-Kesir c.1, sh. 146

Reşit Rıza, Tefsir'ül-Menâr c.6, sh. 146, c.7, sh. 57

7. Ragîb el-Esfehani, Mu'cem'u-Müfredat'ı Elfaz'ıl Kur'an sh. 515

8. Kur'an-ı Kerim 34/13

keller de yapıyorlardı.

Bu âyete müfesssirler iki şekilde bakmışlar:

1- Heykeller, Süleyman (A.S.) ın şeriatında mübahtı. İslamda ise bu hüküm nesholunmuştur. Zira, “neshedici yani kendinden önceki hükmü kaldırıcı bir hüküm olmadıkça, bizden önceki şeriatlar bizim de şeriatımızdır”, kaidesince, islamda da bu yolda neshedici naslar bulunduğundan, heykel ve resim yapmak haram kılınmıştır.⁹

2- Âyette geçen heykeller -bir manaya göre de resimler- insan, hayvan gibi canlıların değil, belki ağaçlar, dağlar ve denizler gibi tabiat manzaralarının, cansızların resimleridir. Buna göre Süleyman (A.S.)ın şeriatı ile bizim şeriatımız arasında da bir fark görülmemektedir.¹⁰

Nuh (A.S.) kavmini Allah yoluna davet eder. Buna karşı onlar: “Tanrılarınızı bırakmayın, ne Vedd’i, ne Suvâ’yı, ne Yegus’u ne de Nesr’i bırakmayın”¹¹ derler, Kur’an bunu böyle haber veriyor. Kâinâtın Efendisi’nin ümmetin âlimi olarak tavsif ettiği İbn-i Abbas (R.A.) bu âyet için bakınız ne diyor: “Bu âyette adı geçen kimseler, Nuh (AS)ın kavmi arasında yaşayan salih, sözü dinlenir, faziletli şahsiyetlerdi. Bunlar vefat edince, şeytan, o kavme, “Bu şahısların putlarını oturduğunuz meclise koyun ki onları dâima hatırlayasınız.” diyerek onları avlamayı hedef alır. Onlar da, şeytanın bu tavsiyesine uyar ve heykelleri yaparlar. Bütün bunları yaparken onlara ibâdet düşüncesinde değillerdi ama, daha sonra gelenler, onların çocukları bu putlara ibâdet etmeye başlar ve şeytanın oyununa gelerek tuzağına düşerler.”¹²

9. M. Vehbi Efendi, Hûlasat’ül-Beyan c. 12 sh. 115

10. M. Ali Sabunî, a.g.e. c. 2, sh. 405

11. Kur’ân-ı Kerim 71/23

12. M.A. Sabunî a.g.e., c.2 sh. 409

İbrahim (A.S.) da babasına ve kavmine, “Sizin şu karışısında durup taptığınız heykeller de nedir?” der. Onlar da, “Babalarımızı onlara tapar bulduk (da biz de bunun için onlara tapıyoruz.) cevabını verirler. İbrâhim (A.S.), “doğrusu siz de babalarınız da açık bir sapıklık içine düşmüşsünüz.”¹³ diyerek, onları kınar.

Diğer bütün peygamberler gibi tevhidle gelen, tevhidle yaşayan insanlığa tevhidi sunan ve ruhlara tevhidi yerleştirip yayan Peygamber Efendimiz de putların ve putperestliğin düşmanıydı, putları ve putperestlik akidelerinin hepsini reddetmiştir.

Efendimiz, Mekke’nin fethinde Hz. Ömer (R.A.) a Kâbede bulunan bütün melek ve peygamber resimlerini imha ettirir, kendileri de bizzat Kâbedeki putları asâsıyla teker teker devirirken, “Hak geldi bâtil yok oldu. Zaten bâtil yok olmaya mahkûmdur.”¹⁴ mealindeki âyet-i kerîmeyi okurlar¹⁵. İbn-i Şîhâbü’üz-Zühri, Ubeydullah İbn-i Abdullah, İbn-i Abbas gibi güvenilir birçok râvinin nakillerine göre putların yerlere yüzüstü yıkılıp gitmesi de Efendimizin (A.S.) asâsıyla sadece onları işâret etmeleriyle olup gitmiştir...¹⁶

Enfüste ve afakta bütün putları devirip yok etmek için gönderilen muvahhidler serdarı Efendimiz Mekkenin fethinde Kâbedeki putları asasıyla birer birer devirir ve “Hak geldi, batıl zâil oldu, zaten bâtil yok olmaya mahkûmdur” der. Bütün beyinler ve kalblere nurlu beyanlarıyla, ilahi kelamla muhabbetle giren Efendimiz ruhlardaki en küçük şirk gölgesinin dahi yok olmasını ister. Yapılan bu ruhî ameliyata katlana-

13. Kur’an-ı Kerim 21/52, 53, 54

14. Kur’an-ı Kerim 17/81

15. Es-Seharenfüri Bezl’ül-Mechûd fî Halli Ebi Davud c. 17, sh. 39

16. İbn-i Hişam, Es-Sîretun-Nebeviyye c.4, sh. 59

mayan kemtalih ruhlar itirazlarla, tevillerle ortaya çıkarlar. Meselâ putlar için. “İslamiyetin intişar döneminde müslümanların bir kısmı putlardan, putperestlikten yeni kurtulmuşlardı. Tekrar onlara dönerler endişesi vardı, bunun için yasaklar kondu, ama artık o endişeye yer yok. Şimdi bu endişeler kalkınca, insanın günümüzde putperest olması mümkün değildir. O halde bunlarla yapıcı ya da taşıyıcı olarak ilgilenmekte hiç bir sakınca olamaz.” derler.

Burda, Kâbe’deki putları bizzat asasıyla imha eden O Muvahhidler ordusunun Serdarı sonraları Secaat ve Sadakat örneği Hz. Ali’den rivayet edilen bir hadiste, sahabiye bir belde- dedeki resimleri ve putları imha ettirerek “Bundan sonra kim bu gibi şeyleri yapmaya yeltenirse, Muhammed (S.A.)’a indirileni inkâr etmiş sayılır.” der.¹⁷

Dinimizin nice kaidelerini kendilerinden öğrendiğimiz Hz. Aişe vâlidemizden nakledilen bir diğer hadiste de Efendimiz (A.S.) yine “Kıyamet gününde azap yönünden insanların en şiddetlisi, Allah’ın yaratma sıfatına benzer iş yapanlardır.¹⁸ diyor. İbn-i Abbas (R.A.)’ın rivayetiyle gelen bir başka hadiste ise Efendimiz (A.S.) “Dünyada bir suret yapana, kıyamet gününde yapmış olduğu surete ruh üflemesi (hayat vermesi) teklif olunacak, fakat o bunu asla yapamıyacaktır¹⁹ buyuruyorlar.

Muvahhid yapının mimarı Efendimiz (A.S.) şirkin hiç bir emaresine tahammül etmiyor ve hadiste zikredilen kötü alışkanlıkların gelecekte de ümmet-i beyzâ arasında yaygınlaş-

17. el-Münzirî, et-tergîb ve’t-tertib c.4, s. 44-45

18. Müslim, Kitab’ul-libas c. 3, sh. 1667

19. Buhari, Kitab’ul-libas c. 7 sh. 67 Bab: 97

Müslim, Kitab’ul-libas c. 3, sh. 1671

maması için ulvi hassasiyeti içinde o alışkanlıklara dönüşü sanki ilahi vahye bir itirazmış gibi değerlendiriyor. Kaldı ki devir Medine devridir. “Şeytanım bana teslim oldu” diyen Efendimizin “Sahabi için “Sizin küfre düşmenizden şeytan ümidini kesmiştir” buyurduğu bir hal ve keyfiyet iklimindedir insanlar. Ama bugün nice hakikatler gizleniyor nice şüphe ve tereddütler kol geziyor. Biz bu halde o kutlu dönem kadrosundan daha mı eminiz ki, bu kesin yasaklara rağmen nice kılıflarla insanların şirke zorlandığı ve şirke hazır hâle getirildiği bir ortamda tevillere kucak açıyoruz. Halbuki “Fesada giden ve sebebiyet veren her yolu kapatma”yı şiar edinmiş bir dinin tevillerle bu şiarının yıkılması dine karşı ne azim bir zulüm olur, düşünölsün.

Bütün bu itirazlara karşı Osmanlı’nın son Şeyhülislamı Mustafa Sabri Efendi şu açıklamayı getiriyor: “Bundan sonra suretlere tapacak kadar şaşkın adamlar kalmamıştır, yahut benim kendi hakkımda o ihtimal, imkân haricindedir... Binaenaleyh memnuiyetin sebebinin yokluğu ile men edilen şeyin de zevali lâzım gelir” diyerek kendi kendine fetva veren bazıları akıl ve idrakini kendi seviyelerinde düşünerek, meselâ bir çok eski hürafelerden halâ vazgeçirilemeyen kadınlarla, saf dil avamın bu yolda müşahede edilen meyillerinden gafil bulunuyorlar. Hele putperestliği men tabiriyle putperestliğin ihtimalini men tabiri arasındaki farkı anlamıyorlar. Halbuki putperestliğin bugün kendisi olmasa bile ihtimali mevcuttur. Ve yarın bizzat kendisinir (de vâki olmayacağını kimse temin edemez. Sonra bu adamlar, kendileri hakkında söyledikleri sözlerle de putperestlik ihtimalini men için va’z edilen bir kanunun umumi olması lâzım geleceğini takdir edememiş oluyorlar. Ayrıca şundan da gâfil bulunuyorlar ki bir şer’i hükmün incelenmesinde hüküm sebebinin, o belirti-

len yerlerin dışında da cereyanı varsa, o hükmün onları da içine alması ictihad rütbesine haiz olanlar tarafından yapılacak olan fıkhıta “kıyas” adını verdiğimiz ameliyeyi gerektirir. Bunlar bu şartlara haizmidirler ki bunu gayet rahatlıkla söyleyebiliyorlar?

Ayrıca bir şer’i hükmü sarîh mahalinden iptal edip ayırmak, hiç yokmuş gibi bir hale getirmek hiç bir vakit caiz olmaz. Bakın, sarhoşluk veren şeylerin yasaklanmasının sebebi sarhoşluk vermek farz edildiğine göre, şaraptan sarhoşluk vermeyecek kadar azı caiz görülebilir mi?²⁰

Görülüyor ki Mustafa Sabri Efendi, zamanımızda dahi eski hurafe ve inançlarından halâ vazgeçirilemeyen kimse-lerin böyle bir fiile karşı temayüllerinin olabileceğini, putpe-restlik ihtimalinin yok olamayacağını (ki ilim ve teknikte dünyanın en ileri milleti olan Japonlar halen putlara taptığı-na göre, insanlar ilimde, medeniyette ne kadar ileri giderler-se gitsinler bu ihtimal kıyâmete kadar devam edecektir) bu hususta verilen bir kararın umumi olması gerektiğini ve bu kararı söz sahibi bir şahsın verebileceğini, ayrıca bugün böyle bir ihtimal yok diye hükmün ortadan kaldırılamayacağını verdiği şarap misâliyle anlatmaktadır.

Heykel ve resim yapmanın bir başka mahzurlu tarafı da, heykeltıraşın, yaratma vehmi gibi kula yakışmayan duygu ve düşüncelere kapılmasıdır. Nitekim bu hususta Ashab-ı Suf-fe’nin büyüklerinden Ebu Hureyre (R.A.)’ın rivayet ettiği hadîs-i kudsîde, ufuk Peygamber rabbinden naklediyor; “Allah (c.c.) buyuruyor ki: “Benim yarattığım gibi yaratmaya kal-kışandan daha zalim kim olabilir? Haydi onlar (yoktan) bir

zerre, yahut bir habbe veya bir arpa tanesi yaratsalar ya...”²¹ Evet kul için en büyük mürüvvet, (hâşâ) Rabbine karşı yaratma vehmi gibi bir düşünceyle yarışa kalkışmak değil, kendi kulluğunu bilip, ihsan sırrı içinde O’na ibadet etmesidir.

Heykel ve resimlerin yasak edilmesindeki ayrı bir haki-kat da; gereksiz ve faydasız lüks ve israfa son vermektir. Dün-yada bu gibi lüzumsuz şeylere harcanan paralar toplansa, yekünü herkesi hayrete düşürecek bir seviyeye ulaşacaktır. Zamanımızda dünyanın birçok tarafta yiyecek bir lokmaya muhtaç milyonlarca insan varken diğer tarafta bu gibi şeyle-re yatırım yapmak akıllıca bir iş olmasa gerek.

Heykel ve resim yapma hususunda “Büyüklerle saygı, kahramanların hatıralarını ebedileştirmek, fedakârlıkları ile mil-letin tarihine şeref levhaları ilâve eden büyük insanların bu iyiliklerine karşılık, yeni nesillere bunların fazilet ve fedakâr-lıklarını hatırlatmaktır” diyenler için de şöyle deriz: Dünya ha-yatı eğlence ve oyundan başka bir şey değildir; şüphesiz ki asıl hayat, ahiret yurdundaki hayattır, keşke bilselerdi.²² âyet-i kerimesinde mü’minler için bir hayat tarzı ve keyfiyeti ortaya konuyor. Buna göre mü’minler ahirette faydasını gö-recekleri yani Rabblerinin râzı olacağı işleri yaparlar ve sü-rekli ahiret yurduna iştıyak duyarlar. İnsanlar tarafından bi linmedikleri halde Allah katında ebedi ve mes’ud hayat say-fasına kaydedilmiş nice büyükler vardır... Kâinatın Fahri Efen-dimizin (S.A.V.) dilinde de, Allah katında en fazla sevimli olanlar, dünyada iken insanlar tarafından parmakla gösteril-meyen, istedikleri kendilerine verilmeyip, yüzlerine kapılar

21. Buhari, Kitab’ül-libas c. 7, sh. 65 Bab: 90
Müslim, Kitab’ül-libas c. 3, sh. 1671 H: 2111
22. Kur’an-ı Kerim 29/64

kapanan, ve mütevazi bir hayat yaşayan insanlar olarak anlatılmaktadır.²³

Ebedîleşme fikri ve duygusu, insanın fıtratında mevcuttur. Bu duygu heykeller ve resimler yaptırılarak tatmin edilemez. Bu duygu hakka ve halka hayırlı eserler, hizmetler vererek dillerde hayırla yad edilmek suretiyle tatmin edilmelidir. Zaten Efendimizin de belirttiği gibi bu gibi kimselerin öldükten sonra da amel defteri kapanmayıp, geride bıraktığı şeylerden dolayı daima sevab kazanacaklardır. Hem islâmiyetin yaşandığı her yer ve asırda, ne Kâinatın Fahrının, ne O'nun cihâr-ı yâri güzini olan halifelerinin ne de gayretleriyle hizmet etmiş olan büyük kimselerin adına suret ve heykeller yapılmak suretiyle hatırlanma yoluna gidilmemiştir. Bilakis onlar, seleften halefe, babadan oğula intikâl eden, şekil ve suret olmaksızın kâlpîleri ve akılları itminana erdiren, meclisleri süsleyen, göğüslerde nakşedilmiş ve dilden dile nakledilen menkıbeleriyle yaşatılmış ve yaşatılmaktadırlar.

Başka bir açıdan düşünülürse; adlarına heykellerin dikildiği kimselerin insanlar arasında bıraktıkları tesir geçici olmakla birlikte, hayırlı hizmetleriyle kalp ve dimağlarda iz bırakan kimselerin değer ve itibarları zamanın geçmesiyle kat kat artmaktadır. Dolayısıyla daha sonra gelen nesiller arasında ilk gruptakilerin anılmasıyla nefret tufanları eserken, ikinci gruptakilerin anılmasıyla yeni nesiller şevklerine şevk katacak, insan olduklarını hatırlayacak, burun kemiklerinin sızlayıp, gözyaşlarının dökülmesine sebep olacak manevi bir atmosfer meydana gelecektir.

Aynı mesele hakkında fikrini beyan eden Mustafa Sabri Efendi ise şöyle diyor; “Gelelim halefler için tarihi vesâik yer-

23. El-Münziri, et-terğîbvet-terhib c.4, sh. 152-153

lerine geçmek üzere öteye-beriye rekz olunan (dikilen) heykellere: Bunlar hiç bir vakit zengin bir tarihi kaynak sayılacak tafsilatı ihtiva etmezler. Bu hususta, ancak bir takım vak'a kahramanlarının şahıslarını tanıtmak faidesi kalır ki, bu gayenin yazı ile tesbit edilen miktarından fazlasına hiç hâcet olmadığı gibi, bu tesbit usulünün yazı ile tesbit şekli kadar umumileşmeye kabiliyeti de yoktur.

Mezkur heykeller, yaşadıkları esnada güzide hizmetleri geçmiş olan mümtaz kimselerin hatırlanmasına vesile olacak şekilde haklarında ebedi birer ihtiram nişanı olması ve gelecek nesiller için mücessem ve muhteşem bir takım teşvik numunesi halinde bulunması mülâhazaları da doğru değildir. Hatta islâm dini bunları tasvir nokta-i nazarından başka, faidesiz sarf ve beyhude masraf olmaları cihediyle de men eder. Çünkü heykellerin yerine o gibi yüksek zatların adına nisbet edilen bir takım hayrat ve iyilikler yapılsa, bu yüzden dünyada ki insanlar müstefid olacağı gibi, sevabından da işaret edilen kimseler istifade etmekle, gerçek ihtiram vazifesini yerine getirme maksatları daha ciddi, daha iktisadî bir surette hâsıl olur. Sonra ne ölülerden ne de dirilerden hiç kimseye zerre kadar faydası olmayan bu ruhsuz heykellerin bu cansız timsallerin, ibret olacak gözlere karşı hakiki bir fayda ve manâyı teşvikî tazammün edemiyeceği şüphesizdir. İnsanların mizacında bu gibi şeylere daha ziyade kapılmak tabiri, gaflete düşmek ve aldanmak manâlarını gösterir ki, İslâm dini insanları sathi görüşe alıştırmamak, iğfal edilemez bir hale getirmek vazifesini uhdesine almıştır. “İnsanın ebnây-ı cinsi arasında mertebesi o derece yükseliyor ki öldükten sonra namına heykel dikeyyorlar. İşte bu mükâfata nâil olmak için ben de çalışayım, çabalıyayım” denilecek... Denilecek ama bu mükâfattan ne çıkar? Kim istifade eder? Eğer maksud (iste-

nilen) isminin bâki kalması ise bunun, arzettiğimiz gibi bir takım faydalı eserlerle elde edilmesi daha münasip olmaz mı? Sonra islâmiyette isminin baki kalması meselesi de meşru ve doğru maksatlardan değildir. İslâm aleminde karşılıksız mesai denildiği zaman bu meyanda şan ve şöhrat arzusundan uzak kalma kabiliyeti ifade edilmiştir. Meselâ şan ve şöhrat elde etmek için cihad eden mücahid, Allah katında İslâmi vazifesini ifa etmiş sayılmaz.

Bir de herkes tarafından kabul edilmiş apaçık şeylerden olması lâzım geleceği üzere, kâlpelerde gelip-geçmiş büyüklerin mevkileri, heykellerinin azamet ve ihtişamı nisbetinde olmayıp, hizmetlerinde ki muvaffakiyetleri derecesine göredir. Meselâ; Ömer'ül-Faruk (R.A.)'ın namına bir heykel dikilmemiş olması bugün cihan medeniyetine karşı şanlı icraatına zerre kadar bir eksiklik îras edebilir mi? Sonra İslâmiyete göre daha yukarı doğru, bilfarz Resul'ü-Ekrem (S.A.V.) Efendimiz Hazretleri için bir heykel, bir suret dikmek hürmet değil bilakis son derece edep dışı bir cür'et addedilir. Nitekim İsa Aleyhisselâmın rastgele duvara nakşolunan resimlerinin nakşediliş şekline karşı esef duymamak kâbil değildir.

Yüce Nebilerin resimlerinden sonra nöbet, bütün şekil ve suretlerden münezzeh Hak Teâlâ Hazretlerine mi gelecek...? Ne hacet... Hristiyanlık alemine çoktan gelmiştir bile... "İlim ve Din Mücadelesi" isimli eserin müellifi muallim Draper, Kur'an da bulunan; "O Rahman olan (Allah'ın emri ve hükmü) arşı istilâ etmiştir"²⁴ "Allah'ın (kudret) eli onların elleri üzerindedir"²⁵ ve "Ancak azamet ve ikram sahibi

24. Kur'an-ı Kerim 20/5

25. Kur'an-ı Kerim 48/10

olan Rabbinin zatı bâki kalacaktır ²⁶ gibi bazı müteşâbih ayetlere istinaden, müslümanlara Vacib Taâlâ hakkında -hâşâ- bir şekillendirme fikri isnad etmiştir. Halbuki adı geçen muallim, hiç bir yerde müslümanlık namına, hatta son zamanlarda Avrupa'dan sirayet eden tasvire alâka dolayısıyla olsun -hâşâ- Cenab-ı Hakka aid bir suret görmüş veya işitmiş değildir. ²⁷

Netice itibariyle, başta Halik Taâlâ Hazretlerinin bu konu hakkındaki kesin emri, Nebiler Nebisi Efendimizin de bu istikamette ki zecr ifade eden sözleri ve mezheb imamlarımızın bu mevzunun cevazına dair hiç bir fetva vermemeleri sonucu diyebiliriz ki “HÜKÜMLERİ KIYAMETE KADAR DEVAM EDECEK OLAN İSLÂM DİNİ HEYKELLERİN YAPILMASINI VE ONLARA İBADET EDİLMESİNİ KESİNLİKLE YASAKLAMİŞTİR.”

26. Kur'an-ı Kerim 55/27

27. Mustafa Sabri Efendi, Meseleler sh. 71-72-73.

RESİM

Resim; mevzuun başında da tarif edildiği gibi, eşya ve şahıs suretlerinin kâğıt ve duvar gibi yerler üzerine, kalem, fırça ve benzeri aletlerle çizilmiş haline denir. Dolayısıyla bunun, heykelden farklı olduğu ortaya çıkmaktadır. Buna binaen bazı âlimler, hadislerde vârid olan nehiylerin sadece heykeller hakkında olduğunu ileri sürerek, resme mutlak mânâda cevaz verirken, bazıları da bu nehyin hem heykelleri hem de resmi içine aldığına öne sürerek, resmi de heykellerle beraber mütalâa etmişlerdir. Bazı âlimler de, resimleri canlı ve cansızların resimleri diye ele alarak ikiye ayırmışlar, cansız (ruhu olmayan)larınkine cevaz verirken, canlı (kendisinde ruh bulunan)ların suretlerine haram demişlerdir.

Meselenin etraflıca anlaşılabilmesi için mevzuyu iki kısma ayırarak, delilleriyle beraber, önce helâl diyenlerin görüşlerini ve bu görüşlerinde ne derece isabetli olduklarını, daha sonra da haramdır diyenlerin ifadelerini sıralayıp bir neticeye varacağız.

RESME HELAL DİYENLER VE DELİLLERİ

İslâm dininin düşünce yapısını, medeniyetin yeni kalıplarına dökerek yeniden şekillendirmek isteyen bazı kimseler, bu mevzuda bazı hadisleri yorumluyor ve te'vil ediyorlar; Bunlardan bir tanesinde Müslim b. Subeyh, şöyle rivayet ediyor: “Ben Mesruk’la beraber Hz. Meryem’in timsalleri bu-

lunan bir evde bulunuyordum. Mesruk; “Bunlar Kısra’nın resimleridir” deyince ben “Hayır, bunlar Hz. Meryem’in resimleridir” dedim. Buna karşılık olarak Mesruk; “Ben Abdullah b. Mes’ud’dan Efendimizin, “Allah’ın yanında azabı en şiddetli olanlar tasvirçiler, yani ressamlardır” dediğini duydum”²⁸

Bu hadis-i Nebeviyi resimin helâl olduğuna delil getirenler; “Görülüyor ki bu hadisdeki râviler, gitmiş oldukları evde gördükleri tasvirlerin Kısra veya Hz. Meryem’e ait olduğunu açıkça belirtiyorlar. O halde bu resimler sıradan kalma tasvirler değildir. Bunları gören Abdullah b. Mes’ud ise bunlar karşısında Hz. Peygamber (A.S.)’ın hadisini nakletmesi, hadisin hangi tasvirler hakkında söylendiğine açıklık kazandırıyor. Nitekim Hz. Meryem’in resim ve heykelleri, bütün Hristiyan mabedlerinde takdis konusudur. İranlıların ise eski krallarına “Kısra” denilirdi. Ressamlar Kısrayı (resimlerine) konu yaparlardı ve bu resimlere karşı saygı gösterisinde bulunanlar oluyordu. İslâm ise eşya ve kişinin takdis konusu yapılmasını tasvip etmez. Bütün saygının Allah’a karşı olmasına önem verir derler.²⁹ Yani bu hadisle onlar takdis etme meselesi Kısra ve Hz. Meryem’in resim ve heykelleriyle ilgilidir. O halde bunun haricindeki resimler caizdir demek isterler.

Şimdi bu hadisten hareket ederek resmin cevazına hükmeden mütalânın sağlam olup olmadığını anlamaya çalışalım.

1. Önce, görülen resmin Kısra’ya mı yoksa Hz. Meryem’emi ait olduğu hakkında raviler arasındaki ihtilaf, hadis kriterleri açısından manâda şüphe uyandırıyor.

2. Hadise mevzubahis olan hadisenin geçtiği anda, ha-

28. Müslim, Kitab’ül-libas c.3, sh. 1673 H. No: 2109

29. Osman Şekerci, İslâmda Resim ve Heykelin Yeri sh. 23

disi Efendimizden duyan Abdullah b. Mes'ud olmadığı halde, varmış gibi gösterilerek, hadisin manası sadece Hz. Meryem ve Kısra resimlerine münhasır kılınmak isteniyor. Halbuki hadisin ravilerinden biri olan Mesruk bunu daha önce duymuş ve olayın cereyan ettiği anda tercüman olmuştur. Demek ki hadisi sadece belli bir mevzuya münhasır kılmak doğru değildir. Çünkü hadis Efendimizden daha önce sudür etmiş ve bizim, bunun hangi mevzu hakkında söylendiğine dair kesin bir bilgimiz yoktur. Bildiğimiz tek şey, hadisin daha önceden söylenmiş olmasıdır.

3. Gaye insan, Efendimizin bu veya buna yakın manâ-larda, başka hadiseler münasebetiyle söylediği hadisler o kadar çoktur ki, bunların hiç birisinde O Yüce insan ne Hz. Meryem'i ne de Kısra'yı mevzubahis etmiştir. Hadis kitaplarının mevsukiyet itibariyle en önlerinde bulunan Müslim'de 35 hadis bulunmasına rağmen bunlardan sadece iki tanesinde resimlerin keyfiyetlerine dair bilgi var; birincisi yukarıda anlatılan diğeri de perde üzerideki kanatlı at resmini konu eden ileride inceliyeceğimiz hadis. Kaldı ki Efendimiz Hazretleri bu perdeyi gördüğünde, yırtıp atıyor.³⁰

Netice itibariyle bu hadis-i şerifi tekellüflü bir şekilde te'vil ederek, resmin caiz olduğuna hükmetmek, görüldüğü gibi aceleden verilmiş bir karardan ileriye gidememektedir.

Kendi görüşlerine destek olarak getirilen çeşitli te'villerle anlattıkları; Efendimizin; "Kıyamet gününde azap yönünden en şiddetli olanlar ressamlardır" buyurduğu hadisi şerifde şöyle bir yorum getiriyorlar; "Bu hadisten gaye, Allah'ın bir cisim olduğu görüşünde olan ve onu yaratılana benzeten mücessime fırkasıdır. Onlar suçlarının büyüklük ve şeneatına,

30. Müslim, Kitab'ül-libas c.3, sh. 1667

bağlı olarak azabın en şiddetlisini hak etmişlerdir. Allah'ın nazarında, mücessem bir şekli sırf tasvir etmenin yahut nakış-lamanın, bu mutlak şekilde azabın en şiddetlisine müstehak yapmaya bir sebep olması makul olmaz.”³¹

Mevzuyu başka kılıflara sokarak te'vil eden bu görüşe karşı:

1. Hadis hakkında ileri sürülen bu te'vil hadis kriterleri açısından katiyyen müsait değildir. Zira, sebep-i vürudunu incelediğimizde, hadisi bize ulaştıran yolların hepsinde de, ne siyak ne de sibak itibariyle, böyle bir manâya hamlinin mümkün olmadığını görmekteyiz.

2. Desek ki “Kâinatın Efendisi bu sözünü, cahiliyye araplarında bulunan Allah'ı tasvir düşüncesine karşı söylemiştir ve bu gayet normaldir, zira Efendimiz Hazretleri tevhid düşüncesini ikame için gelmiştir.” Bu da yanlış olacaktır. Çünkü ne cahiliyye araplarında ne de onlardan önce hiç kimsenin Allah Taalâ hazretlerini tasvir ettiğine dair yazılı veya yazısız bir esere rastlayamamaktayız. Bırakın onu Hıristiyan mabetlerinde Hz. İsa ve Hz. Meryem'in resimlerine rastlarız da, tah-rife uğramış böyle bir dinde dahi Allah'ı tasvire dair herhangi bir şeyi görmemiz mümkün değildir.

3. Heykel mevzuunda olduğu gibi, gerek ressamların kıyamet gününde azap göreceklerini bildiren, gerek yaptıkları resimlere ruh vermelerinin teklif olunacağını, gerekse resim bulunan eve meleklerin girmeyeceğini anlatan hadislerin hepsi Medine döneminde şeref sudur olmuştur. Şayet mesele bunların dedikleri gibi olsaydı, hadislerin Mekke döneminde söylenmiş olması gerekmez miydi? Zira Mekke döneminde ahkâma ait meseleler değil, daha ziyade tevhid düşüncesini

31. Osman Şekerci, a.g.e. sh. 23-24

cemaat içerisinde yerleştirecek meseleler üzerinde durulmuştur. Zaten Kur'an ayetleri de, bahsini ettiğimiz minval üzere nazil olmamış mıdır? Yani Mekke döneminde tevhid akidesini ihtiva eden âyetler Medine döneminde de ahkâma müteâllik ayetler nazil olmamış mıdır? Tevhid düşüncesini zedelemeye matuf, resim ve heykel gibi konuları ihtiva eden hadislerin de Mekke döneminde ifade edilmiş olması lâzım gelmez miydi?

Dayandıkları üçüncü hadis, Ümmül Mü'minin Aişe Validemizin rivayet ettiği "Hz. Peygaber (A.S.), üzerinde salıb (Haç) bulunan hiç bir şeyi evinde bırakmazdı, muhakkak onu bozup, mahvederdi"³² sözüdür.

Bu hadis hakkındaki iddiaları da "Haç Hristiyanlığa ait dini bir semboldür. Bu sembolü kullanmak İslâm bakımından haramdır. Bu açıdan (bakılınca) bunun yasaklanması makuldür. Ama hadis haç hakkında gelmişken onu resim ve surete teşmil etmek, hadisin ruhundan uzaklaşmaktır, onu muhtemel olmayan bir manâya hamletmektir"³³ şeklindedir.

Hadisi şerife tek yönüyle bakıp, "tesavir" kelimesiyle varid olanları bir tarafa bırakıp, tek taraflı hüküm veren bu görüşe karşı;

1. Bu hadisi Nebevi de anlatılan "tesâlib" yerine, başka rivayetlerde "tesavir" kelimesi yer almaktadır ³⁴ ki o zaman hadisde geçen ve Efendimizin, evinde bulunmasına müsaa-de etmediği şey, haç değil de resim ve suretler olmaktadır. Kaldı ki haç, Efendimizin muallimi olduğu islâm dininde zaten yasak ve o yüce şahsiyetin evine girmesi mümkün ol-

32. Buhari, kitab'ül-libas c.7, sh. 65, Bab: 90

33. Osman Şekerci a.g.e. sh. 25

34. Ayni, Umdet'ul Kari c. 22 sh. 71

mayan bir hadisedir.

2. Resim ve heykel mevzuunda zikredilen rivayetlerin bütününe bir göz gezdirdiğimizde anlıyoruz ki, bu hadisin “tesavir” şekliyle dahi gelmiş olması ne akıldan uzak ne de hadisi tahrif etmektir. Bilakis hadise gerçek manâsını kazan-dırarak bir bütünlük arzettirmektedir.

3. Kaldı ki bu hadis-i Nebevi “tesalib” şekliyle/dahi gel-miş olsa, resim yapmayı men eden, onların ahiretteki azap-ları haber veren hadisleri bir kenara bırakıp, sadece bu rivayete istinad ederek üzerindeki münazara ve münakaşaları göz ar-dı ederek resmin caiz olduğuna delil getirmek ne derece uy-gun olur, düşünülmesi gereken bir husustur.

4. Aslında, üzerinde hiç söz söyletmeyecek en önemli hususta; meselelerine mesned teşkil ettikleri bu hadisi şerifte resmin helâl olduğuna dair hiç bir emare olmayışıdır. Şayet kendilerinin işaret ettikleri rivayeti alsak, haç kullanılmasını; diğerlerini kabul etsek, resmi yasaklıyor. Bu hadisin neresin-den resmin helâl olduğuna dair delil getiriyorlar, anlamak mümkün değildir.

Resmin helâl olduğuna delil gösterilen bir diğer hadis de şudur: Ebu Zür’a (R.A.) rivâyet ediyor: Ben, Ebu Hürey-re ile birlikte Mervan’ın evinde bulunuyordum. Ebu Hüreyre, orada bir takım resimler görünce, Efendimizden Aziz ve Ce-lil olan Allah’ın “Benim yarattığım gibi yaratmaya çalışandan daha zalim kim olabilir? Haydi onlar (yoktan) bir zerre, bir habbe veya bir arpa tanesi yaratsalar ya”... buyurdu dediği-ni işittim”³⁵

Resmin helâl olduğuna delil getirdikleri bu hadisle şu

35. Buhari, Kitab’ül-libas c. 7 sh. 65 Bab: 90

Müslim, Kitab’ül-libas c. 3 sh. 1671 N. No: 2111

hükme varıyorlar: “Yapılması zulüm olarak nitelendirilmiş olan (gölge) canlı varlıkların resimlerini yapan kimse, ancak Allah’ın yaratması gibi yaratmayı kastettiği zaman bu zulmü yapmış olur. Hadisde geçen “yaratmaya çalışan” ifadesi bu anlamdadır”³⁶ Yani böyle bir düşünceye sahip olmayan kimselerin yaptıkları resimler ve bu resimleri yapmalarında mahzur yoktur, diyorlar. Bunlara karşılık Mustafa Sabri Efendi de şu itirazda bulunuyor: “Ressamlardan hiç bir fert, Cenab-ı Hakkın yaratıcılık sıfatını taklid maksadıyla san’at icra etmez. Binaenaleyh bu hadis-i şerifin onlara şumül ve alakası yoktur.” denilemez. Çünkü suret yapanlardan hiç bir ferdin, Allah Taâla hazretleri ile yaratmak müsabakasına çıkması ihtimali olmadığı Peygamberimiz (S.A.V.) tarafından da malumdur. Ancak, bu hareket yani resim yapma ne niyetle olursa olsun yaratmak gibi telakki edilecek ve o derecede yaratmaya özenilmiş sayılacaktır demek isteniliyor.³⁷ Kaldı ki ressamın, yapmış olduğu tablonun karşısına geçip şöyle bir baktığı zaman, enaniyetinin kabarak böyle bir hisse kapılmıyacağını kimse iddia edemez. Bununla birlikte hadiste böyle bir istisnanın olmadığına, manânın umumi olduğuna da dikkat etmek gerektir.

Yine bu hususta manâsı üzerinde tekellüflü te’viller yapılan diğer iki hadis de şunlardır;

Meseleler üzerinde ciddiyetle durarak bize aktarılmasında önemli rol oynayan Aişe validemiz anlatıyor “Ben, üzerinde suretler bulunan bir yastık almıştım. Hz. Peygamber (A.S.), onu görünce kapının önünde durdu, içeriye girmede. Yüzündeki ifadesini sezerek “Allah ve Rasulüne tevbe ederim, ne

36. Osman Şekerci, a.g.e. sh. 26 (R. Rıza’dan naklen)

37. Mustafa Sabri Efendi, a.g.e. sh. 66

günah işledim ki? dedim. O “bu yastık da ne oluyor? dedi. “Ya Rasulallah, onun üzerine oturur ve yaslanırsın diye satın aldım” cevabını verince “Kıyamet gününde, bu resimleri yapanlar azap olunacak ve onlara: “Yaptığınız bu şeylere hayat verin bakalım” denilecek buyurdu.³⁸

Yine Hz. Aişe validemiz anlatıyor: “Hz. Peygamber (A.S.) bir seferden dönmüştü. Ben de, kendime ait olan bir rafı, üstünde bir takım şekiller bulunan bir perde ile örtmüştüm. Allah Resulü, yanıma gelip o perdeyi görünce yüzünün rengi değişti. Perdeyi aldı ve yırttı. Sonra da “Ya Aişe, kıyamet gününde, insanlar arasında en fazla azap görenler, Allah’ın yaratmasına benzetmeye çalışan kimselerdir” dedi. Biz (daha sonra) o perdeyi keserek bir veya iki yastık yaptık.”³⁹

Bu hadisleri resmin helâl olduğuna hüccet kabul edenler, birincisinde; Efendimiz (A.S.)’ın lüksü iyi karşılamadığı, evinin süs ve konfor vasıtalarından uzak kalmasını arzu ettiği için böyle davrandığını, ikinci hadiste ise perdenin yırtılıp yastık yapıldıktan sonra, üzerindeki resimlerin bozulup bozulmadığı hakkında kesin bir açıklama bulunmadığını nazarı dikkate alarak resmin caiz olduğuna kail olmuşlardır.

Fakat, nazar-ı dikkatlerinden kaçan bir mesele var. O da, Hz. Aişe validemizin yastığı almasının sebebidir ki Efendimizin onun üzerine oturup yaslanmasıdır. Buna rağmen Ufuk Peygamber bundan hoşlanmıyarak, bu resimleri yapanların kıyamet gününde görecekleri azapdan haber veriyor. İkinci hadiste ise, yani perdenin kesilip yastık yapılması neti-

38. Buhari, Kitab’ül-Buyû c. 3, sh. 17 Bab: 40

Müslim, Kitab’ül-libas c. 3 sh. 1669 H. No: 96

39. Müslim, Kitab’ül-libas c. 3, sh. 1666 H.No: 2107

cesinde, perde üzerindeki resimin şekli değişerek uzuvları tam ve bütün olarak bir tarafta kalmamış, dolayısıyla, hadisin ifadesiyle Efendimiz, bu husustan dolayı Hz. Aişe validemizi azarlamamıştır. ⁴⁰ Hem şayet perdedeki resimler, yastık yapılıncı eski hüviyetlerini kaybetmeyip bozulmamış olsaydı, Kâinatın efendisi onlar üzerine oturup yaslanır mıydı? Zira daha önce bu maksatla alınan yastıklara oturup yaslandığı vaki değildir. Yoksa bu konuda nasih-mensuh (*) da mevzubahis olmadığına göre Efendimizin fiilleri arasında hâşâ uygunsuzluk olmuş olmaz mı?

Alemlerin Seyyidi Efendimizin, yastığı ve perdeyi lüks ve israfı iyi karşılamadığı için kabul etmediğini kabul ederek, hadisi bu şekilde te'vil etmek, onu mahmilinden uzaklaştırmak demektir. Zira hadis, siyak ve sibak itibarıyla bu şekildeki bir te'vile hiç müsait değildir. Aksine hem yastık hem de perde hadisinin arkasından Nebiler Nebisinin, ressamların ahiretteki azaplarına, onlara yapılacak olan ihya teklifine Allah'ın yaratma fiiline benzer iş yapmış olmalarından dikkat çekmesi resim yapmanın helâl olmadığına kuvvetli birer delil olur.

Ayrıca, "Kur'an-ı Kerim'de sık sık kâinat sayfaları nazarı dikkate verilerek, kulların bu nâmütenahi hareket ve cevelândan ibret alıp, tefekkür etmesi isteniyor. Dolayısıyla ressamın çizdiği tablolar da aynı şey yapılabilir. Öyleyse resim yapmak caiz olmalıdır" diyecek kadar, bunca nakli delilleri bir tarafa bırakıp, akıl yürütmeye kalkışanlar bulunmaktadır. Halbuki Kur'an-ı Kerim bu tablolara bakıp ibret almamızı is-

40. Kurtubi, El-Camî'ül-Ahkâm'ul-Kur'an c. 14 sh. 273

(*) Bak. Allame Osman b. Hazım el-Hemedânî, el-i'tibâr fi'n-Nash vel-Mensuh min'el-Asâr sh. 233

terken, her ân-ı seyyâlede ayrı bir değişiklik müşahede edilen şu kâinatta, bir anda yakaladığımız herhangi bir manzaraya değil, ta çekirdekten muntehâsına kadar gelişen mertebelerin hepsine, onlardaki hareket ve cevelâna birden bakıp, hayretle gerilerek, bu muntazam sistemin sâniine götüren menfezlere tevessül etmemizi işmam ediyor. Acaba ressamın binbir güçlüklerle yapıp ortaya koyduğu-velev tabii manzara olsun- tabloda böyle bir hareket ve cevelân müşahede etmek mümkün müdür? Hiç bir zaman üzerinde değişiklik emaresi göremiyeceğimiz, karşımızdaki böyle bir tabloya bakarak, ülfet perdesini nasıl yırtıp da Hâlık Taâlânın icraatı hakkında tefekkür edeceğiz? Ve yaptığımız bu iş, bir yönüyle o muhteşem icraatın hakkını veremeyip, istiskal etmemizin neticesi, zımnîde olsa bir nankörlük değil midir?

RESME HARAM DİYENLER VE DELİLLERİ

Ekseriyetle İslâm ulemâsı resim yapmayı caiz görmeyip, haram saymışlardır. Haram sayan ulemânın hepsini burada saymamıza imkan yoktur. Biz onlardan numune olmak üzere bazı hadis şarihleriyle bazı fakihleri ve bu mevzudaki görüş ve ictihadları kaydetmeye çalışacağız.

Ashab-ı Suffe'nin en sâdık ve en hâlis talebelerinden biri olan Ebu Hureyre Hazretlerinin, Efendimizden naklen anlattığı ve Cenab-ı Mevlâ'nın "Benim yarattığım gibi yaratmaya çalışan kimseden daha zâlim kim vardır? Haydi (onlar) bir zerre, bir habbe veya bir arpa tanesi yaratsalar ya...⁴¹ bu yurduğu hadis-i kudsi ile insanlığın vesile-i iftiharını, gaye insanın "Kıyamet gününde, Allah katında insanlardan en şiddetli azaba çarptırılacak olanlar ressamlardır"⁴² ifadesi hakkında, en sahih hadis kitaplarına şerh yazan iki büyük imam, Ayni ve Nevevi hüküm olarak şunları çıkarıyorlar;

"Ruh sahibi olan, hayvan ve insan gibi şeylerin resmedilmesi katiyyen haram ve bunları yapmak büyük günahlardandır. Çünkü bunda, Allah'ın san'atına benzetme (gayreti) vardır. Bu resimlerin ne elbise, halı, dinar-dirhem (yani paralar) ve kaplar gibi eşyalar üzerinde, ne de duvarlarda ol-

41. Buhari, Kitab ül-libas c. 7, sh. 65 Bab: 90

Müslim, Kitab ül-libas c. 3, sh. 1671 H.No: 2111

42. Buhari, Kitab ül-libas c. 7, sh. 65 Bab: 89

masında bir fark yoktur. Bununla beraber, ruh sahibi (canlı) olmayan ağaç, dağ, ova gibi manzaraların yapılmasında bir mahzur yoktur. Bunların gölgeli veya gölgesiz olması müsa-vidir ⁴³

Yine daha önce de bildirdiğimiz gibi, kadınlar âleminin sultanı Hz. Aişe validemizin, Efendimize, oturması ve yaslanması için aldığı yastık hadisesinde, Kâinatın Fahri “Kıyamet gününde bu resimleri yapanlara azap olunacak ve onlara yaptığınız bu resimlere hayat verin bakalım denilecek”⁴⁴ diye buyurarak bu gibi fiilleri yapanlara, ebedi hayatlarında, kendilerine yapamayacakları, teklifler yapılarak, azap olunacaklarını bildiriyor. Madem bunu, peygamberlik zincirinin son halkası, dünyevi-uhrevi bütün meselelerimizi kendisinden öğrendiğimiz yüce Nebi haber veriyor. Elbette ahiret alemine ait verdiği bu habere itiraz etmek mümkün değildir. Yalanın zerresi bile semt-i ismetine giremeyen ve “O, hevedan konuşmaz, O (na inen Kur’an veya O’nun söylediği sözler) kendisine vahyedilen, vahiyden başka bir şey değildir”⁴⁵ ayetinin işaretiyle söylediği her söz, bir vahyin neticesi olan Hz. Peygamber (A.S.) in elbette ki bu gaybi beyanı gerçekleştirecektir.

Ressamların, yaptıkları resimlere hayat vermeleri mümkün olmadığına göre, Efendimizin böyle buyurmasındaki hikmet; onların “ben yaptım”, “ne güzel yaratmışım” gibi hezeyanlar savurmasına, en azından böyle düşünmelerine karşı, ahiret hayatındaki durumlarının çok ciddi olduğunu be-

43. Ayni, Umdet ül-Kari c. 22 sh. 70

Nevevi, Sahihi Müslim bi-şerhin-Nevevi c. 14, sh. 81

44. Buhari, Kitab’ül-Büyu c. 3, sh. 17, Bab: 40

Müslim, Kitab’ül-libas c. 3, sh. 1669

45. Kur’an-ı Kerim 53/3, 4

yan edip, bu gibi fiillerden onları vazgeçirmektir.

Bu hususta, Osmanlı'nın bünyesinde, yetişen nadide fitratlardan, Şeyhülislâm Mustafa Sabri Efendi, mütalâsını şu şekilde arz ediyor; “bir insanın yaptığı surete can vermesi ile lebet kâbil olmayacağından, azabı da ebedi olması lâzım gelir. Ama bu gibi mevzularda ebediyetin, uzun müddetten kinâye olduğu islâm alimleri tarafından bilinen bir husustur.”⁴⁶

Hayatını Peygamber ilmini öğrenmeye vakfetmiş olan Aşhab-ı Suffe'nin mümtaz talebesi Ebu Hureyre Hazretleri, yanından hiç ayrılmamak için gayret gösterdiği cihanın iftihar tablosundan naklediyor, “Hz. Peygamber Efendimiz, “Kıyamet gününde cehennemden bir boyun çıkacak. O boyunun gören iki gözü, işiten iki kulağı ve konuşan bir de lisanı olacak. Ve ben üç sınıf insana azap etmekle memurum: Bütün mütemerrid cebbarlar, Allah'a şirk koşanlar ve bir de ressamlar” diyecektir” buyurdu.⁴⁷

Ufuk Peygamber'in bu beyanında da görüldüğü gibi ressamlar, Allah'a şirk koşanlar, mütemerrid cebbar zalim kimselerle aynı kategoride zikrediliyor. Demek ki bunlar arasında bir fasl-ı müşterek var ki, o da bu üç sınıf insanın yaptıkları işler itibarıyla -hâşâ- Allah'a karşı ilân-ı harp etmiş duruma düşmeleridir. Cebbar, etrafındakilere rahmet ve rıfk ile muamele etmesi gerekirken zulüm ve cevriyle; müşrik, yaratılış gayesini unutup kendisini yaratan zat-ı zülcelâli tanımayarak şirk koşmasıyla; ressam da rabbinin yaratma sıfatına benzer iş yaparak çoğu zaman da, “bunu ben yarattım”, “hem de ne güzel yapmışım” gibi bir vehme kapılmasıyla, üçü de aza-

46. Mustafa Sabri Efendi a.g.e. sh. 65

47. Kurtubi a.g.e., c. 14, sh. 374

ba hak kazanmıştır.

Yüce Nebi'nin dilinde, "Ümmetimin alimi" sıfatıyla mev-suf olan İbn-i Abbas Hazretlerine, kendisinin resim yapmak-ta olduğunu anlatıp, geçimini de bu yolla temin ettiğini bildiren bir şahıs gelir ve fetva ister. İbn-i Abbas (R.A.) adamı, elini başının üzerine koyacak kadar yanına yaklaştırır ve "Ben Hz. Peygamber (A.S.)'dan işittiğim bir hadisi sana bildireyim" di-yerek; "her ressam cehennemdedir. Kıyamet gününde Al-lah, ressamın yapmış olduğu her resme hayat verir, canlılık kisvesini giyen o resimler de, cehennemde kendisini yapan kimselere azap eder" hadisini nakl eder. Sonra da "şayet, mutlaka yapman iktiza ediyorsa, kendisinde ruh olmayan ağaç, dağ, ova gibi şeylerin resimlerini yap" der.⁴⁸

Önce şunu kabul etmek lâzımdır ki, altın devrin altın ne-silleri olan sahabeler, Hz. Peygamber (A.S.)'a yakınlıkları ci-hetiyle ayet ve hadislerin nuzül ve vurud sebeblerini, bu ayet ve hadislerden Allah ve Resûlünün (S.A.V.) maksatlarının ne olduğunu çok iyi biliyor ve akıllarına takılan en ufak bir şüphe ve tereddütü Peygamber Efendimize müracatla izale etme imkânına sahip bulunuyorlardı. Asr-ı saadette hemen hemen herkesin tek gayesi rıza-i ilâhi istikametinde yaşayıp ahiret saadetini kazanmak olduğundan ayet ve hadislerdeki hükümleri anlamak ve onlardan hüküm çıkarmak için omuz omuza vermiş, islâmı en güzel şekilde anlamış ve kılı kırk yararcasına o hükümleri yaşamışlardır.

Haseten bu hususu Efendimiz'den naklederek, intika-line vesile olan şahıs, "Allah'ım O'nu dinde fakih kıl" duası-na mazhar olan, müfessirlerin seyyidi ve hıbrül-ümme lâkabının sahibi, daha küçük yaşlarında Hz. Ömer (R.A.) ta-

48. Müslim, Kitab'ül-libas c. 3, sh. 1671 H. No: 2110

rafından ilim meclislerine davet edilerek fikirlerine müracaat edilen İbn-i Abbas (R.A.) olursa, bu hususta bizim yapacağımız en güzel iş, O'nun anlayışına teslim olarak amel etmektir.

Yukarıda bahsini ettiğimiz hadis-i şeriflerin dışında, Kâinatın Efendisi, Yüce Peygamberin fiillerine müteallik olarak içinde resim bulunan eve girmeyerek geri dönme ile alâkalı hadisler de vardır ki bunlardan bir tanesini, yani Hz. Aişe validemizin satın almış olduğu, üzerinde resimler bulunan yastığı görünce Efendimiz'in eve girmediğini anlatmıştık. Aynı manâda bir hadiseye Hz. Ali ve Hz. Fatıma'nın şahit olduklarını görüyoruz. Şöyle ki; Bir şahıs Hz. Ali ve Hz. Fatıma (R.A.)'yı yemeğe davet eder. Hz. Fatıma (R.A.) bu durumda "Keşke Rasûlullah'ı da çağırırsanız da bizimle beraber yemek yese" deyince, Yüce Nebi de yemeğe davet edilir. Hâl ve hareketleriyle dahi tevhid inancını en ince teferruatına kadar yerleştirmeye çalışan Kâinatın Fährı, kapının önüne geldiğinde orada üzerinde nakış ve işlemeler bulunan bir perde görür ve hemen geri dönüp gider. Bu durumu merak eden, Hz. Fatıma (R.A.), bunun sebebini Hz. Ali (R.A.)'den gidip öğrenmesini ister. Hz. Ali (R.A.) Efendimiz'e sorduğunda "Bana veya bir Nebi'ye, süslü bir eve girmek yakışmaz" buyurur.⁴⁹

Hadiste geçen perdenin üzerindeki nakışlar hakkında geniş bir açıklama olmamakla birlikte, yine şecaat ve kahramanlığın timsali Hz. Ali (R.A.)'ın rivayet ettiği "Ben Hz. Peygamber (A.S.) için bir yemek hazırladım. Kendisini davet ettim. Geldiğinde (oradaki) suretleri gördü. Eve girme-

49. Ahmed Abdurrahman el-Bennâ, Fethur-Rabbânî c. 17, sh. 283

den geri gitti”⁵⁰ hadisi meseleye açıklık kazandırıyor.

Bu hadislerden anlaşıldığı gibi meseleye “Hz. Peygamber (A.S.) lüksü hoş karşılamadığı, cemaatinin dünya hayatına meyletmesini arzu etmediği için eve girmede” diyerek açıklık getirmek katiiyen doğru olmaz. Belki Hz. Muhammed (A.S.)’ın davet edildiği eve girmeyip, geri dönmesinde bu düşünce de olabilir. Fakat üzerinde resimler bulunan perdeyi alıp yırtmasına ve arkasından da ressamın ahiretteki azaplarında haber vermesine nasıl te’vil getirilecektir? Bir defasında, ridasından çekerek kendisinden mal isteyen bedeviye, hiç kızmadan tebessümle “buna da verin”⁵¹ diyen Alemlerin Seyyidi, belki de zahirde kendisini bu mesele kadar rencide etmeyen şu iki durumda eve girmeden geri dönüp gitmesine nasıl izah getirilebilir? Bakınız İmam-ı Şafii bu hadislerle istinad ederek “bir kimse, düşüne çağrılrsa ve orada canlı resimleri görse, oraya giremez. Şayet resimler yerde veya üzerine basılan bir durumda ise, girmesinde bir beis yoktur”⁵² hükmünü veriyor.

Resim kullanmasını men’eden hadislerden birisini yine Hz. Aişe validemiz naklediyor; “Hz. Peygamber (A.S.) ile Cebrail (A.S.) bir vakitte buluşmak için sözleştiler. Sözleşilen vakit geldiğinde Cebrail (A.S.) gelmedi. Hz. Peygamber (A.S.) elinden asasını atarak “Allah ve cibril va’dinden hulf etmez” buyurdu. Daha sonra yatağın altında küçük bir köpek yavrusu gördü ve bana: “Ya Aişe, bu köpek yavrusu buraya ne zaman girdi?” dedi. “Vallahi bilmiyorum Ya Rasûlallah, deyince, emir buyurdular, köpek yavrusu oradan

50. Zeynüd-din İbn-i Nuceym, El-Bahr’ür-Raik c. 8, sh. 214

51. El-Münziri et-Terğib vet-Terhib c. 1, sh. 574

52. Kurtubi a.g.e. c. 14, sh. 274

çıkarıldı. Daha sonra Cebrail (A.S.) geldi. Kâinatın Fahri, O'na "Seninle, sözleştik, bekledim, fakat sen gelmedin" deyince Cebrail (A.S.) "Evinde bulunan köpek yavrusu gelme-manı oldu" dedi ve ilave ederek "Biz içinde köpek ve resim bulunan eve girmeyiz" dedi.⁵³ Ebu Talha'da aynı manâya gelen şu hadisi rivayet ediyor. "Melekler, içinde köpek ve resim bulunan eve girmez"⁵⁴

Sahih-i Müslim'e şerh yazmış olan İmam-ı Nevevi, bu hadislerin izahını yaparken "burada zahir olan şey, bu halin bütün köpek ve resimleri içine almasıdır. Çünkü Hz. Peygamber (A.S.)'ın evinde bulunan köpeğin oraya girdiğini kimse bilmiyordu. Dolayısıyla bu farkına varılamamış bir hatadır. Buna rağmen Cibril (A.S.), eve girmekten imtina etti ve gecikme sebebini de bu köpek yavrusuna bağladı"⁵⁵ şeklinde bir izah tarzı getiriyor. O halde, bu hadise, tamamen bizim yaşadığımız alemin dışında ve o alemin en emin fertlerinden birisi olan Cibril (A.S.) "Biz melekler topluluğu, içinde köpek ve resim bulunan eve girmeyiz" diyor. Bütün bunların karşısında bize düşen en mühim vazife, bu hakikatı olduğu gibi kabul ederek hayatımıza hayat yapmaktır.

Bununla beraber, hem yukarıda zikrettiğimiz hadisleri açıklar mahiyette, hem de çeşitli, te'vil ve izahlar getirmeye hiç ihtiyaç bırakmayacak bir tarzda Ebu Hureyre (R.A.), Kâinatın Fahrından şu hadisi naklediyor. Efendimiz Hazretleri şöyle buyuruyor: "Cibril (A.S.) bana geldi ve dedi ki: "Dün

53. Müslim, Kitab'ül-libas c. 3, sh. 1664

El-Bennâ a.g.e., c. 17, sh. 279

54. Buhari, Kitab'ül-libas c. 7 sh. 64, Bab: 88

Müslim, Kitab'ül-libas c. 3, sh. 1665

55. Nevevi, Sahi-i Müslim bi Şerhin-Nevevi c. 14 sh. 83

sana geldim, fakat beni eve girmekten, evindeki resimler (üzerinde resim bulunan perde) ve evinde ki köpek yavrusu men etti. Emret, evde bulunan resimlerin başları koparılın, taki, cansız şeyler hükmüne geçsinler, perde için de emret onu kesip iki ayrı yastık veya üzerine basılan bir yaygı yapsınlar ve köpek yavrusu için de emret, evden çıkarsınlar”.⁵⁶

Bütün bunların neticesinde, mevzu üzerinde söylenecek bir şey kalmadığından sadece ahkâm adına, hadislerin şerhlerinde anlatılan izahların nakliyle yetineceğiz.

Hemen hemen bütün hadis şârihleri, evvelki iki hadisle gelen ve meleklerin girmekten imtina ettikleri evin, kişinin içinde oturduğu mekân olduğu, bunun ister çadır, ister bina isterse başka bir şey olması arasında fark olmadığı kanaatindeadırlar.⁵⁷

Ayrıca, içinde köpek ve resim bulunan evlere girmeyen melekler, insanlar arasında dolaşarak istiğfar eden rahmet melekleridir. İnsanlardan hiç ayrılmayıp, onların amellerini yazmakla memur olan hafaza meleklerini ise, ne köpek ne de resim gibi şeyler, evlere girmekten menedemezler. Rahmet meleklerinin içinde köpek ve resim bulunan evlere girmemeleri hususunda, köpeklerin çok necis şeyleri yemeleri, kendilerindeki kötü kokular sebep olarak gösterilmektedir. Zira melekler, kötü kokudan hoşlanmazlar. Böylece evinde köpek ve resim bulunduran kimseler, rahmet ve istiğfar meleklerinin evine girmemesiyle cezalandırılırlar.⁵⁸

56. Es-Sehar, antûrî Bezlül-Mechud fi Halli Ebu Davud c. 17 sh. 41-42 Ebu Davud, Sünen-i Ebu Davud c. 4, sh. 74-75

57. Ayni, Umdet'ül-Karî c. 22 sh. 69
Askalani, Feth'ül-Bari c. 10, sh. 320

58. Nevevi, a.g.e. c. 14, sh. 84

Hız. Ali (R.A.), bir şahsı âmil olarak bir beldeye gönderirken “Biliyormusun, seni niçin gönderiyorum? Ben seni Hız. Peygamberin beni gönderdiği şey üzere gönderiyorum; o da bütün resimleri imha etmen ve bütün kabirleri düzeltmendir”⁵⁹ demesi ve daha öncede zikrettiğimiz üzere Efendimiz’in, Kâbe duvarlarındaki resimleri Hız. Ömer (R.A.) a imha ettirmesi de resmin câiz olmadığını izâha kâfi gelir sanırız.

Netice olarak; mevzunun başından buraya kadar helâl ve haram diye iki kısma ayırarak delilleri, şerhleri ve tenkitleriyle birlikte açıklamakta olduğumuz hadisler gölgesiz olan resimlere aitti. Bunlar ise-başta da belirttiğimiz gibi- kağıt, duvar gibi satırlar üzerine, kalem ve fırça gibi aletlerle çizilmiş, halı, kilim, elbise ve duvarlar üzerine işlenmiş resimlerdir. O halde; insan ve hayvan gibi kendisinde ruh bulunan canlıların resimlerini yapmak, çizmek veya işlemek islâm alimlerinden, sıfatlarını saymakla bitiremeyeceğimiz, her biri birer kutup olan İmam-ı Azam Ebu Hanife, İmam-ı Malik, İmam-ı Şafii ve İmam-ı Sevri gibi şahısların da ortak görüşleriyle HARAMDIR.⁶⁰ Hatta bazı İslâm alimlerinin hor ve hakir görülerek ayak altında kullanılan işlemeli halılara mekruh demelerine rağmen Umde sahibi merhum Ayni Hazretleri, “resmin gölgeli veya gölgesiz olmasında, üzerine basılan halı ve kilim gibi yerlerde veya duvarlardaki nakış şekilleri arasında hiç bir fark yoktur, hepsi haramdır”⁶¹ diyor.

Hız. Muhammed (A.S.)’ın perde üzerindeki resmi hiç

59. El-Benna, a.g.e. c. 17, sh. 282

60. Ayni a.g.e. c. 22, sh. 70

Nevevi a.g.e., c. 14, sh. 81

61. Ayni a.g.e., c. 22, sh. 73

hoş karşılamayarak, çirkin addedip, hatta yırtarak atması hadisesini -gölgesiz resim olmasına rağmen- delil getiren Müslim şarihi Nevevi de aynı kanaati paylaşmaktadır.⁶²

Aynı mesele hakkında, Osmanlı Devletinin son şeyhülislâmlarından Mustafa Sabri Efendi ise “resmin cisim şekline sokulanı (heykel) ile resimlendirilmiş müsavidir. Birçoklarının zannettikleri gibi memnu’iyet sadece cisim şekline sokulana münhasır değildir” diyor.⁶³

Canlıların bütününe değil el, ayak, göz... gibi tek başına yaşayamayacak olan organlarını çizmekde bir mahzur görülmemektedir. Ayrıca İbn-i Abbas Hazretlerinin, kendisinden fetva isteyen kimseye “şayet yapmak zorundaysan ağaç, nehir vs. gibi kendisinde ruh bulunmayan manzaraları yap” demesi de delil gösterilerek, bu gibi tabiat manzaralarının yapılmasına İslâm âlimleri cevaz vermektedirler.⁶⁴ Bununla beraber ressamın, bu manzaraları yaparken, kâinattaki umumi cevelan ve hareketi tablosuna aksettirmeyip, her anında başka bir kıvama giren bu hareketli manzaraların sadece bir an-ı seyyalesini çizbildiği, dolayısıyla de temaşa eden zatlara verdiği ülfetle bu harika sanat olan kâinatın insanların nazarında istiskal edilmesine sebep olduğu hatırdan çıkarılmamalıdır.

Ahkâm tefsiri sahibi Sâbuni “resimlerin haram olduğuna delalet eden hadisler ahadidir, bunlar ise kesinlik ifade etmez” şeklindeki muhtemel bir itiraza karşı “bu söz şeriat-ı ğarranın ahkâmına karşı cahilliğin ifadesidir. Şöyle ki, bütün İslâm alimlerinin ittifakiyle Efendimizden vârid olan kavli, fi-

62. Nevevi, a.g.e., c. 14, sh. 83

63. M. Sabri Efendi a.g.e., sh. 67

64. Ayni a.g.e., c. 22, sh. 70

Nevevi, a.g.e., c. 14, sh. 81

ili, ameller ister tevatür, isterse âhâdi yollarla gelsin alınıp, kabul edilerek onlarla amel etmek caiz olur. Zira malûmdur ki, islâmiyetin çoğu ahkâmı ahadi haberlerle sabit olmuştur. Eğer bu itirazları kabul etsek, o zaman İslâm dininin bir çok ahkâmı zayi olur”⁶⁵ şeklinde cevap veriyor.

Meseleye başka yönden ayrı bir veche daha kazandıran Sâbuni devamla şunları söylüyor; “Resmin haram olduğunu bildiren haberler tevatür seviyesine ulaşmış ve bunları nesilden nesile kalabalık bir cemaat nakletmiştir. Dolayısıyla mevzu hakkında şüphe izhar eden kimselerin, böyle sağlam bir meselede aksini iddia etmeleri mümkün değildir. Ayrıca şunu da belirtelim ki; islâmiyetin hüküm-ferma olduğu kavim ve kabilelerin hiç birisinde ne resme ne de oyma şekillerine (çok miktarda) rastlamak mümkün değildir. Bu sebeple müslüman ilim adamları, resim ve timsal sanatlarından ictinab ederek, hendesi nakışlar, arabi süslemeler ve nebati şekiller gibi neticesinde Rabbe karşı isyanın göz kırpmadığı tabii şekillerden faydalanmışlardır. Bunu yapmalarının sebebi de şüphesiz ki, dinlerinin bu gibi hareketleri tasvib etmediğini bilmeleridir. Şayet itikatlarına göre resim ve heykel yapılması haram olmasaydı, bunları terkederek başka şekillerden faydalanma yollarına gitmezlerdi.”⁶⁶

Bununla beraber İslâm alimlerinden bazıları bu cevazı da, daha ayrı bir yönden mütalâa ederek mücadele etmemenin uygun olacağı kanaatındadırlar. Meselâ “islâm da sanat anlayışı nasıldır?” şeklindeki bir soruyu cevaplandırırken, “Asrın Getirdiği Tereddütler” isimli kitabın müellifi şu şekilde bir izah tarzı getirmektedir; “Allah nâmütenahidir, idrak edile-

65. Sâbuni, a.g.e., c. 2, sh. 418-419

66. Sâbuni, a.g.e., c. 2, sh. 419

mez ve biz Allah'ı eserleriyle biliriz. Yeryüzünde ne kadar eser varsa, hepsi de Allah'ın isimlerinin cilvesidir. Biz kendisini bulduk dediğimiz anda yine bir bilmemezlilik, yine bir bulmamazlık içinde kendimizi duyar, hayretler içinde kalırız. Hz. İbrahim (A.S.) gibi العجز عن الادراك ادراك yani O'nu idraktan aciz olmayı ifade ettiğimizde idrakin ta kendisine ulaşır,

ما عرفناك حق معرفتك بامعروف

yani seni hakkıyla bilemedik ya Ma'rûf, dediğimizde, O'nu bilmiş sayılırız. İşte bizim sanat anlayışımız bu temel üzerine oturur. Çünkü Allah kâinatı, nâmütenahi olan varlığını bildirmek için bir kitap mahiyetinde yarattı, önümüze koydu ve teşhir etti. Bu kitabın çeşitli hadiseler halinde, dalgalanması ve cilvelenmesi, bize bu büyük hakikatı anlatır. Suyun bir anlık mevcudiyeti değil, onun muttasıl akışı ve o akışta gösterdiği şeylerle Allah'a delalet eder. Bir ağacın sadece yakaladığımız ve resmettiğimiz bir anı değil, belki çekirdekten ta en mün-teha noktaya kadar bütün gelişme devresinde Allah'ın varlığına delalet eder. Binaenaleyh biz, tabiatı nâmütenahi güzellikleri içinde, hiç bir zaman ülfet ve ünsiyete maruz kalmadan, muttasıl, araştırma içinde hergün bulacağımız yeni delillerin bizi yeni şeylere götürmesi karşısında bir sanat anlayışı içinde bulunur ve Allah'ın sanatlarını böyle tetkike koyuluruz. Şayet bir ressam fırçasını oynatması ile kâinattaki hadiseler bu renkliliği verebilecekse, mütenahide nâmütenahilik cilvesini gösterebilecek ise, şahsında objektif ve karşı isyanı ifade eden ruhunun inşa edici gücü için bir ucu kendi ruhuna bağlı, diğer ucu namütenahiye doğru çıkabilecekse, böyle bir resim yapsın. Yok, bunu yapamıyacaksa, Allah'ın nâmütenahi sanatları içinde, nâmütenahiliğe ait verdiği dersleri, dar bir daire içine sıkıştırmak, hem o sanatlara karşı hakaret, hem de Allah'ı tanıma mevzuunda yarım yamalak bir

şey olacaktır. Bu şu demektir; meselâ, bir ağaç resmini alıp duvara koyuyorsunuz, bu Allah'ın tecellide cilvelerinin bir ân-ı vahidesidir, yani tek anı yakalamaktan ibarettir. Ve bu yakaladığınız ânı duvara asıp, “Bu sanat-ı ilahiyedir” diyorsunuz. Siz böyle derken evvelâ, o sanat-ı ilahiyeyi sıkıştırmış, tahkir etmiş oluyorsunuz. Sonra da o sanat sahibine karşı bir hakareti irtikap etmiş bulunuyorsunuz. Eğer mümkün olsa da çekirdeğinden meyvesine kadar o ağacı bir tek tabloda gösterebilseydik, ona o oynaklığı ve nâmütenahiliği verebilseydik İbn-i Abbas'ın dediği gibi “İllâ resim yapmanız gerekiyor sa cansız şeylerin resmini yapın” diyeceğim. Fakat onu da demiyorum”⁶⁷

Bu meseleye değişik bir zaviyeden bakan Mustafa Sabri Efendi ise şunları söylüyor; “Tabiat levhalarını aynı aynına tasvir etmek nokta-i nazarından pek büyük ve kıymet ve ehemmiyeti haiz olan tablolar ve meselâ duvarda gösterilen açık bir oda kapısından içeriye doğru giden vehimli bir adamın gözü, odada bir mangala düşecek gibi bir vaziyet alan çocuk resmine karşı adeta bir kaza manzarası müşahade ediliyormuşçasına telaşa düşmesi, velhasıl temaşa edeni yanıltan bütün resim hikayeleri, pek büyük bir hüner ve marifete delil olmakla beraber, maatteessüf ciddi ve hakiki bir menfaatleri yoktur. Akıllı bir kimse, sadece bir gariplik ve teaccüp duyması, mukabilinde o kadar ehemmiyetli noktayı feda edemez. Attığı iğneleri müteselsilen yekdiğerinin gözüne saplamak suretiyle sanat ortaya koyan bir hüner sahibine mükâfat olarak bir zatın, bir çuval iğneyi birden ihsan ettiği ve “bunu ne yapacak” sualine cevaben de “kıyamete kadar birbirine geçirsin” dediği meşhurdur. İşte o güzel sanatları sevenlerin,

67. Asrın Getirdiği Tereddütler, c. 2, sh...

perestiş seviyesinde meftun ve hayranı olduğu tablolarla ışıltı oyunları ile gözleri ve fikirleri kamaştıran aldatıcı medeniyetin insana aşıladığı hisler ve sefahetten uzaklaşarak düşünölmek şartıyla iğne hikayesinden farkları yoktur.

Velhasıl bu tablolar katiyyen beşeriyetin doğrudan doğruya ihtiyaç duyduğu şeylerden addolunamazlar. Ama bu gibi yapılmış güzel sanat eserlerini, asli ihtiyaçlarını ziyadesiyle temin eden servet sahipleri para verir ve insanlar bazen böylece heves ve şehvetleri yolunda masraflar yapmaktan çekinmeyerek buna mâli imkânlarının selâhiyet mükâfatı olmak üzere kendilerine kalben lezzet verebilecek güzellikler ve zinetler adını verebilirler diyenler vardır. Halbuki meselâ, bin lira bedelinde (*) alınan bir tablonun vereceği büyük neşeye, o meblağın yarısı ile beşyüz fakiri sevindirmekten gelen hamiyet zevkini ve insaniyeti tercih edemiyen ve diğer yarısını geniş imkânları sayesinde bu gibi iftihara vesile olacak müessir bir işe muktedir olduğu servetinden isti'mal etmiyen bir adamın kibarlığına ve aklına medeniyet göreneklerine esir olmayan hür bir akılla şaşması lâzım gelir. Ama bu gibi medeni ihtiyaçlar, o gibi insani vazifeleri de ifâ'dan sonra servetin çok fazla olmasıyla elde edilir, denilirse, bizim deminki arzettiğimiz kıyasın her ihtimale karşı kâbil-i tatbik olan kat'i mukayeselerden olduğunu söyleyebiliriz. Çünkü servet ne kadar fazla olsa yine muavenet edilecek fukara bulunur ve en sonuncu fakirin memnuniyeti en birinci zînetten çok daha mühim ve lüzumlu olması icab eder.”⁶⁸

Yukarıda görüşlerini beyan ettiğimiz müellif, yazısının de-

(*) Paranın değerini zamanımızda değil de eserin yazıldığı dönemdeki fiat olarak düşünmek gerekmektedir.

68. M. Sabri Efendi a.g.e., sh. 76-77-78

vamında “insanlar, hususiyle servet saikiyle zinet ve sefahet-ten büsbütün mahrum edilemez, beşer hayatının buna az çok ihtiyacı vardır. Çünkü insan, her vakit ciddi şeylerle meşgul olamaz, bazanda gözünü-gönlünü açacak şeylere vakit ve naktini sarf edecek, gülecek-eğlenecek ve hatta oynayacaktır.” şeklindeki bir itiraza karşı şu ifadeleri serdediyor; “bu katiyyen doğru olamaz. Çünkü bunun (duvarlara tablo asmanın) görenek ve taklitten başka hiç bir delili yoktur. Halbuki yine görenek ve vak’aların delaletiyle insanların akıl, hikmet ve kanun haricinde icrasından uzak kalmadıkları fiilleri güzel kabul edebilir miyiz? Hem beşeriyette sefahet niçin zaruri olsun? Gece-gündüz istirahat bilmeyen zenginler, milyonlar bulduğu halde sefahete istirahetten daha üstün nazarıyla bakılabilir mi? Halbuki din, insanların bilcümle hakiki ihtiyaçlarını karşılamış, bütün hazların hiçbirisinden kendilerini mahrum bırakmamış, menettiği hal ve iştihallardan her birinin yerine mübahlardan bir şey ikame eylemiştir. Bazı memnu yiyeceklerle mukabil, bunca nefis yiyecekleri, sarhoş edici şeylere karşı diğer leziz meşrubatı tecviz etmiş, fuhşu haram kıldığı halde en güzel kadınla izdivaca selahiyet vermiş, gayet mahdut bir çerçeve dahilinde sanat manzaralarına kıymet verir ve dünyanın en geniş, en nefis bir güzel manzaralar meşheri olan hılkat levhalarını dikkat nazarı önüne bırakmıştır. Faizin emniyet görüşü altında ibraz eylediği sima-yı meskenete, kumarın geçici nefsani hazlarla yaldızladığı çirkin çehreye atf-ı nazar etmeyip biri tarafından ticaret gibi yüksek bir sevgilinin uzattığı samimi eli kabul eylemiş, tiyatro, gazino ve emsali yerlerde para kazanmak maksadıyla vakit öldürmek gibi iki muhtelif ve gergin hissiyatın hususi kıymetinden uzak dakikaları arasında elde edilmesine çalışılan zevklere mukabil aile ocağında dost-akraba arasında, sohbet

odalarında, ilmi ve edebi musahebelerde bulunan tertemiz zevklerin saadetini tercih etmiştir. İşte kendini bilen insanı eğlendirmek ve neşelendirmek için ziyadesiyle kâfi olan şu vasıtalara kanaat etmiyerek başka şekillerde eğlence arayanlardan insana ilelebet yüz karası olacak fiilleri tercih eyleyenler ve bazen mevcut sefahat nevilerinden bıkip usanarak iç sıkıntısından intihar edenler bulunduğu işitilmiştir.”
69

Konumuzu şöyle özetleyebiliriz: Gölge-gölgesiz, kendisinde ruh bulunan ve hayatını devam ettirebilecek kadar organları mevcut canlıların resimlerini yapmak ve bulundurmak caiz değildir. Kendisinde ruh bulunmayan ağaç, nehir, dağ gibi tabii manzaralar ise, yapılmalarına cevaz verilmekle birlikte arzettiğimiz sebeplerden dolayı yapılmamaları daha evladır.

69. M. Sabri Efendi a.g.e.

FOTOĞRAF

Işık ve kimyasal maddeler yardımıyla, nesneleri oldukları gibi veren bir görüntü elde etme usulü ⁷⁰ olan fotoğraf konusunda alimlerimiz ihtilaf halindedirler. İhtilafın kaynağı da, resimler hakkında varid olan haberlerin fotoğrafa da şumulu olup olmaması hususudur. İslâm alimlerden bir kısmı fotoğrafa cevaz verirken, diğer kısmı da, zaruretlere binaen vesikalık fotoğraflara mücade ederek diğerlerini haram adetmişlerdir. Önceki bölümlerde olduğu gibi, meseleyi iki kısma ayırarak, önce helâl diyenlerin görüş ve delillerini daha sonra da haram diyen alimlerimizin istinad ettikleri delillerle beraber mütalâlarını arzedip mevzuyu kısaca hitama erdirmiş olacağız.

FOTOĞRAFA HELÂL DİYENLER VE DELİLLERİ.

Muasır alimlerden, Fıkıh-us-Sünne adlı kitabın müellifi Seyyid Sabık, “kendisi gölgesiz olup duvar, kâğıt, elbise ve perdeler üzerindeki nakışlar gibi resim ve fotoğrafların hepsi caizdir, evvel emirde memnu ise de daha sonra ruhsat verilmiştir.”⁷¹ diyerek, resim mevzuunda zikri geçen Hz. Aişe (R.A.)’ın perde hadisesini delil getiriyor. Yani, perde iki parçaya ayrılıp, yastık yapıldıktan sonra, Efendimiz Hazretleri-

70. Meydan Larousse sh. 774

71. Seyyid Sabık, Fıkıh’us-Sünne c. 3, s. 501-502

nin bunu ayıplamadığını, O'nun bu hareketinin de sonradan ruhsat verildiğine delil olacağını anlatıyor. Halbuki biz, bu hadis hakkında söylenen izah tarzlarını anlatırken meselenin hiç de böyle olmadığını görmüştük.⁷²

Müellif, daha sonra meselesine delil addettiği şu hadiseyi naklediyor. Kâinatın Fâhrı Efendimizin “içinde resim ve köpek bulunan eve melekler girmez” buyurduğu hadisin ravilerinden birisi olan Yüsr (R.A.), şöyle anlatıyor: “Hastalandığını öğrendiğimiz Zeyd (R.A.)’ı ziyarete gittiğimizde, kapısının önündeki örtüde resimler olduğunu gördük. Bu sırada ben, Efendimizin zevcesi Hz. Meymune validemizin üvey oğlu Ubeydullah’a “hani daha önceleri Zeyd (R.A.) bize suretler hakkında (zecz ifade eden) haberi nakletmemiş miydi?” dedim. O zaman Ubeydullah bana “Efendimizin elbisedeki nakış ve işlemleri istisna ettiğini duymadın mı?” şeklinde cevap verdi.⁷³ Bu hadisi meselelerine delil kabul eden şahıslar, fotoğrafın da Efendimiz Hâzretlerinin daha sonra istisna ettiği elbisedeki işleme ve nakış şekillerine dahil olduğunu, dolayısıyla de herhangi bir mahsurunun bulunmadığını ileri sürüyorlar.

Burada, üzerinde hassasiyetle durulması gerekirken, hafiften geçirilen bir mesele var ki, o da elbisedeki işlemelelerin cinsidir. Hemen hemen hiç bir hadis kitabında, bu işlemlerin keyfiyetlerine dair geniş bir rivayet bulunmamaktadır. Bu nakışların insana mı, hayvana mı yoksa ruhu bulunmayan tabii manzaralara mı ait olduğu bilinmemektedir. Bu sebeple, fotoğrafları bu istisnanın içine dahil etmek aceleden verilmiş bir karar olacaktır.

72. Bkz. Sh. 25-26

73. Buhari, Kitâb’ül-libas c. 7, sh. 65, Bab: 91

Selef alimlerimiz, bu hadisin şerhinde, cumhurun da görüşünün bu merkezde olduğunu belirterek, onlara mutabık olacak şekilde “Elbisedeki işleme ve nakışların ihtiva ettiği resimler, ağaç, nehir gibi tabii manzaralara münhasırdır. Yoksa daha önce de belirttiğimiz gibi insan, hayvan gibi canlı şeylerin resimleri haramdır”⁷⁴ şeklinde izah getirmektedirler.

Meseleye delil olarak Seyid Sabık, devamla, Hz. Aişe validemizin naklettiği şu hadisi anlatıyor. Mü’minlerin anası Aişe validemiz şöyle naklediyor: “Bizim, üzerinde kuş resmi olan bir perdemiz vardı. Eve ilk defa giren şahıs onunla karşılaşmıştı. Kâinatın Efendisi (bu perde hakkında) “Onun yerini değiştir, her ne zaman içeri girip onu gördüğümde dünyayı hatırlıyorum”⁷⁵ buyurdu. Resmin haram olmadığına delil getirdiği bu hadisin neticesinde müellif, “şayet haram olsaydı, Hz. Peygamber onun yırtılmasını emreder, göz önünden kaldırılmasıyla iktifa etmezdi” diyor.⁷⁶

Hadisi Seyyid Sabık’ın bu şekilde değerlendirmesine mukabil, en sahih hadis kitaplarından birisi olan Sahih-i Müslim Şarihi İmam-ı Nevevi “bu, üzerinde suret bulunan eşyanın kullanılması haram kılınmadan öncesine hamledilir. Bu sebeptendir ki, Efendimiz Hazretleri, eve girip onları gördüğünde, bu hadisi serdettiği zamana kadar, bunlardan hoşlanmadığını izhar etmemiştir.”⁷⁷

Seyyid Sabık, sözlerine devamla, “İslâmın, putlara tapıldığı bir dönemde geldiğini, haliyle resim ve putları yasak etmesinin normal olduğunu, müslümanlarda tevhid inancı

74. Nevevi a.g.e., c. 14, sh. 85-86

75. nevevi a.g.e., c. 14, sh. 87

76. Seyyid Sabık a.g.e., c. 3, sh. 502-503

77. Nevevi a.g.e., c. 14 sh. 87

yerleştikten sonra elbisedeki işlemlere cevaz verdiğini” anlatıyor. ⁷⁸

Biz, gerek fotoğrafın elbisedeki nakış istisnasına dahil olmadığı, gerekse islâm dininin resim ve heykelleri yasaklamasındaki hikmetin sadece putperestlik korkusu olmadığı gibi mevzuları daha önce serdetmiş olmamıza binaen onlarla iktifa ediyoruz.

Aynı görüşü paylaşan bir başka alim Şeyh Sâysis de, önce fotoğrafın tarifini vererek, resimden farklı olduğunu anlatıp şöyle diyor; fotoğraf, tasvir değildir, belki suretin hapsedilmesidir ki aynada ki resime benzer. Aynadan akseden görüntüye ise resim demek mümkün değildir. Fotoğraf makinası aynada yansıyan resmi dondurup, sabit hale getirir. Hem bunlar, kendilerine ait özel banyoya konulup, istendiği kadar çoğaltılabilir. Bu da aslen tasvir değil, belki mevcut sureti izhar, dondurulan bir anlık görüntüyü devam ettirme ve negatiften (film) banyo ile ortaya çıkarmaktır. O halde fotoğraf, hadislerde anlatılan “elbisedeki işlemler” hükmüne dahil olup, haram denilmesinde hiç bir manâ yoktur”.⁷⁹

Yine İslâm alimlerinden İbn-i Hazm, Yusuf Kardavi, eski Mısır müftüsü Muhammet Bahit ve Hayrettin Karaman gibi şahıslar da “fotoğrafta, ressamın yaptığı resimde mevcut vasıfları (illeti) bulamadıkları için bunu caiz görmüşlerdir”.⁸⁰

Mevzunun başından buraya kadar müşahede edildiği gibi, fotoğrafa helâl diyenlerin istinad ettikleri delillerini “elbi-

78. Seyyid Sabık a.g.e., c. 3 sh. 502-503

79. Şeyh Sayis, Ayat’ül-Ahkâm c. 4, sh. 61
Sâbuni, c. 2, sh. 416

80. S. Sabık, a.g.e., c.3, sh. 503/Yusuf el-Kardavi a.g.e., sh. 123 H.
Karaman, Günlük hayatımızda Haram ve Helâllar

sedeki işlemlerin” istisna edildiği hadis-i şerifi teşkil etmektedir ki bu mesele hakkında cumhurun “elbisedeki nakış ve işlemlerin ihtiva ettiği resimler ağaç, nehir gibi tabii manzaralara münhasırdır. Yoksa insan, hayvan gibi canlıların resimleri haramdır” ⁸¹ dediğini ve “üzerinde kuş bulunan perde” hadisesinin de yasaklayıcı emrin vukuundan önce hasıl olduğunu, dolayısıyla de mutlak manâda cevaz verilemeyeceğini belirtmiştik.

FOTOĞRAFA HARAM DİYENLER VE DELİLLERİ.

Zamanımız alimlerinden M. Ali Sâbuni, fotoğrafa helâl diyenlerin delil olarak gösterdikleri “elbisedeki işlemler” istisnasını zikrettikten sonra şunları söylüyor; “fotoğrafın, resim çeşitlerinden bir çeşit olmadığını kimse iddia edemez. Kaldı ki bu, elle yapılmaya bile alet yardımıyla yapılmaktadır. Bunu meslek edinen kimselere de “musavvir (ressam)” ismi verilmektedir ki, hadislerde varid olan “ressamlara lânet” kısmına dahil olur. Bunu yaparken Allah’ın yaratma sıfatına benzerlik gözetilmese ve bu değişik aletlerle yapılsa bile bu hükmün dışına çıkamaz. Fakat burada, zaruret miktarınca, maslahatın iktiza ettiği kadar bir şeye cevaz verilebilir. Bununla beraber fotoğrafların, hele hele asrımızda yapmış olduğu fesad gözümüz önündedir. Günlük gazetelerde, haftalık, aylık dergilerde, insanlığı fesada sürükleyen çıplak kadın resimleri, pis manzaralar, fitneyi netice veren sahiller gibi şeyleri gören ve kendisinde biraz akıl bulunan herkes, bunların

81. Nevevi, a.g.e., c. 14, sh. 85-86

haram olduğunda katiyyen şüphe etmez. Tekrar ediyorum, “elle yapılmasalar bile...

Ayrı bir mütalâ da, acaba suretlerin haram kılınmasındaki illet sadece Allah'ın yaratma sıfatına benzerlik midir? Hayır. Belki burada ince bir nokta daha var ki o da geçmiş ümmetlerden olduğu gibi, putperestlik endişesidir. Zira önceki ümmetlerden salih bir kimse öldüğü zaman, onun resim veya heykelini yapar, yaptığı faydalı işleri hatırlamak, daima zihinlerde canlı tutmak için yüksekçe bir yere asarlardı. Sırf bu niyetle asılan resim ve heykellere, kendileri olmasa bile, sonradan gelen nesilleri, esas gayelerini unutup, onlara ibadet etmeye başlamışlardır. Buna delil mi istersiniz...? İşte Nuh (A.S.)'ın kavmi... İşte Hz. İsa (A.S.)'ın kavmi...

Bütün bunların yanında insanlara dünyevi maslahatların ihtiva ettiği nüfus cüzdanı, ehliyet, tapu gibi yerlerde “vesikalık olmak üzere”, “zaruretler mahzurlu olan şeyleri mübah kılar” kaidesince cevaz verilecektir.” 82

Fakat objektif olmamakla beraber, çeşitli dünyevi zaruretler neticesinde ruhsat verilmiş olan vesikalık fotoğraflar hakkında görüşlerini arzeden Mustafa Sabri Efendi şöyle demektedir; “... Bu cevazlar bir çok sû-i istimallere maruz bulunduğundan, son derece şayân-ı dikkattir. Yarım fotoğrafla başlanan iş, biraz sonra bütünleşir. Bu, güzel sanat şekil ve namıyla başlayan ressamlığın, fotoğrafçılığın çarşıda, pazarda çıplak kadın resimleri teşhirine vasita olmak üzere bir sanat derecesine düşeceği hatıra gelir miydi? Onun için şu yarım fotoğraf meselesindeki şer-i müsadeyi bendeniz büyük bir korku ve dikkatle nazarlara arz ediyorum. Daha doğrusu zamanımızın ruhîahvâlini düşünen basiret sahiple-

82. M. Ali Sâbuni, a.g.e. c. 2, sh. 415-416-417

ri, bence bugün şü müsadeden bilistifade yarım fotoğraflarını teşhire cesaret edemezler. Bendenizin zan ve tahminimce bu işler yeni bir görenek, şer'i kayıtlarla bağıllık hususunda, yavaş yavaş ilerleyen bir dikkatsizlik havası içinde vukuu bulmakta olduğundan bu gibi işlerin, dinin müsadese hududu dahilinde kalan kısımları da şüphe çekecek bir nazar altında kalmaktan kurtulamayacaktır. Bir de meselâ, bugün az-çok fetva alınabilecek kimselerden biri, yarım fotoğrafını umuma teşhir etse, zamanın arzettiğim ruhîahvali şer'i malûmatça yaygın, müzminleşmiş bir cehalet içinde bulunması hasebiyle bunun yarımılığı vesair vasıfları nazar-ı dikkate alınmayarak derhal bir numune ve bir kötü vesileye münker olur. Ama farz edelim ki, şer'i meselesi de beraber öğretilmiş, benim bugün yaptığım gibi gazete ile ilân edilmiş olsun, fakat meseleyi öğrenmek hevesinde bulunan bin kişi olursa fotoğrafı tetkiksiz düşünmeden kabul eden yüzbin kişi çıkar.”⁸³

Zamanımızdaki umumi neşvü nemalara imzasını atan Sözler isimli kitabın müellifi ise, bu mevzuda şunları anlatıyor; “Sanemperestliği şiddetle Kur'an men'ettiği gibi, sanemperestliğin bir nevi taklidi olan suret-perestliği de men'eder. Medeniyet ise, suretleri kendi mehasininden sayıp, Kur'an-a muaraza etmek istemiş. Halbuki gölgeli-gölgesiz suretler ya bir zulmü mütehaccir veya bir riya-yı mütecessid veya bir heves-i mütecessimdir ki beşeri zulme ve riya ve hevaya hevesi kamçılıyıp, teşvik eder. Hususan putperestlik, ahlâkı fena halde sarstığı ve sükut'u ruha sebebiyet verdiği bununla anlaşılır. Nasıl ki merhume ve rahmete muhtaç bir güzel kadın cenazesine nazar'ı şehvet ve hevesle bakmak, ne kadar ahlâkı tahrip eder. Öyle de ölmüş kadınların suretlerine

83. M. Sabri Efendi, a.g.e., sh. 68-69

veyahut sağ kadınların küçük cenazeleri hükmünde olan suretlerine hevesperverâne bakmak, derinden derine hissiyat-ı ulviye-yi insaniyyeyi sarsar, tahrip eder.”⁸⁴

Asrın dertlisi ve ihyay-ı umûminin müsebbibi bu büyük zat, zulmü mütehaccir ifadesiyle, resimleri yapılmak suretiyle teşhir edilen bu kimselerin adeta putlaştırarak seviyesine çıkarılmış sayılacağını ifade ediyor. Bu işi yapan kimse, yapmış olduğu bu fiille zâlim, resminin yapılmasını istemediği halde yapılıp teşhir edilen şahısdamazlum kisvesini giyer. Belki resmi çekilen veya yapılarak tazim edilen kişinin liyakati olmadığından dolayı Allah, ne kadar resim yapılır, fotoğrafı çekilirse, o kadar misali vücudlar vermek suretiyle o kadar cismine azap çektirecek ve ona zulüm edecektir. Daha doğrusu başkalarının ona reva gördüğü zulmü Allah tatbik edecektir. Riyay-ı mütecessid ifadesiyle, bir kısım kimselere şirin görünmek için onların fotoğraflarını alıp duvarlara asma işinin beşeri riya ve iki yüzlülük gibi adi sıfatlara zarf olmaya zorlayacağını anlatıyor. Kaldı ki insan, fotoğrafını çektirirken olduğundan değişik bir durumda gözükmek kasdıyle çeşitli kıvamlara girmesi, farklı pozlar vermeye çalışmasıyla riya ve iki yüzlülüğünü zaten ilân etmiş sayılır. Heves-i mütecessime ifadesiyle de, beşerin zaaf noktasını menfi manâda kullanma, hakiki maksadının aksine değişik kıvamlara sokmayı kasdetmektedir. Meselâ, lastik reklâmlarından tutun da sabun reklâmlarına varıncaya kadar boy boy resimleri çekilip teşhir edilen, hatta filmler vasıtasıyla canlı görüntüler halinde insanların gözleri önünde değişik kıvamlara sokulan kadınlar, gerçek vazifelerini ifa ettikleri takdirde ne kadar mükerrem bir vaziyeti haiz bulunurlarken, bu gibi hareketle-

84. Bediuzzaman Said Nursi, Sözler 25. Söz.

riyle ne derece sükut ederek, insanların gözlerinde, ihtiyaçları anında kullandıkları eşya nevinden aşağılık birer mahluk olmaktan ileriye gidememektedirler.

İşte insanların bu nevi sefil ve sefih arzularının peşinden koşmaları neticesindedir ki, devlet ve milletler harap olmuş, aşılmaz zannedilen İstanbul surları aşarak, Anadolu elimizden çıkmış, başımıza gelen her türlü belâ ve musibetin temelinde sefil ve sefih arzular, cismaniyete ait hevesler, duygular yatmış ve neticede içinde bulunduğumuz durumda kendimizi bulmuşuzdur. Bunun neticesinde resim ve musiki gibi nefsanî şeylerle meşgul olan Padişahlar, saraydan dışarı çıkmamış, buna müptela olan askerler harp etmek istememişlerdir. Pilotu heva ve hevesi idare ettiğinden dolayı uçağın her tarafını çıplak kadınlarla donatmış, ayakkabıcı çırağı buna müptelâ ise tezgah ve duvarlarını bu pis resimlerle kirletmiştir.

Netice olarak; ehliyet, nüfus cüzdanı... vs. şeyler için zaruri olan vesikalık fotoğraflar harici diğerlerinin yukarıda izahını yaptığımız gibi, delillerin daha kuvvetli olması nedeniyle haram olduğu kanaatine varıyoruz.

Bu çalışmamız içerisinde bahs etmemiz gereken çizgi film, karikatür televizyon, video ve dört boyutlu resimler başlı başına bir çalışmayı gerektirdiğinden, bunlardan bu çalışmamız içerisinde hiç bahs etmedik. Bu mevzuların ehil kimseler tarafından ele alınıp en kısa zamanda incelenerek müslümanların istifadelerine sunulması dilek ve temennimizdir.

RESİMLERE MÜTEALLİK AHKÂM

1. RESİMLİ EŞYALARIN KULLANILMASI:

Üzerinde resim bulunan eşyalar, bu konuda zecr ifade eden hadislerden de anlaşıldığına göre, şayet kendisine ta'zim ve tekrim gösterilebilecek bir yerde olursa bil ittifak haramdır. Meselâ, çerçevenerek duvarlara asılmış büyüklerin resimleri gibi.⁸⁵ Çünkü, Hz. Peygamber (A.S.) bu gibi eşyaların bulundukları yerlere girmekten imtina etmiş, hatta bir defasında daha önce belirttiğimiz gibi resimli perdeyi alıp, yırtmıştır. Hz. Peygamber (A.S.)'ın evine girmesine mani olarak resimli perde ve köpek yavrusunu gösteren Hz. Cibril (A.S.)'da, Hz. Peygamber (A.S.)'a “perde için emret, onu kesip iki ayrı yastık veya üzerine basılan bir yaygı yapsınlar” demiştir.

Üzerinde resimler bulunan bir elbiseyi giymek, put taşımak gibi bir imaj uyandırdığından dolayı, islâm uleması tarafından mekruh görülmüştür.⁸⁶

Resim işlemeli yastık, kilim... vb. şeylerin kullanılmasında ise bir beis yoktur, zira onların üzerine basılır ve ta'zim kasdı gözetilmez.⁸⁷

85. Nevevi, a.g.e., 14/81

86. İbn-i Hümmam a.g.e., 1/295

87. İbn-i Hümmam a.g.e., 1/295, Nevevi, a.g.e., 14/82

2. RESİM BULUNAN YERDE NAMAZ KILMAK:

Namaz kılan kimsenin başı üzerinde, önünde, sağında, solunda veya secde yerinde kendisinde ruh bulunan canlı resimlerinin bulunması mekruhtur. Namaz kılanın arkasında böyle bir resmin bulunması hususunda ise ihtilâf edilmiştir. En uygun olanı mekruh olmasıdır. Ayaklarının altında veya oturduğu yerde olursa mekruh değildir, zira tahkir edilmiştir.⁸⁸

Buhari'nin Hz. Enes (R.A.)'den rivayet ettiği bir hadiste buyuruyor ki: "Hz. Aişe (R.A.) validemizin ince bir resimli perdesi vardı ve onunla evin bir tarafını örterdi. Hz. Peygamber (A.S.) "onu gözümün önünden kaldır, o resimler orada olduğu müddetçe bana ârız olup, namazda huşu ve huzurumu bozuyor" diyerek oradan perdeyi kaldırtmıştır.⁸⁹

Bu hadis hakkında Ayni "Hz. Peygamber (A.S.)'ın perdeyi değiştirmesinin sebep ve hikmeti olarak bize anlatılması gerekli olan şey, namaz kılarken huşu ve şahsın kendi durumunu düzeltmesi ile namaz kılanı huşu ve huzurdan menedecek şeylerin de terk edilmesidir. Bununla beraber namaz kılanın, namazında aklına gelen bu gibi dünyevi şeyler onun namazını bozmaz."⁹⁰

3. RESİMLİ YÜZÜK VE RESİMLİ PARALARLA NAMAZ KILMAK:

Namaz kılanın elinde veya yüzüğünün üzerinde, belli ol-

88. İbn-i Abidin a.g.e., 1/647-48-49; İbni Hümmam 1/294 Serahsi, el-mebsut 1/211

89. Buhari, Kitab'ül-libas c. 7, sh. 66 Bab: 93

90. Ayni a.g.e. 22/75

mayacak şekilde işlenmiş resim bulunursa mekruh değildir. Aksi halde mekruhtur.⁹¹

Namaz kılan şahsın cebinde, cüzdanında veya para çantasında üzerinde ufak resimler bulunan paralar bulunsa, elbise ile örtülmüş olduklarından dolayı mekruh değildir. Mekruh olan resmin sınırı hususunda da, “resim kuş kadar olursa, mekruhtur, daha küçük ise mekruh değildir” denilmiştir.

Başı kesilmiş resimle namaz kılmak ise mekruh değildir. Resmin başı ister çizilmiş, ister sonradan koparılmış olsun ve yine ister başı iplikle dikilmiş, isterse boyanmak ve kazınmak suretiyle yok edilmiş olsun hüküm aynıdır. Çünkü başı bulunmayan resme adeten tapan yoktur. Fakat baş hali üzere kalmak şartıyla bedenden bir iplikle kesilirse kerahele mani değildir. Çünkü bazı kuşların boyunları doğuştan (fitri olarak) halkalı olur.

Hasılı canlının asli rükünlerinden sayılan ve kesildiği zaman, o canlı yaşayamayacak derecede olan bir uzuv resimden silinirse onunla namaz kılmak mekruh değildir.⁹²

4. RESİMLİ OYUNCAKLAR:

Çocukların oynadıkları oyuncaklar hakkında islâm uleması bir beis yoktur demişlerdir. Sebep olarak da, çocukların, hem kendilerinin eğitilmeleri hem de gelecekte kendi çocuklarının eğitim ve terbiyesinde maharet kazanmaları ve başarılı olabilmeleri için buna zaruret bulunduğunu söylemişlerdir.

Buhari’nin rivayet ettiği bir hadiste Hz. Aişe (R.A.) “Ben

91. İbn-i Abidin a.g.e., 1/648

92. İbn-i Abidin 1/648-49

Hız. Peygamberin yanında oyuncaklarımla oynuyordum. Yanımda da benimle beraber oynayan arkadaşlarım vardı. Hız. Peygamber (A.S.) içeri girdiğinde bir kenara çekilip gizlenirlerdi. Hız. Peygamber (A.S.) ise tekrar oynamamız için onlara mücade edip, yanıma gönderir, onlar da benimle oynarlardı.”⁹³

Yine Hız. Aişe’den rivayet edilen bir hadis-i şerifte Hız. Peygamber (A.S.) Tebuk veya Hayber gazvesinden döndüğü sırada kapının önünde, üzeri örtülü bir vaziyette oyuncaklarım duruyordu. Rüzgar esip, oyuncakların üzerindeki örtüyü kaldırıncı Hız. Peygamber (A.S.) onları gördü ve “bunlar da ne? Ya Aişe” dedi. “Oyuncaklarım” cevabını verdim. Bu sırada Hız. Peygamber (A.S.) onların arasında bulunan ve üzerine kâğıt veya deri parçasından iki kanadı bulunan atı gördü ve “onların arasında gördüğüm şu şey de ne?” dedi. “At” cevabını verince “üzerindekiler ne?” dedi. “iki kanat” deyince “yani iki kanadı olan at mı?” diyerek teaccübünü ifade etti. Ben “Hız. Süleyman (A.S.)’ın kanatlı atları olduğunu işitmedin mi?” diye mukabelede bulununca azı dışları görününceye kadar güldü”.⁹⁴

İşte islâm alimleri yukarıda zikr ettiğimiz rivayetleri göz önüne alarak, çocuk oyuncaklarına cevaz vermişlerdir.

93. Buhari, Kitab’ül-Edeb c. 7 sh. 102 Bab: 81

94. Ebu Davud, Sünen c. 4, sh.282-284 Kitab’ül Edeb Bab: 54

BİBLİYOGRAFYA

1. Kur'an-ı Kerim,
Abduh, Muhammed (Te'lif M. Reşit Rıza) Tefsir'ül-kur'an-il Hakim Eş-şehir Tefsir'ül Menar 2. Baskı Dar'ı Maarif-Beyrut.
2. Abdusselam Harun, Mu'cem'ül-Vasit, Çağrı Yayınları İstanbul 1980
3. Askalani, Şihabuddin İbnu Hacer el-Askalani, Fethul-Bari Şerh-u Sahih'il-Buhari, Darul-Marefe Lit-Tabaati ven-Neşr-Beyrut.
4. Ayni, Bedruddin Ebu Muhammed Mahmud bin Ahmed el-Ayni, Umde'tül-kari Şerh-u Sahih'il-Buhari, Daru ihyail't-Turas-Arabi-Beyrut.
5. Buhari, Ebu Abdillâh Muhammed İbni İsmail ibni İbrahim İbnül-Muğira, Sahih'ül-Buhari (1-8) Darul-Fıkr 1979.
6. Asnn Getirdiği Tereddütler II.
7. Ebu Davud, Süleyman ibn'ül-Eş'as es-Sicistani el-Ezdi, Sünen-i Ebi Davud (1-4) Daru ihyais-sünnetin-Nebeviyye.
8. El-Benna, Ahmed Abdurrahman el-Benna, Bulûğul-Emâni Min Esraril Fethir-Rabbani, Daru ihyail-Türasil-Arabi-Beyrut.
9. El-Kardavi, Yusuf. İslâm'da Helâl ve haram, Mütercim Mustafa Varlı Hilâl Yayınları 1970 Ankara.
10. Er-Rağıb'ül-Esfehani, Mu'cemu Müfredatı elfazil-Kur'an. Tahkik Nedim Maraşlı.
11. Es-Seharan, fûri Halil Ahmed es-Sehar, Bezlül, Mechud fi halli Ebi Davud (1-20) Mektebet'ü Dari Kütüb'il-ilmıyye-Beyrut.
12. Es-Sâbuni, Muhammed Ali, Tefsirü Ahkam'il-kur'an. (Ravi'ül-beyan Tefsiru Âyâtil-Ahkâm min'el-Kur'an) Dar Saadet İstanbul 1986.
13. İbnu Abidin, Muhammed Emin. (Eş-Şehir ibn-i Abidin) Haşiyetu Reddül-muhtar Alâd-Dürri'l-muhtar Şerh-i Tenvir'il-Ebsar. 2. Baskı 1366. Mustafa el-Bâni el-Halebi ve ortakları-Mısır.
14. İbnü Hişam, Ebu Muhammed Abdul-Melik ibni Hişam ibni Eyyub el-Hımyeri, es-sir'etün-Nebeviyye Libni Hişam. 3. Baskı 1971 Daru ihyail-Türasil-Arabi-Beyrut.
15. İbnü Hümam, Kemalüddin Muhammed ibni Abdil-Vahid (El-Ma'ruf bibn'il-Hümam) el-hanefi, Şerhu Fethil Kadir 1-8 Mısır-1315.
16. İbnu Kesir, Muhtasar. Tefsiru ibn-i Kesir, ihtisar ve Tahkik Muhammed Ali Sâbuni Darul-kur'an'il-Kerim (1-3) Beyrut 4.1400.
17. İbnu Nuceym, Zeynuddin. El-Bahr'ür-Raik Şerhu Kenzud-Dekaik. Darul-ma'rafe (1-8) Beyrut.
18. Kurtubi, Ebu Abdillâh Muhammed ibni Ahmed el-Ensari (1-20) Daru Mektebetil-Arabiyye Mısır-1967 (el-Camiu li Ahkam'il-Kuran)
19. Mehmet Vehbi Efendi (Konyalı, Hülâsatül-Beyan fi Tefsir'il-Kur'an 2. Baskı Amedi Matbaası (1-15) 1340-1342 İstanbul.
20. Meydan Larousse Meydan Yayınevi İstanbul 1971.

21. Mustafa Sabri Efendi (Şeyhülislâm), Meseleler hakkında cevaplar Sebil Yayınevi, 1978-İstanbul
22. Müslim, Ebul-huseyn Müslim ibnîl-Haccac el-kuşeyri en-Neysaburi, Sahih'i Müslim (1-5), Daru ihyaüt-Türas'il-Arabi-Beyrut.
23. Nevevi, Muhyiddin Yahya ibni Şeref ibni... ibni Hüseyin Hızam en-Nevevi, Sahih'i Müslim bi şerhin-Nevevi.
24. Şekerci Osman, İslâmda resim ve heykelin yeri. Çanakkale seramik fabrikası kültür ve araştırma hizmetleri yayınları No: 3 dizgi ve baskı Fatih gençlik vakfı matbaa işletmesi 1974-İstanbul.
25. Nursi, Bediüz-Zaman Said Nursi. Sözler. Sözler yayınevi İst. 1977
26. Seyyid Sabık, Fikh'us-Sünne, et-Tab'atüş-Şer'iyyetü-sadise 1984 Darul-Arabi-Beyrut.
27. Serahsi, Semsuddin es-Serahsi, Kitab'ül-Mebsût li Şemsiddin es-Serahsi. Darul-Ma'rafe-Beyrut. 2. Baskı,
28. et-Tergib ve't-Terhib, Ebu Muhammed Zehiyyüddin Abdülâzım b. Abdül kaviy el-Münziri. İhya-s Türas il Arabi Beyrut.
29. Türk Ansiklopedisi M.Ş. Basımevi Ankara-1978.

ELAM'DA

MUSİKİ

Cuma Ömür

Birinci Bölüm

GİRİŞ

“Din, insanları, kendi iradeleri ve rûhî hürriyetleriyle hayırlara sevk eden ilahî prensipler mecmuasıdır. İnsanın maddî, mânevî terakkisini, dolayısıyla dünyevî ve uhrevî bütün saadetlerini hazırlayacak esasları dinin prensipleri içinde bulmak mümkündür.”

Dinin koyduğu bu prensipler neticesinde; haram, helal, mekruh ve mubah gibi fert ve cemiyet hayatına yön veren bir takım hükümler doğmuştur. Belli bir gaye ve amaç için var olan insan, bütün hareket ve davranışlarını işte bu hükümlere göre tanzim etmek mecburiyetindedir.

İnsanlığın tarihi kadar uzun bir geçmişe sahip olan, ve ilk devirlerde ibtidâî bir şekildeyken gittikçe değişik boyutlar kazanan mûsikinin de, elbette dinin koyduğu bu prensipler ve hükümler arasında bir yeri vardır. İnsan hayatında belli bir yer işgal eden ve hususiyle günümüz insanının çeşitli şekillerde iç-içe olduğu mûsiki, islâm kaynaklarında da etraflı bir şekilde ele alınmış ve değerlendirmeye tâbi tutulmuştur.

Koyduğu prensipler ve gösterdiği hayat tarzı itibâriyle, insanı her hareket ve davranışında Rabbi'ne bir adım daha yaklaştırmayı hedef alan kâmil din İslâm, mûsikinin de aynı gayeye hizmet etmesini şart koşması tabiidir. İşte bunun içindir ki, “arzu edilen mûsikiye, dinî düşünce ve duyuşun birbirleriyle kaynaşıp bütünleşmesinden meydana gelen ilâhî bir ton hâkim olmalıdır. Ayrıca “her sanat dalı gibi mûsiki de netice itibâriyle nâmütenâhiyle sarmaş dolaş değilse kısır ve sönük-

tür. Sonsuz güzelliklere meftun insan ruhu, sonsuza tutkun insan gönlü, ebedden ve ebedîlikten başka birşeyden tatmin olmayan insan vicdanı, sanatkâra hep ötelere kurcalamayı fısıldamaktadır. Kalp, ruh ve vicdanından yükselen bu inilti ve iştiaqları hissetmeyen sanatkâr, bütün bir hayat boyu eşyanın dış yüzünü taklitle uğraşır durur da birkerecik olsun bu tenteneli perdenin ötesini görmeye muvaffak olamaz.”

İşte bu sırdan dolayıdır ki bizi Rabbimize götüren yolların en başta geleni olan kullukta bile bu mânâ aranmıştır.

Dış görünüş itibârıyla sadece bir folklordan ibaret olan, bununla birlikte Rabbimiz’i hoşnud kılma maksadına ma’tuf icra edilen dînî mûsîki, bizi mutlak Cemal ve Kemal sahibi, Kudreti Sonsuz’a götürmüyor ve gönlümüzü O’nun ma’rifet hüzmeleriyle doldurmuyorsa din nazarında makbul değildir. Bu hakikatı ruh ve mânâ âşığı bir İslâm âlimi şu sözleriyle dile getiriyor: “Kala kala pekçok kimsede dînî hayatın adı kaldı. İman, aşk ve vecdin bir kuru yâdı kaldı. Ey Koca Ruh hele başını kaldır da bak! Şu folklora dönüşen Semâ’nın bile ne zevki ne de tadı kaldı.”

Bütün güzelliklerin menbaı olan İlâhî Kelam’ın, ruh ve mânâ taşımayan kuru ses oyunlarından kaçınılarak, kulluk neşvesi içinde, coşkun bir gönülle okunması esastır. Zira “Şeriat, Kur’an okunurken sesin güzelleştirilmesini, teğanni edilmesini emrediyor. Ancak bunun, nazmı bozarak, mânâyı unutarak, kuru ses oyunlarından ibaret fîsk ehlinin melodi ve nağmeleriyle değil de; lafızların tecvidini ve fesâhatını bozmayarak, manasını ve belâğatını bütün incelikleriyle duyurarak, şuurlu bir hayat yaşatacak olan bir melodiyle okunması şeklinde istemektedir.¹

1 Elmalılı Hamdi Yazır. Hak Dini Kur’an Dili c: 5 s. 3948

Kısaca ifade edecek olursak, mûsiki netice itibariyle, Rab-bimize giden yolları açmalı ve O'nun ma'rifeti adına bize bir-şeyler kazandırmalıdır. Bu da Kur'an, ezan ve mânâ yüklü ilâhî ve kasideler ve bir de tabiattan yükselen fitrî musikiyle elde edilir. Bunların dışında mûsiki adına ortaya konan şarkı, türkû vs. gibi şeyler ise, sadece bizi Cenab-ı Hak'tan uzaklaştırıp gafletin kucağına atan birer oyun ve eğlenceden ibarettir.

İmanın kişiye kazandırmış olduğu ma'rifet sayesinde, tabiattan yükselen her ses ve soluk ayrı bir mâna haline gelir ve kulaktaki zar, iman nuru ile aydınlandığı zaman, kainat-dan gelen manevi sesleri işitir. Yani, var olan bütün herşeyin kendilerine ait dilleriyle (lisan-ı halleriyle) yapmış oldukları zikirleri, tesbihleri anlar. Hatta o iman nuru sayesinde rüz-garların terennümlerini, bulutların naralarını, deniz dalgalarının nağmelerini ve aynı şekilde yağmur, kuş vs. gibi her nevi'den ilahî sözleri ve ulvî tesbihleri işitir. Sanki kainat bir mûsiki dairesidir. Türlü türlü avazlarla, çeşit çeşit terennümlerle insanların kalplerine hüznün ve ilahî aşkı duyurmak, hissettirmekle kalpleri ve ruhları nuranî alemlere götürür. Pek garip misalî levhaları göstermekle o ruhları ve kalpleri lezzetlere, zevklere boğar. Fakat aynı kulak küfür'le tıkandığı zaman, o leziz ve manevi yüksek seslerden mahrum kalmakla birlikte bu manevî atmosferin meydana gelmesine vesile olan türlü türlü avazlar da matem seslerine dönüşürler. Kalpteki o ulvî hüznünlerin yerini, dostların yokluğuyla ebedî yetimlikler, gerçek sahibini bulamama neticesinde hiç bitmeyen yalnızlıklar ve gurbetler alır. İşte bu sırdan dolayıdır ki: Şeriatça bazı sesler helâl bazıları da haram kılınmıştır. Evet, ulvî hüznünleri, ilahî aşkları meydana getiren sesler helâldir. Yetimâne hüznünleri, nefsanî şehvetleri tahrik eden sesler haramdır. Şe-

riatın ta'yin etmediği kısım ise senin ruhuna ve vicdanına yaptığı tesire göre hüküm alır.” (İş. İcaz s: 77)

Umumi hüküm bildiren bu ifadelerden sonra hemen belirtelim ki, İslamın ana kaynakları olan Kitap ve Sünnetten istihraç ettikleri delillere istinad ederek, İslam ulemasının büyük bir kısmı musiki'nin haram olduğu üzerinde görüş birliğine varmışlardır. Ashabdan Abdullah b. Mesud, İbni Abbas ve Câbir (r.a.) gibi Kur'an ilmine ve Sünnetin özüne vakıf sahabeler, Tabiinden Hasan Basrî, Mücahid, Süfyân-ı Sevrî ve İkrim'e gibi bu ümmetin allameleri kabul edilen büyük imamlar bunların başında gelmektedir. İmam-ı Azam, İmam-ı Şafii, İmam-ı Ahmet b. Hanbel ve İmam-ı Malik b. Enes gibi dört büyük mezhebin kurucuları ve İmam Ebu Yusuf, İmam-ı Muhammed gibi birçok güçlü fukaha da musikin haram olduğunu söylemişler. Dolayısıyla bütün mezhepler arasında bu hüküm üzerinde icma hâsıl olmuştur. Bu arada mûsikin mübah olduğunu iddia edenler de olmuştur. Ancak, bunların ortaya koydukları delillerin kifayetsizliği, ilerde de görüleceği gibi - açıkça ortadadır.

Mûsiki'nin ayrılmaz bir parçası olan çalgı aletleri de aynı şekilde haram kılınmış olup, Müsned'de geçen bir hadiste: “Allah Teala beni alemlere rahmet ve hidayet olmak üzere gönderdi... Ve ben ney, def-dümbelek gibi çalgı aletlerini ve cahiliye zamanında tapılan putları kırmakla emrolundum...”² buyrulmuştur. Bundan başka daha bir çok hadiste zemmedilen çalgı aletleri, İslâm fukahası tarafından ticarî açıdan herhangi bir kıymeti olmayan mal olarak kabul edilmiş, ayrıca Şeyhul-İslam Ebu's-Suud Efendi gibi güvenilir alimler tarafından kılınmasının caiz olduğuna dair fetva verilmiştir.

2 Ahmet b. Hanbel-Müsned, c: 5, s: 257

Bunlardan başka şarkı ve türkücülüğü sanatkarlık hâline getirme ve bu yolla para kazanma da İslâm Dini tarafından yasaklanarak haram görülmüştür. Şarkıcıları yetiştirme, onların menejerliğini yapma da aynı hüküm altında olup şiddetle men edilmiştir. Şarkı ve türkü söyleme bir sanat kabul edilmediği gibi, bu yolla kazanç temin etme de onurlu bir meslek kabul edilmez. Osmanlının son Şeyhul-İslâmı M. Sabri Efendi bu hususu şu şekilde izah etmektedir: “Ancak, bugün için birçok kimsenin bu yolla (Şarkıcılık vasıtasıyla) geçim temin etmesi, hatta çok büyük servet elde etmeleri bizleri aldatmasın. Çünkü geçim temini, haysiyet kırıcı ve şahsiyeti rencide edici bir şekilde olduğu sürece vicdan huzurunu temin edemeyeceği için muteber değildir. Gayesi netice itibarıyla insanları eğlendirmek olan bütün sanatlar selim fıtrat muvacehesinde hasis (adi) sayılmışlardır. Bu gibi sanat erbabının şöhret bulmasına sebep olan alkış ve hürmetlere bakmayınız. Aslında bu alkış ve pohpohlamalar, karşı taraftan yani sanatçıdan bir parça haysiyet koparmakta ve bu iş, iftihar hissi okşanarak sinsice yapılmaktadır.”³

Daha sonra bestekârların da aynı durumda olduğunu ifade eden M. Sabri Efendi, mûsikiyi toplum için hiçbir menfaati olmayan boş bir eğlence aracı olarak gördüğünü ifade eder.

Musiki'nin Tarifi:

Mûsiki, duygu ve düşünceleri seslerle anlatma veya, sesi düzenli ve estetik maksatlara uygun şekilde malzeme olarak kullanma sanatıdır.

J.J. Russoo: "Musiki sesleri kulağa hoş gelecek şekilde terkip etmektir."⁴ der.

Bazıları da musikiyi: "Ölçülü sesler vasıtasıyla estetik bir tesir ve heyecan husule getirme sanatıdır."⁵ diye tarif ederler.

Müzikolog ve etnomüzikologlara göre ise musiki, bir kültürü meydana getiren inançların yargı, estetik ve duygu olarak bir düzenleme içinde, vokal veya enstrümantal ses ve tonların bir araya getirilmesi sanatı, demektir.⁶

Bu tariflerden anlaşılacağı gibi, musikinin ibtidaî maddeleri ikidir: Ses ve ölçü. Musiki de ölçü vasıtasıyla sese güzellik, çekicilik ve te'sirlik kazandırılmaktadır. Taşların ustaca dizilmesinden mimari eserler; renk ve çizgilerin mâhirâne sıralanışından tablolar; kelimelerin sanatkârâne tertib edilişinden edebî eserler meydana geldiği ve kendilerine göre de bir musiki oluşturdukları gibi, seslerin intizam ve insicamlı bir şekilde dizilişinden de musiki ve musiki eserleri meydana gelir. Yani sesler arasındaki tenâsüb ve âhenk musikiyi meydana getirir.

4 Ahmet Muhtar Musiki Tarihi c: 1, s: 1

5 Ahmet Muhtar Musiki Tarihi c: 1, s: 1

6 L. L. Farukî, İs. Göre Müzik ve Müzisyenler, s: 12

İlk plânda, nefesli ve telli enstrümanlar eşliğinde icra edilen musikinin dışında bu tabirin altına girebilecek değişik haller de vardır. Mesela, uygun ve düzgün kelimelerin intizamlı bir şekilde yanyana getirilmesiyle meydana gelen bir cümlelerin okunmasında da bir musiki vardır. Bir şiirin okunması neticesinde kulağa gelen seste de ayrı bir musiki mevcuttur. Tabiatın hemen her sahasında mükemmel bir senfonizma halinde işleyen fitrî bir musiki'nin mevcudiyeti de âdeta bizi büyülemektedir.

“İnsan gönül gözüyle, çiçeklerin çehrelerinde parıldayan mânâdan, ağaçların dal ve yapraklarında cilde çakıp duran canlılık ve güzelliklere kadar, çevresinde olup biten şeylere bir kere bakabilse, herşeyin ötelere ait bir gizli güzellikten, bir gizli hayat kaynağından fışkırıp geldiğini anlayacak ve tabiatın bu füsûnkar güzelliği karşısında büyülenip kendinden geçecektir.

Evet dört bir yanımızı alan dağ ve tepelerin eteklerinde ki salınan akşam gölgeleri; bağ ve bahçelerden yükselip etrafı saran baygın râyihalar; rüzgarlarla semaa kalkıp rakseden mini mini çiçekler ve ruhlara içirdikleri cennet kevserleri gibi tatlı musiki; eğer hassas ve samimi bir gönülle duyulup dinlenebilse, herşeyin âdeta bir kitap gibi ve fakat hiç bir beşerî kitabın ulaşamadığı rengin ve zengin bir uslûpla Allah'ı anlattıkları görülecektir.”⁷

“Tabiat Musikisi” veya diğer bir tabirle “İlahî Senfonizma” diyebileceğimiz bu koroda esen rüzgarın, çağılayan akarsuların, yağın yağmurun ve şakıyan kuşların ses ve hareketleri karşısında kendimizden geçer, bütün bunların yaratıcısı mutlak Cemal ve Kemal sahibinin önünde iki büklüm olu-

ruz. Bütün canlıların seslerinde bir ritim bulunur. Kuşların ötüşünde, kuzunun meleyişinde, kalbimizin atışında aynı ritim vardır. Bu ritim sayesinde sesler, gürültüden ayrılır. Gürültü, ritimsiz ses ve harekettir ve onda musikiden eser yoktur. O hâlde diyebiliriz ki, sessizliğin bile kendine göre ayrı bir musikisi vardır.

Biz, bu çalışmamızda, elbette ilahî senfonizma veya fitrî musîki diyebileceğimiz mûsiki bölümüne temas etmiyeceğiz. Zira, “eşyada esas olan mübah oluşturmaktır” kaidesinden çıkış yapılarak, bu tür mûsikiye, dinin vereceği hüküm âşikardır ve izaha ihtiyaç yoktur.

Çalışmamız, bilhassa günümüzde tamamiyle lehviyât haline getirilen ve her türlü lahutilikten uzaklaştırılmış olan, telli, nefesli ve yaylı enstrümanlar eşliğinde icra edilen musîki ve dinin bu mûsiki hakkında verdiği hükümlerle sınırlandırılmış durumdadır ve bu eser, asla mûsikiyi mücerret manasıyla ele almış değildir.

Mûsiki, insanlık kadar eskidir. İlk insanların kullandığı mûsiki aletleri, belkide sadece ellerini birbirine ve ayaklarını yere vurmaktan ibaretti. Şüphesiz insan sesi de ilk mûsiki vasıtalarının başında geliyordu.

İkinci Bölüm

MÛSİKİ'NİN DİNİ HÜKMÜ

Kur'anda musîki'nin haram veya helal olduğunu sarâhaten beyân eden herhangi bir âyet yoktur. Ancak ulemanın büyük bir kısmı, bazı âyetleri te'vil ve tefsir ederek bunlardan musiki'nin haram olduğu hükmünü çıkarmışlardır. Bununla beraber musikiye helal diyenler de vardır.

A) Musiki Helaldir Diyenlerin Delilleri

a) Kitaptan Delil:

Musikinin helal olduğunu iddia edenler, bu iddialarını isbat sadedinde Kur'andan ve hadislerden deliller getirmişlerdir. Hemen belirtelim ki, bu mevzuda ileri sürülen âyetlerde musikinin helal olduğuna dair açık bir ifadeye rastlanmamaktadır. Ancak ayetlerdeki bazı ifadeleri te'vil ederek işaret ve delâlet yoluyla musikinin mubah olduğuna kail olmuşlardır. Fakat bu husustaki ayetlerin nüzul sebeplerine ve tefsirlerine bakıldığı zaman, mevzubahis olan ayetlerden, musikinin mübah olduğu hükmünü çıkarmanın uzak bir mânâ ve tekellüflü te'viller olduğu görülmektedir.

Bu mevzuda delil olarak ileri sürülen ayetlerden ilki A'raf suresindeki şu ayettir: “De ki, Allah'ın kulları için çıkardığı süsü ve güzel rızıkları kim haram etti? De ki, O dünya hayatında mü'minlerindir. Kıyamet günü ise sadece onların-
dır. İşte biz, bilen bir topluluk için ayetleri böyle açıklıyoruz.” (A'raf: 32)

Bunlara göre âyet-i kerimede geçen ve Cenab-ı Hak-

kın helal kıldığı “zinet ve güzel rızık” ifadelerinin altına musiki de dahildir. Dolayısıyla musiki, Allah’ın (c.c.) helal olarak yarattığı ve kimsenin kendisini haram kılmaya hakkı olmayan mubah şeylerden addedilmelidir.

Aslında, ayetin nüzul sebebine baktığımızda, bu ayetin müşrikler hakkında nâzil olduğunu hemen görürüz. Zira onlar Kâbe’yi uryan olarak tavaf ediyor ve bu süre içerisinde et yemiyorlardı. Dolayısıyla Cenab-ı Hakkın giyilmesini mubah kıldığı elbiseleri ve yenmesinde herhangi bir mahzur görmediği hayvânî gıdaları kendilerine haram kılmış oluyorlardı. İşte bu sebepten dolayı yukarıdaki ayet nâzil olmuştur.⁸

İbn-i Abbas (r.a.)’dan gelen şu rivayet bu görüşü doğrulamaktadır: “Kureyş, Kabe’yi çıplak olarak tavaf ediyor, ısıklık çalıyor ve el çırpıyorlardı. Bunun üzerine Allah (De ki: Allahın kulları için çıkardığı süsü ve güzel rızıkları kim haram etti?...) ayetini inzal buyurdu. Ve böylece insanlar, Kâbe’yi tavaf ederken elbise giymekle emrolundular.”⁹

Birçok müfessir ayette geçen “süs ve güzel rızık” ifadesinden şu üç manayı anlamışlardır: 1- Et ve içyağı gibi şeyler, 2- Elbise ve giyilecek şeyler, 3- Bahire ve Sevâib. Müfessirlerden Süddî ve İbn-i Zeyd, ayeti et ve içyağı; Kata-de ise bahire, sâibe, vasile ve hâm şeklinde tefsir etmişlerdir. İbn-i Zeyd: “Müşrikler hac veya umre yaptıkları zaman koyun ve koyundan elde edilen her şeyi kendilerine haram kılıyorlardı” diyerek yukarıdaki ayetin bu sebepten dolayı nazil olduğunu söylemektedir.”¹⁰

Ahkâm tefsiri müelliflerinden İbn-i Arabi de aynı görüş-

8 Tahsin Emiroğlu, Esbab-ı nüzül c: 5, s: 10

9 İbn-i Arabi, Ahkâmî'l-Kuran, c: 5, s: 772

10 İbn-i Arabi, Ahkâmî'l-Kurân, c: 5, s: 772

te olup âyette geçen ifadelerden yiyecek ve giyecek şeylerin kasedildiğini ifade etmektedir.¹¹

M. Hamdi Yazır da bu husustaki görüşünün aynı olduğunu ifade ederek, ayetin tefsirinde şunları söylemektedir: “De ki, Allahın kulları için çıkardığı zineti, mesela, pamuk, keten gibi bitkilerden; yün ve ipek gibi, hayvanlardan; zırh vesaire gibi, madenlerden çıkan ve insanları süsleyip tezyin eden giyim eşyaları gibi Allahın zinetlerini ve rızık kabilinden helal olan şeyleri; kısmetde olup da lezzet ve iştahla faydalanılabilecek hoş hoş, temiz temiz ve çeşit çeşit yiyecek ve içecekleri kim haram kılmış?.. Bu bir istifham-ı inkârîdir. Yani Allahın çıkardığı bu zinetleri ve helal olan temiz şeyleri haram kılmak kimsenin haddi değildir. Binaenaleyh bu ayet yiyecek, giyecek ve hertürlü tecemmülat da asıl olan ibaha olduğuna delildir. İbn-i Abbas ve birçok müfessir zineti “giyecek şeyler” şeklinde tefsir etmişlerdir.¹²

Görüldüğü gibi, görüşlerini naklettiğimiz müfessirlerden hiçbirisi ayette geçen ifadelerden musiki'nin mubah olduğuna dair herhangi bir mana anlamamışlardır. Ve zaten öyle bir mana anlamaya mesağ da yoktur.

Cenab-ı Hakkın hidayete erdirmiş olduğu bahtiyar kullarını tavsif ettiği Zûmer suresinin 18. ayeti de musiki'nin mubah olduğuna delil getirilmiştir. Ayet-i Kerimede: “Onlar ki, sözü dinlerler ve onun en güzeline uyarlar. İşte onlar Allah'ın, kendilerini doğru yola ilettiği kimselerdir ve onlar akl-ı selim sahipleridir” buyurulmaktadır. (Zümer: 18)

Ayet-i Kerimede ki “söz” manasına gelen “kavl” kelimesinin umumi bir mana ifade etmesinden; musiki'nin ise

11 İbn-i Arabi, Ahkâmî'l-Kuran, c: 5, s: 772

12 M. Hamdi Yazır, Hak Dini Kur'an Dili, c: 3 s: 2153, 2154.

“ahsenül-kavl” yani sözlerin en güzeli olmasından hareketle bu ayetin de musikiyi mubah kıldığı iddia edilmiştir. Fakat ayetteki ahsenü’l-kavl ifadesinin daha ziyade “şübhe ve kötü sözlerden uzak olan sözler” manasında olduğu belirtilmiştir. Rağıb Müfredatında Ahsenü’l-kavl ifadesinin “şübheden en uzak olan söz” manasında olduğunu söyler. Zira bir hadis-i şerifte “Şübheye düştüğün şeyi terk et” buyrulmuştur. Ayrıca başka bir ayette geçen “insanlara güzel söyleyin” ifadesini de “güzel söz” olarak tefsir etmiştir.¹³

Ayet-i kerimenin sebab-i nüzulu hakkında İbn-i Abbas (r.a.) dan şöyle bir rivayet vardır: “Sıddık-ı Ekber, Allah Rasûlüne iman etmiştir. Sonra onun yanına Osman, Abdurrahman, Talha, Zübeyr, Sa’d ve Saîd (r.a.) gelerek ona bazı şeyler sordular. O da iman ettiğini söyleyerek İslamı onlara da anlattı. Bunun üzerine Cenab-ı Hak “Onlar ki sözü dinlerler ve onun en güzeline uyarlar...” ayetini inzal buyurdu. İbn Abbas, ayette geçen “sözü dinlerler” ifadesinden Hz. Ebubekir (r.); “sözün en güzeli” ifadesinden de “lâ ilahe illallah”ın kasedildiğini, söylemiştir.¹⁴

İbn-i Zeyd’den gelen başka bir rivayette ise, ayetin Zeyd b. Amr, Ebu Zerr ve Selmân-ı Farisî (r.a.) hakkında nâzil olduğu belirtilmektedir. Çünkü bunlar, cahiliye devrinde “La ilahe illallah” derlerdi.¹⁵ Burada da “ahsenü’l-kavl” ifadesi ile kelime-i tevhid kasedilmiş, olmaktadır.

İbn-i Cevzi ise, ayette geçen “sözlerin en güzeli” ifade-

13 Rağıb, Müfredat, s: 118

14 Neysâbüri, Garâibu’l-Kur’an, c: 23, s: 122

15 Neysâbüri, Garâibu’l-Kur’an, c: 23, s: 122, İbnü’l-Cevzi, Zâdü’l-Mesir, c: 7, s: 170

sini, cumhurun “Kur’an” olarak anladığını belirtiyor.¹⁶ Ayrıca İbn-i Abbas (r) hazretlerinden bu ayetin tefsiri hakkında “Bir kişinin, bir toplulukla oturarak onları dinlemesi; dinlediği ve duyduğu bu iyi şeylerle amel etmesi; daha sonra da onu başkalarına anlatması; kötü şeyleri ise bırakması” şeklinde, ikinci bir rivayet de mevcuttur.¹⁷

Bunların dışında, bir de, Müseylemetü'l-Kezzab'ın uydurma ve düzmece sözleri karşısında Kur'anı tercih etmek ayetteki “sözlerin en güzeli” ifadesine girer denmiştir.¹⁸

Keşşaf müellifi Zamehşerî ise “sözlerin en güzeli” ifadesini “Kur'an” olarak anlamış ve “sözü dinleyenler” ifadesine de “Kur'an dinlemek” manasını vermiştir.¹⁹

Bunlardan başka, “sözlerin en güzelinden” maksat “ezan”dır diyenler de olmuştur.

Görüldüğü gibi, musiki'in lehinde delil olarak ilerisürülen bu ayette de, musiki'nin mübah olduğuna delalet eden herhangi bir mânâ ve işâret mevcut değildir.

Musiki'nin mubah olduğuna delil getirilen ayetlerden birisi de şudur: “İnanıp iyi işler yapanlar, onlar (çiçekli ırmaklı) bir bahçe içinde neşelendirilirler. (Rum: 15)

Ayet-i Kerimede geçen “habr” kelimesinin “semâ” olduğu ileri sürülerek ayete: “İman edip salih amel işleyenlere Cennet bahçelerinde musiki dinletilecektir” şeklinde mana verilmıştır. Zeccac, ayette geçen “yuhberun” ifadesine semâ'a kalkmak manasını vermiştir.²⁰

16 Neysâbüri, Garaibu'l-Kur'an, c: 23, s: 122, İbnü'l-Cevzi, Zâdü'l-Mesir, c: 7, s: 170

17 İbnü'l-Cevzî, Zâdü'l-Mesir, c: 7, s: 170

18 İbnü'l-Cevzî, Zâdü'l-Mesir, c: 7, s: 171

19 Zamehşerî, Tefsiru'l-Keşşaf, c: 3, s: 393

20 İbnü'l-Münzir, Lisânu'l-Ârab c: 4, s: 158

Ancak ayetteki “yuhberun”u İbn-i Abbas (r) “ikram görürler” şeklinde, Mücahid ve Katade ise aynı ifadeyi “nimetlendirilirler” şeklinde tefsir etmişlerdir. İleri gelen müfessirlerden sadece Yahya b. Ebi Kesîr “gına ile lezzetlendirme” manasına geldiğini söylemiştir. “Habr” kelimesinin şarkı dinleme manasına geldiğini iddia edenler, ayrıca şöyle bir hadiseyi de delil getirirler: Ebu Musa el-Eşari (r)’nin güzel sesiyle okuduğu Kur’ânı, onun haberi olmadan zevkle dinleyen Efendimiz (SAV), ertesi gün Ebu Musa el-Eşariyi taltif etmişti. O’da Ya Resulullah, “şayet senin beni dinlediğini bilseydim onu “tahbir” ederdim” demişti. Buradaki “tahbir” kıraatı süslemek ve güzelleştirmek demektir.²¹

Mutasavvıfların büyük bir kısmı, cennet bahçelerinde sevindirilmek, neşelendirilmek ve ferahlandırılmaktan musiki’nin kastedildiğini kabul ve müdafaa etmişler, hatta bunu musikin mubah oluşunun bir delili olarak öne sürmüşlerdir.

“Habr” kelimesi şarkı dinletme manasına gelmiş olsa bile ayette geçen habr kelimesinin semâ manasına gelmesi ve semâ’nın ahiretde mubah oluşundan dünyada da mübah oluşunu anlamak yanlıştır. Cennette içki, ipekli kumaşlar, altın, gümüş kullanmak da mubah olacaktır. Bunların cennette mubah olmasından dünyada da mubah oluşuna intikal edilemez.”²² Zira cennette helal kılınan nice şeyler var ki dünyada haram kılınmıştır. Bu sebepten “musiki helal olmasaydı cennette bulunmazdı” şeklindeki iddia doğru ve tutarlı değildir.

Bu grubun dayandığı diğer bir ayet de şudur:

Cenab-ı Hak, Lokman suresinde eşeğin sesini takbih ederek: “Seslerin en fenası eşeklerin sesidir” (Lokman 19)

21 İbn-i Münzir, Lisanü’l-Arab, c: 4, s: 157

22 İbn-i Teymiye, Resail, c: 2, s: 318

buyurmaktadır. Rahatsız edici kötü bir ses olan eşek sesinin kötülenmesinden güzel seslerin mubah olacağı neticesine varılmıştır. Çünkü bunun mefhum-u muhalifi “güzel sesler fena değil, helaldir” şeklindedir.²³

Esasen, bu ayeti, musikinin cevazına delil getirmek mümkün değildir. Zira ayette, musikiyi tecviz eden bir sara-hat ve hatta bir işaret dahi yoktur. Mefhumu muhalif yoluyla da bu ayetten musikinin caiz olması anlaşılamaz. Çünkü, eşeğin sesinin bed ve çirkin olduğunu ifade, onu dinlemenin haram olduğunu söylemek değildir ki, mefhumu muhalifle, eşek sesi olmıyan her sesi dinlemek caizdir, gibi bir hükme varılsın.

Ayrıca eşek sesi, niçin en kötü bir ses olarak vasıflandırıldığı dikkate alınacak olursa, bu ayetten, cisme ve tene ait bir lezzet bırakan her türlü musikinin, bu sesin mana ve mahiyetine dahil olduğunu anlamak, daha muvafıktır, kanaatındayım. Çünkü eşek, ya karnı acıktığı veya şehvetle kızıştığı zaman anırır...

İmam-ı Gazalinin, tecviz ettiği güzel ses ise tabii olan ve insanı hevesata götürmeyen, aksine ilahî birliğe davet eden yüce ve ulvî seslerdir. Mesela güzel bir sesle tilavet edilen Kur'an musikisi, bülbül sesi ve Kainatda Cenab-ı Hakkın varlığını, birliğini terennüm eden ilahî senfoni gibi... Yoksa bazılarının anladığı manada bu ayetten mutlak olarak musiki'nin, hele hele günümüzdeki şekliyle icra edilen müziğin helal olduğunu anlamak doğru değildir.

Bütün bunlardan başka, musikiyi helal sayanlar şunu da söylemektedirler: “Hz. Davud (a)’a Allah tarafından mucize olarak çok güzel bir ses verilmişti. Hz. Davut bu güzel

23 İmam-ı Gazali İhya c: 2, s: 265

sesi ile mezmurlar okur ve herkesi mest ederdi. Hayvanlar ve kuşlar bile o güzel sesin tesiri altında kalırlardı. Gerek Kur'an'da ve gerekse hadislerde büyük bir mucize ve nimet olarak vasıflandırılan bu güzel sestən sitayişle bahsedilmiştir. Bu da musikinin cevazına bir delildir.”

Merhum Elmalılı M. Hamdi Yazır Hz. Davudun sesiyle alakalı ayetleri tefsir ederken şu malumatı verir: “Hz. Davuda öyle güzel bir ses, öyle şanlı bir edâ verilmişti ki, akşam sabah tesbih ettikçe bütün dağlar ve kuşlar Onun sesine işti-rak eder, çınlar ve öterlerdi. Güzel sesle güzel melodi Hz. Davudun hususi bir meziyeti, kuşları dahi başına toplayan bir mucizesi olmuştu.” Davudi sesle, Hz. “Davudun mizmarları” meşhurdur.

Musikiyi İslamda mutlak olarak mezmum zannedenler olmuştur. Fakat bilinmelidir ki mezmum ve fışk olan musiki şarkı ve türkülerdir. Yoksa Kur'an okurken tertil (sesi güzelleştirme) emredilen bir husustur. Birçokları şarkının tesirini ruhani zannederler. Böyle bir zanna kapılmak, ruhu hevâ zannetmek olur. Ses bir hava titreşimi olduğu için musikî'nin doğrudan doğruya verdiği tesir ve heyecan bir bûse zevki gibi cismânî ve asabî bir tesirdir. Şarkı ise bir kelimenin veya bir sözün manasını ruha duyurmağa hizmet etmesi itibariyle, ruhanî bir kıymet olabilir. Ehl-i fışk hep şehvânî mevzularla cismanî heyecan aradığı için, manayı öldürerek, sadece hissiyata tesir eden kuru nağmelerle cismanî tesir arar. Bu ise ruhânî şuuru terbiye etmediği gibi, tam tersine yok eder. Fâsık kimseler için, şuurunu tamamen kaybederek kelimenin tam manasıyla “mest” olmak bir zevktir. Fakat dinin ve şeriatın vermek istediği zevk ise bu değil, bilakis güzel manalı, mukaddes şuurlu bir hayat yaşamaktır. Şeriat, Kur'an okunurken sesin güzelleştirilmesini ve teğanni edilmesini emre-

diyor. Ancak bunun, nazmı bozarak, mânâyı unutarak kuru ses oyunlarından ibaret fışk ehlinin melodi ve nağmeleriyle değil de lâfızların tecvidini ve fesahatı bozmayarak, manasını ve belağatını bütün incelikleriyle duyurarak, şuurlu bir hayat yaşatacak olan bir melodiyle okunması şeklinde istemektedir ki, buna hadis-i nebevi'de “arab melodisi” denir ve ilm-i eda'da da “tecvid” diye tarif edilir.

Bu suretle biz Kur'an okurken Hz. Davudun mucizesini yaşamış oluruz. O yüce nebi'nin dağları teshir eden, uçan kuşları durduran mucizesi de kuru bir ses oyunundan ibaret, mücerred terennümler değil, bi'l-akis ruhtan kopup Hüda'ya arz olunan takdisât ve tesbihat idi. Bu manayı ifade için dağlar ve kuşlar akıllı varlıklar gibi gösterilerek “ya cibâl, ya tuyûr” denilmiştir.”²⁴

Daha önceki ayetlerin izahında da gördüğümüz gibi “güzel sesin verilmesi” şarkı söyleme ve dinlemenin caiz olduğu manasına gelmez. Zira Hz. Davud (a) kendine bir mucize ve bir ihsan-i ilahi olarak verilen o güzel sesi Tevrat okuma ve Cenab-ı Hakkın ayetlerini seslendirme yolunda kullanıyordu. Dolayısıyla bununla musikinin mubah olduğuna fetva vermek mes'elenin özünü anlamamışlığın ifadesi olur. Zira mezmum olan, güzel ses değil, insanı lehviyata sevk eden, onu Rabbin'den uzaklaştırmaya sebep olan boş söz ve sazlardır. Hatta bu mânada diyebiliriz ki: “dinlediğimiz şey bir yaprağın yanağındaki jaleyi anlatıyor, gürül gürül kâinatı seslendiriyor dahi olsa, bir ân-ı seyyale bile Rabbi unutturuyor, bizi ondan koparıyorsa -bu bile- caiz değildir.”

b) Sünnetten Delil:

Musiki'nin helal olduğunu iddia edenler bu mevzuda birçok hadisi delil getirmişlerdir. Bunlardan birisi, aşağıda (zikredeceğimiz) şu hadistir: “Ebu'l-Huseyin (Halidi'l-Medeni) anlatıyor. “Aşure gününde Medine'deydik. Küçük kız çocukları def çalıyor ve şarkı söylüyorlardı. Yanımıza Rebi binti Muavviz geldi. Bu durum ona anlatılınca şöyle cevap verdi: “Gelin olduğum gecenin sabahı Rasulullah (SAV) bize uğradı. Yanımda şarkı söyleyen iki kız çocuğu vardı. Söyledikleri şarkılar Bedir gününde babalarımızın yaptıklarını dile getiriyordu. (daha sonra) onlardan birisi: “İçimizde yarın ne olacağını bilen bir nebi vardır. (böyle yapmayalım)” dedi. Bunun üzerine Efendimiz (SAV) “Öyle demeyin zira yarını Allah'tan başka kimse bilmez” buyurdular.²⁵

Bu hadis mutlak olarak, musîkinin cevazına delil olamaz. Zira:

1) Herşeyden önce, hadiste anlatılan her iki olay da sair zamanlardan farklı, fert ve cemiyet hayatında mühim olan hususi zamanlarda cereyan etmektedir. Zira Aşure günü toplum için bayram, nikah merasimi ise ferdin hayatında mühim ve sevinçli bir gündür. Buradaki ruhsat bütün zamanı içine alacak şekilde umumî mânâda olmayıp, sadece belli ve hususî zamanlara aittir. Maksadı da nikahı ilan etmektir.

2) Hadiste, Rebi binti Muavviz'in (r) de ifade ettiği gibi, söylenen şarkılar, Bedir savaşındaki Ashabın yaptıkları, onların kahramanlıklarını ve küfrün elebaşılarını nasıl mağlup ettiklerini dile getirmektedir. Yani Cenab-ı Hakkın, kudsî kitabında sena ettiği; Cibril ve beraberindeki mele-i âla'nın sakinlerinden bir grup meleğin de iştirakleriyle yerin ve göğün

25 İbn-i Mâce, c: 1, s: 611 (Kitabu'n-Nikah)

en şerefli en kudsi hadisesi olan; hadisenin kahramanlarına arzda ve semada “Ashab-ı Bedir” gibi mübeccel bir unvan kazandıran; bu kadar yüce bir savaş ve o savaş meydanında kükreşleriyle etrafa velvele salan “Bedrin Aslanlarının” yerdeki ve gökteki kudsileri sevince gark eden kahramanlıklarını dile getirmektedir. Bu kadar yüce ve ulvi bir hadisenin cereyan edişini dile getiren sözler, nağme ile de okunsa selim fıtratta yüce ve ulvî hisleri harekete geçirmeden başka bir şey meydana getirmez. Dinleyeni alır ve hayalen o kahramanların yanına götürür. Hem kâfir olanların da ümitlerini kırarak ye’s’e düşmelerine sebep olur. Şimdi burada bu hadisten musiki’nin mubah olduğu hükmünü çıkaranlara sormak lazımdır: Bu kadar ulvî şeylerden bahseden bir şiirin terennümü nerede, insanı bütün yüce duygulardan uzaklaştırarak lehviyatın kucağına atan ve Allah Rasulünün beyanlarında “şeytanın mizmanı” olarak isimlendirilen şarkılar nerede?!..

3) Şiirleri terennüm edenler, insanın aklına kötü duyguların gelmesine ve baktığı zaman onda şehvet hissinin uyanmasına sebep olmayacak kadar küçük ve akıl-bâliğ olmamış kız çocuklarıdır. Zira hadiste geçen “cariye” sözü bunu ifade etmektedir. Hatta hadisin Buharî ve Tirmizideki rivayetinde “cüveyriyat” (= küçük kız çocukcağızları) şeklinde tasğir sığasıyla zikredilmiş olması²⁶ onların küçük kız çocukları olduğuna kesinlik kazandırmaktadır. Ses, endam ve hareketleriyle insanda kötü duyguların hortlamasına sebep olmayacak kadar küçük çocukların ulvi ve yüce mânâları dile getiren sözleri terennüm etmelerinden; her yönüyle insanı rabbinden uzaklaştıran, fena duygu ve düşüncelerin meşcereliği olan şar-

26 Tirmizi, c: 3, s: 399, Buharî, c: 6, s: 137

kı ve türkülerin caiz olacağını istidlal etmek katiyyen doğru ve isabetli bir görüş değildir.

4) Bütün bunlardan başka kız çocuklarından bir tanesinin “içimizde yarın ne olacağını bilen bir nebi vardır (böyle yapmayalım)” demesi de bu gibi şeylerin nezih ve mualla kimseler yanında, seçkin ruhların hazır bulunduğu meclislerde yapılması uygun olmayan kerih şeyler olduğunu gösterir.

Musikinın mubah olduğuna, cereyan ediş şekliyle yukarda geçen hâdisenin hemen hemen aynısı olan şu hadis de delil getirilmiştir: “Hz. Aişe (r.a.) anlatıyor: “Bir defasında Hz. Ebu Bekir (r.a.) yanıma gelmişti. Yanımda Buas gününde Ensar’ın birbirine karşı söyledikleri şiirleri terennüm eden Ensar’dan iki kız çocuğu bulunuyordu. Kız çocukları şarkıcı değillerdi. Sonra Hz. Ebubekir (r): Şu bayram gününde Allah Rasulünün evinde (bu) şeytanın mizmanı da (neyin nesi oluyor) dedi. Bunun üzerine Resulullah (SAV) Ona dönüp: “Bırak onları, “her milletin bir bayramı vardır, bu da bizim bayramımızdır” buyurdu. Babam başka şeyle meşgul olunca kız çocuklarına işaret ettim, dışarı çıktılar.”²⁷

Hadis-i Şerifte geçen “Buas günü”, İslâmdan önce arabların kendi aralarında yaptıkları savaflara verilen addır.

İmam Nevevi, bu hadisin bir değerlendirmesini yaparak, hadisten musikinın mubah olduğuna dair bir mana çıkarmasının doğru olmadığını ifade eder. Zira kız çocuklarının söyledikleri şeyler şarkı değildir. Onlar savaftaki şecaat, cesaret, öldürme ve yaralamadan bahseden ve mefsedet olmayan şeylerdir. Bu ise, insanın nefsini şer işlemeye karşı hareket ve heyecana getiren, onu batıl ve kötü şeylere sevk

27 Müslim, c: 2, s: 607, Buhari, c: 2, s: 3

eden şarkılar gibi değildir.²⁸

Aynı hadis hakkında Allame Kâdi İyaz şunları söylemektedir: “Kız çocuklarının söyledikleri harb şiirleri, galip ve üstün gelme, cesaretle övünme gibi şeylerdir. Bu gibi şeyler insanı şer işlemeye teşvik etmez. Bunun içindir ki Hz. Aişe (r.a.) validemiz: “Kızcağızlar, şarkıcıların söylediği, insanı, fuhşa ve havâî şeylere teşvik eden şarkılardan söylemiyorlardı.” buyurmuşlardır. Onların söylediği şeyler kahramanlık şiirlerini yüksek sesle dile getirmekten ibarettir. Bunu ise sahabi mubah görmüş ve savaşlarda Efendimiz’in huzurlarında yapmışlardır.²⁹

Bunlardan başka bu hadis için de, yukarda sıralamaya çalıştığımız itirazları; yani, hadisin bayram günü gibi belli bir zamana has olması, söyleyenlerin küçük kız çocukları bulunması, sözlerinin kahramanlık şiirlerini ihtiva etmesi gibi şeyler söylenebilir.

Hadisin şerhinde allâme Suyutî’de bu hususu belirterek şunları söylemektedir: “Câriye” kelimesi, bülûğ çağına ermemiş kız çocuklarına denir. Tıpkı bülûğ çağına ermemiş erkek çocuklarına “ğulam” dendiği gibi. “(Sünenü’n-Neseî, C:3, S:197, Suyutî Şerhi)” Ayrıca Hz. Aişe (r.a.) validemiz-özellikle hadisin metninde bizzat ifade edildiği gibi- çocukların şarkıcı olmadıklarını belirtmesi bu hadisin de şarkı ve şarkıcılara nokta-i istinad olamayacağını açıkça isbat eder.

Yine bir bayram gününde cereyan eden, mescidde kılıçkalkan oynayan Habeşlilerin oyununu Hz. Aişe validemizin seyretmesini anlatan şu hadis de musiki’nin caiz olduğuna dair bir delil olmak üzere naklediliyor. “Hz. Aişe (r.a.) anla-

28 İmam Nevevi, Nevevi Şerhli Sahih-i Müslim c: 6, s: 182

29 İmam Nevevi, Nevevi Şerhli Sahih-i Müslim c: 6, s: 17

tıyor: Vallahi Allah Resulünü hücremin kapısının yanında duruyorken gördüm. Habeşliler Resulullah (SAV) in mescidinde kılıç-kalkan oynuyorlardı. Oyunu seyredebilmem için Hz. Peygamber beni ridasıyla örtüyorlardı. Sonra Resulullah ben usanıncaya kadar ayakta durdu. Düşün ki o zamanlar ben küçük yaşta ve oyun seyretmeye düşkün bir çocuktum.”³⁰ Bazı rivayetlerde “nihayet seyretmekten usandığımda, “Artık yeter mi, doydun mu?” diye sordu. “Evet” demem üzerine, “öyleyse haydi git” dedi” ilavesi de vardır.

Bu hadisi de, musikinin cevazına delil getirmek mümkün değildir. Çünkü: (1) Bu hâdisenin cereyan ettiği devrede, Hz. Aişe validemizin yaşı, henüz çocuk denebilecek bir çağıdır. (2) Bu hâdis, İslamın musikiyi haram etmesinden ve Efendimizin bu mevzudaki nehiy ifade eden hadislerinden önce vuku bulmuştur. (3) Seyredilen, harp aletleriyle oynanan bir muharebe oyunudur ve o gün için, müslümanların, harp sanatıyla alakalı olarak bu oyundan öğreneceği çok şeyler vardır. Bundan dolayıdır ki, Buhari Şarihi Mühelleb, bu hadisin şerhinde şöyle der? “Mescid, müslüman cemaatinin dine müteallik işlerini görüşmeleri ve halletmeleri için vaz edilmiştir. Mescidde, böyle, harp aletleriyle oyun oynamak bir mânâda cihada hazırlık sayılacağından ve müslümanlara cesaret ruhu aşılayacağından mescidin âdâbına uygun olarak oynanmasında bir beis yoktur.”³¹

İşte bütün bunlar nazar-ı itibara alınırsa, zikri geçen hadisin musikinin caiz olduğuna bir delil teşkil etmiyeceği gayet net olarak anlaşılacaktır.

30 Müslim, c: 2, s: 608 (Hadisin değişik lafızlarla farklı rivayetleri için sahih-i Müslimin 608-609-610 sayfalarına bakılabilir).

31 Zeyneddin İrakî, Tarhu't-Tesrib, c: 7, s: 56

B) Musiki Haramdır Diyenlerin Delilleri

a) Kitaptan Delil:

Bu hususta delil getirilen ilk ayet lokman suresindedir: “İnsanlardan kimi vardır ki, bilgisizce (insanları) Allah’ın yolundan saptırmak ve onunla alay etmek için “sözün eğlence türünden olanını” satın alırlar. İşte onlara küçük düşürücü bir azab vardır.” (Lokman: 6)

Efendimiz bu ayetin şarkı ve şarkıcılar hakkında nazil olduğunu beyan buyurmuşlardır. Ebu Umâme anlatıyor: Allah Resulu (SAV): “şarkıcı kadınları alıp-satmayınız ve eğitmeyiniz. Onların ticaretinde hayır yoktur. (üzerlerinden kazanılan) para haramdır. İşte Lokman suresinin 6. ayeti bu gibi kimseler hakkında nazil olmuştur” buyurdular.³²

Ayrıca âyet-i kerimede geçen Lehve’l-hadis = “eğlence söz” tabiri “gına” olarak te’vil edilerek şarkı-türkü vs. gibi insanı eğlendirici sözler mânâsında anlaşılmıştır. Abdullah b. Mes’ud (r), İbn-i Abbas (r.a.) Câbir (r.a.) “eğlence sözden” murad şarkı ve onun gibi şeylerdir, demişlerdir. Hatta Abdullah b. Mes’ud (r.a.) hazretleri “eğlence söz” şarkı demektir diye üçkere tekrarlamış ve her defasında (Lâilahe illallah) diyerek (kasem ederek) bu husustaki kanaatinin kesin olduğunu ifade etmiştir.

Tabiinin büyük imamlarından, Mücahid, Hasan Basrî, İkrime ve o devrin en önde gelen şahsiyetlerinden Süfyan-ı Sevrî gibi mühim kimseler de aynı görüşü paylaşarak âyet-i kerimede geçen “eğlence söz” tabirini şarkı ve benzeri şeyler, şeklinde tefsir etmişlerdir.

Ayet-i kerimede geçen “lehiv” kelimesi ve “lehve’l-hadis”

32 Tirmizi, c: 5, s: 25

deyimi hakkında lügat kitaplarının vermiş olduğu malumat ise şöyledir: “Haram olsun veya olmasın her türlü eğlenceye “lu’b” ve “lehv” denir. Yaratılış ve hikmete münasib olmayacak şekilde, insanın, ruhunu rahatlandırmasına ve eğlendirmesine de “lehv” denir. Ve yine “lehv”: kişiyi neşelendiren, sonra hemen te’siri geçip giden ve onun vazifesini yapmasına engel olan şeylerdir.³³

Gayr-i kıyasi olarak musiki aletlerine “melâhi” denilmiştir. Lehiv: İnsanın vazifesini yapmasına ve kendisi ile ilgili işleri yerine getirmesine mani olana denir.³⁴ Lehiv, oyun oynamak manasına da gelir. İnsanın, mühim ve kendisini alakadar eden hususlardan alıkoyan şeylerle meşgul olması mânâsınadır ki, “lu’b”un mânâsı bundan daha hususidir. Levh ve lühüvv bir şeyden çok fazla hoşlanmakla ona meftun olup, daima onunla avunup durmak mânâsınadır. Bazılarına göre ise ilhâ (= oyalama, eğlendirme), nağme ve tempolu sözleri dinlemekle meşgul olmak mânâsınadır. “Melâhi” eğlence ve oyun aletlerine denir. Sâzende ve bazende takımı gibi. Levh bir nesneyi, meftunluk derecesinde sevmek manası da gelir.³⁵

Çeşitli lugatlardan nakille manalandırmaya çalıştığımız bu kelimenin, musikiyi de içine alacak bir şumûle sahip olduğunu izah etmeye gerek yok zannederim.

Ancak bu ayet-i kerimenin nüzul sebebinin Nadr b. Harris olduğu ileri sürülerek musikinin haram olduğuna bu ayetin delil getirilemeyeceği iddia edilmiştir. Ayetteki “eğlence söz” tabirinden maksad İran efsaneleri, Rüstem ve İsfendiyanın ha-

33 Zebidî, Tâ’cu’l-ârus c: 9, s: 335

34 Rağib, el-Müfredât, s: 475

35 Kamus Tercümesi c: 4, s: 1171

berleri ve hikayeleridir, denilmiştir. Çünkü Kelbî ve Mukatilin anlattıklarına göre, Nadr b. Haris ticaret maksadıyla İran'a gider, İran'ın destan ve masallarını parayla satın alarak Mekke'ye gelir ve Kureyş'e: "Muhammed size Ad ve Semudden bahsediyor. Ben ise sizlere Rüstem ve İsfendiyar'dan bahsedip kisraların hayat hikâyelerini anlatacağım" der ve İran efsanelerini anlatırdı. Onun sözleri Kureyş'e daha cazip ve eğlendirici geldiği için Kureyş, Kur'an dinlemeyi terk ederdi.³⁶

Diğer bir itiraz da şudur: "Bu ayet Mekki'dir. Dolayısıyla içki ve domuz eti yemenin bile haram kılınmadığı bir devirde bu ayetin musikiyi yasaklaması imkansızdır". Yapılan bu itirazları şöyle cevaplamak mümkündür: Birincisi: Bu âyetin nüzulüne sebep gösterilen hadisenin vüsuk derecesi, bir hükmün iptaline tesir edecek kadar kuvvetli değildir.

İkincisi: Sebebin hususiyeti, hükmün umumiyetine mani değildir. Kuran-ı Kerimde bu kabilden bir çok ayeti kerime vardır. Üçüncüsü: Mekke devrinde nazil olan bir ayette, Lehel hadisin zemmedilmesi, onun daha sonra men edilmesine mani değildir ki, henüz içki ve kumar gibi şeyler yasaklanmamışken, musikinin yasaklanamayacağı düşüncesi, bu ayetin Mekki oluşuna dayandırılın.

Necm suresindeki: "Bu söze mi taaccub ediyorsunuz. Ve gülüyorsunuz da ağlamıyorsunuz? Siz cidden çok dik başlı (sâmid) siniz, "ayet-i kerimesi de musikinin haram olduğunu göstermektedir. Zira ayette geçen "sâmidun" kelimesiyle şarkıcıların kastedildiği söylenmiştir. İslamda ilk müfessir olarak kabul edilen büyük dâhi İbn-i Abbas (r.a.) Hazretleri ve onun yetiştirdiği Tabiinin büyük imamı İkrime Hazretleri de

“samidun” ifadesinin “şarkıcılar” manasına geldiğini belirterek bu ayette musikinin haram kılındığını ifade etmişlerdir. Zira İkrime’den nakledildiğine göre, müşrikler Kur’anı işittikleri zaman onun sesini bastırmak, anlaşılmasız hale getirmek için şarkı ve türkü söylerlerdi. Bu ayet işte bu gibiler hakkında nâzil olmuştur.³⁷

Ayet, daha ziyade müslümanları kötölemek ve onlarla alay etmek için söylenen şarkı ve türküleri haram kılmaktadır. Veya Kur’anı dinlemek istemeyip onun yerine şarkı dinlemeyi tercih etmek, Kur’an sesini bastırmak gibi durumlarda dinlenen şarkı ve türküler kasdedilmektedir.

Ayette geçen “sâmid” kelimesi eğlence, gâfil, kibirli, şımarık, dik başlı manalarına gelir. Şarkıcı kadınları dinleyip eğlenmeye de “sümüd” denilir. Bilhassa Himyer dilinde “sümüd” şarkı manasındır.³⁸

İnsanı, aslî vazifesi olan kulluktan uzaklaştıran, onun kalbî hayatını dumura uğratan ve kalpte nifak tohumunun boy atıp gelişmesine yol açan şarkılar, şeytanın sesi olarak kabul edilmiştir. Daha doğrusu bu tür şarkılar, kişiyi Allah yolundan inhiraf ettirerek şeytanın yolu olan sefahetin kucağına atar. Çünkü Allah, şeytanı huzurundan kovarken aynı zamanda ona şu imkanları da vermiştir: “Onlardan gücünün yettiğini” sesinle “yerinden oynat; atlıların ve yayalarınla onların üzerine yaygarayı bas; mallarda ve evlatlarda onlara ortak ol (bunları haram yoldan kazanmaya sevk et) onlara (çeşitli) vaadler yap- gerçi şeytan onlara aldatmadan başka bir şey vaad etmez.” (isra: 64)

37 İbn-i Kayyim el-cevziyye, İğasetü'l-Lehfân, c: 1, s: 276 Taberi Tefsiri, c: 24, s: 48

38 İbn-i Kayyim, a.g.c., aynı yer.

İbn-i Abbas (r.a.): Bunun manası; “sesinle onları Allah’a karşı masıyyete da’vet”, demek olur demiştir. Öyle olunca, insanları Allah’a karşı ma’sıyyete davet eden bir kimse İbli-sin ordusundan olmuş olur. Bazıları da; Şeytanın sesinden murat; türküler, şarkılar, düdükler, çalgılar, oyunlar, danslar, horalar gibi insanları hak yoldan alıkoyan, heva ve şehvetlerini tahrik eden her türlü lağviyyat ve lehviyyat demişlerdir.³⁹

İşte bu ayet-i kerimede geçen şeytanın sözünden maksat musiki ve musiki aletleridir. Tabii’nin meşhur imamlarından Mücahid bu ifadeyi “çalgi aleti ve şarkı” olarak, Hasan Basri hazretleri ise “def” olarak tefsir etmişlerdir.⁴⁰

Enfal suresindeki: “Müşriklerin namazı, Kabe civarında “ıslık çalma” ve “el çırpma”dan ibarettir. (Enfal 35)” ayeti de musikinin haram olduğunu gösterir. Zira ayette geçen ıslık çalma ve el çırpma kelimeleriyle musikinin kasdedildiği ileri sürülmüştür.⁴¹

b) Sünnetten Delil:

Musikinin haram olduğunu söyleyenlerin ayetten delillerini bu şekilde saydıktan sonra, ayetlerin işaretine, delalet yönünden vuzuh ve açıklık kazandıran, Allah Rasulünün nuru beyanlarına da müracaat etmek bir zarurettir. Ancak mevzuyla alakalı hadislerle geçmeden önce hemen şunu belirtelim ki, İslam Dininde kulluk gayesine ma’tuf olmayan bütün eğlence ve oyunlar haramdır. Bu mana ve prensip, Allah Rasulünün yüce beyanları içerisinde şu şekilde ifade edilir:

39 T. Emiroğlu, Esbâbü’n-Nuzul c: 7, s: 34

40 İbn-i Kayyim el-Cevziyye, a.g.e., c: 1, s: 274

41 İbn-i Kayyim el-Cevziyye a.g.e., c: 1, s: 262

“Müslüman bir kişinin oyun olarak yaptığı her şey “batıldır”. Ancak şu üç şey müstesna; ok atması, atını terbiye etmesi, kendi hanımıyla geçirdiği hoş ve eğlendirici vakit”. Bu üç durumda oynaması onun hakkıdır.⁴²

Diğer taraftan biraz sonra da görüleceği gibi -hadis-i şeriflerde ilk dikkatimizi çeken şey, Allah Rasulünün, musiki, içki ve kadın üçlüsünü hep birarada zikretmiş olmasıdır. Zira, sefihlik, fuhuş ve ahlaksızlık bu üç sac ayağı üzerine oturan içtimai bir hastalıktır. Tarihte de birçok emsalini gördüğümüz gibi dünyaya hakim olan milletleri kemiren, yiyen, çökerten ve en nihayet yok eden, bu üç başlı ejderhadır. Günümüzde meyhanelerde ve partilerde yaşanan, içtimai bünyemizi kemiren din dışı hayat bu üç illetten kaynaklanmaktadır. Onun için fuhuş ve alkol kokan bir musiki nevinin, İslâm dininin haram kılmış olmasından daha tabii birşey olamaz. Varoluş gayesini unutarak, böyle, sefih ve zavallı bir hayatın kucağına atılan bu insanlar, Hadis-i Şeriflerde de beyan edildiği gibi netice itibariyle, ruh ve düşünce plânında insanlıktan tamamen uzaklaşmış olacaklardır. Ebu Maliki’l-Eş’arî anlatıyor; “Ümmetimin içinde, zina yapmayı, ipekli giyinmeyi, içki içmeyi, musiki dinlemeyi helal sayan kimseler türeyecektir. Bunlardan bazıları, dağların kenarına, mesirelik yerlere çekilecektir. Çobanları, sahip bulundukları sürüleri akşamları yanlarına getirecek sabah tekrar gütmeye götürecek; ihtiyaç içinde bulunan bir kimse yanlarına gelecek ve musiki ile sermest olan bu sefih ve hissiz insanlar ona: “Bu gün git yarın gel” diyeceklerdir. Şüphesiz ki işte bundan

dolayı Allah Teâla onların başına daha sabah olmadan bir bela verecek ve dağı başlarına yıkacaktır. Bu musibetten arta kalanlar da tâ kıyamet gününe kadar (sîreten) maymunlaşmış ve domuzlaşmış bir halde kalacaktır.”⁴³

Aynı hadis, değişik bir tarikle şu şekilde rivayet edilmiştir: “Ümmetimden bir grup insan, içki içecek fakat içtikleri içkiye başka ad takacaklardır. Başlarının üstünde def dümbelek çalınacak ve (yanlarında) şarkıcı kadınlar bulunacaktır. Bundan dolayı Allah bunları yerin dibine geçirecek ve onların bir kısmını da (karakter olarak) maymunlaşmış ve domuzlaşmış hale sokacaktır.”⁴⁴

Musiki, eğlence ve içkiyle kendilerinden geçmiş bu insanların durumu, başka bir hadiste ise şu şekilde anlatılmaktadır: “Nefsim kudret elinde olan Allah’a yemin ederim ki, ümmetimden bir grup insan yemek, içmek, oynamak ve eğlenmek suretiyle bir gece geçirir. Bu insanlar (sîreten) maymunlaşmış ve domuzlaşmış bir halde sabahlarlar. Bunun sebebi, ipek giyme, faiz yeme, içki içme def-dümbelek çalma ve şarkıcı kadınlar edinme gibi birçok haramı helal saymalarıdır.”⁴⁵

Bunlardan başka, musiki dinleme, def-dümbelek çalma ve şarkıcı kadınlar edinme, bu ümmetin başına birçok bela ve felaketlerin gelmesine sebep olan ve zemin hazırlayan hususlardan sayılmıştır. Sahabiler arasında en çok hadis rivayet eden ve bu iş uğruna Efendimizden hiç ayrılmayan Ebu Hureyre Hazretlerinin rivayet ettiği şu hadiste bunu apaçık görmekteyiz: “Savaşta elde edilen ganimetler şahsi mal sa-

43 Buhari, c: 6, s: 243

44 İbn-i Mace, c: 2, s: 1333

45 Ahmet b. Hambel, Müsned, c: 5, s: 329

yıldığı; emanet olarak bırakılan eşya, adam soymak için fırsat bilindiği; din dışı gayeler için eğitim yapıldığı; kişi karısına itaat ederken annesine saygısızlık ettiği; kişinin arkadaşına yakınlaşırken babasından uzaklaştığı; camilerde yüksek sesler zuhur ettiği; bir kabileyi o kabilenin en fâsıkı idare ettiği; ayak takımının kabilesine lider olduğu; bir kimseye şerrinden emin olmak için iyilik edildiği; şarkıcı kadınların ve def-dümbeleğin ortaya çıktığı; içki içildiği ve bu ümmetin sonra gelenleri evvel gelenlerine la'net ettiği zaman kıpkızıl bir rüzgar, bir zelle, yere batma, mesh olma ve sürgün gibi felaketlerin, ipliği kopmuş tesbih tanelerinin peşpeşe düşmesi gibi birbirini kovalamasını bekleyiniz.”⁴⁶

Aynı durumu ifade eden başka bir hadisi de İmran bin Husayn rivayet ediyor : “Muhbir-i Sâdik haber verdiler; bu ümmetin başına yerin dibine batma, sürgün ve sûret değişmesi gibi arzî ve semavî belâlar gelecektir. Mü'minlerden birisi sordu: Bunlar ne zaman olacak Ya Resulallah? Allah Resulû cevap verdi: “şarkıcı kadınlar ve def-dümbelek zuhur edip, içki içildiğinde...”⁴⁷

Başka bir hadiste ise, şarkı ve şarkı dinlemek, Kur'anda şiddetle men edilen gıybet ve koğuculukla aynı çizgide zikredilmektedir: “Efendimiz (a) şarkı ve şarkı dinlemekten, gıybet ve gıybet dinlemekten, koğuculuk ve koğucuyu dinlemekten nehyetti”⁴⁸ Abdurrahman b. Avf hazretlerinin rivayet etmiş olduğu başka bir hadis de bunu te'yid etmektedir: “İki ahmak ve fâcir sestene nehyedildim; şeytanın miz-

46 şevkânî, Neylû'l-Evtar, c: 8, s: 111 (Tirmizî'den alınmıştır)

47 şevkânî, Neylû'l-Evtar, c: 8, s: 111 (Tirmizî'den alınmıştır)

48 Münavi, Câmiu's-Sağır, c: 2, s: 336 (Taberî'den istihraç edilmiş.)

marı ve şarkılardan; bir de musibet anındaki feryattan...”⁴⁹

Diğer bir hadiste ise: “Kim ki şarkıcı bir kadın dinlerse, kıyamet gününde kulağına erimiş kurşun dökülür.” buyrulmuştur.⁵⁰

Başka bir hadisi şerifleriyle de Efendimiz (AS); def vurmada, çalgı eşliğinde oynamaktan ve çalgı aletlerini çalmaktan nehyettiler.⁵¹

Zikretmeye çalıştığımız bütün bu sahih hadislerde musîkinin yasaklandığı apaçık görülmektedir.

49 Münavi, Camiu’s-Sağır, c: 2, s: 46

50 Münavi, Camiu’s-Sağır, c: 2, s: 279 (İbn-i Asakir, Enesten)

51 Münavi, Camiu’s-Sağır, c: 2, s: 341

C) Fukahanın Bu Husustaki Görüşleri

Bütün bu ayet ve hadislerin ışığı altında meselenin değerlendirilmesini yapan fukahanın, hemen hepsinin görüşü musikinin haram oluşu üzerinde toplanmaktadır. Ancak fukahâ, kendi aralarında, usul farkı bakımından meseleye değişik açılardan yaklaşmışlardır. Netice itibariyle aynı hükme varmış olan bu gurupları Hicaz ve Irak ekolleri diye ikiye ayırabiliriz.

Daha ziyade Hanefi fıkıhçıların oluşturduğu Irak ekolü musikide: “Nehiy mutlak, ibahe istisnadır” usulünden hareketle, mutlak olarak musikiyi haram görmüşlerdir. Bunlara göre, İslâm, eğlence ve musiki’nin her türlüşünü yasak etmiştir. Dolayısıyla, bu mevzuda asıl olan: “Bu gibi şeylerin haram oluşudur. Mubah olan eğlence ve musiki çeşitleri ise, umumi olan bu yasaklama kaidesinin bir istisnasını teşkil eder.” Onlar Kainatın Fahrının: “Şu üç husus müstesna, müslümanın eğlenmesi batıldır: Ok atması, atını terbiye etmesi ve hanımıyla geçirdiği hoş ve eğlendirici vakit. Bu üç durumda oynaması (eğlenmesi) hakkıdır.”⁵² Hadisi şerifini kendi görüşlerine nokta-i istinad yaparlar.

İmam-ı Şafii Hazretleri başta olmak üzere diğer grup ise “İbaha mutlak nehiy istisnadır” kaidesini usul kabul ederek musiki ve eğlenceyi prensip olarak mubah sayıp, bunun içinden haram olan musiki ve eğlenceyi bu ibahe kaidesinin bir istisnası olarak görürler.⁵³ Fakat değişik usullerle meseleye yaklaşan bu iki grub netice itibariyle musiki ve lehviyatın haram olduğu görüşü üzerinde ittifak etmişlerdir.

52 İbn-i Mace, c: 2, s: 94

53 Süleyman Uludağ, İslam Açısından Musiki ve Sema, 172, 173

a) Hanefi Fukahasının Görüşleri

Hanefî fıkıh kitaplarında musikiye ayrıca bir bölüm ayrılmamıştır. Umumi olarak düğünde verilen ziyafet ve bir de ezan dolayısıyla musikiye temas edilmiştir. Bu mevzular ise “Kitabu’l-Kerahe” ve “Kitabul-hazar vel-ibaha” bölümlerinde yer almaktadır. Şarkı-türkü gibi lehviyatın bu bölümde ele alınması bile, Hanefi mezhebinde, bunların hiç hoş karşılanmadığını ve haram sayıldığını gösterir.

Mevzuyla alakalı, Hanefî mezhebinin en güvenilir kaynaklarından “Hidaye, Zeylai ve İbnün-Nüceym’in Bahr’inde birbirinin hemen hemen aynı olan lafızlarla anlatılan şu malumatı görmekteyiz: “Halkın örnek olduğu lider durumundaki bir kimse, düğün yemeğine da’vet edildiğinde şayet da’vet mahallinde oyun ve çalgı olduğunu önceden bilirse icabet etmemesi gerekir. Ancak böyle birşey olduğunu bilmeden giderse, düğün yerine vardığında oyun ve çalgının bulunduğunu gördüğü an, bu gibi şeyleri men etmesi gerekir. Şayet menetme gücüne sahip değilse oturmadan kalkar gider. Çünkü gitmemesi halinde dine zarar verme ve müslümanlara günah kapısını açma gibi mahzurlar vardır. Hatta çalgı ve oyun, düğün yapılan evin yemek yenen kısmında ise, halka örnek durumundaki bu kimsenin sofrada da oturmaması ve yemek yemeden dönmesi gerekir. Çünkü ayet-i kerime: “Sana Kur’an nazil olduktan sonra zalim insan grupları ile beraber oturma. (En’am: 68) buyrulmuş olması böyle hareket etmenin lûzumunu gösterir. Ayrıca bir rivayette Hz. Ali (r), başından geçen şöyle bir hadise anlatmaktadır: “Bir keresinde yemek yapmış ve Allah Resulûnû da’vet etmiştim. Eve geldi, fakat evde birtakım suretler görünce dö-

nüp tekrar geri gitti.”⁵⁴ İşte bu hâdise de gösterir ki, başkalarına numune olan kimseler çalgı-resim vs. gibi münkeratın olduğunu bilmedikleri yerlere ve düğünlere davet icabı gitseler bile, orada münkeratın işlendiğini (mesela düğün yerinde çalgının olduğunu) görür-görmez hemen geri dönmelidirler.

Da’vet edilen kimse halktan yani onlara örnek durumunda olmayan biriye da’vet mahalline gitmeden önce orada oyun ve çalgının olduğunu bildiği takdirde bu kimse de da’vete icabet etmez. Zira da’vete icabet sünnettir. Orada dinleyeceği ve seyredeceği şeyler ise haramdır. Ancak bu kişi da’vet yerinde çalgı ve oyun olduğunu önceden bilmeyip de oraya vardığında bu işe muttali olursa bu durumda da’vet yerini terketmeyip sabreder. İmam-ı Azamın başından böyle bir hadise geçtiği nakledilir. Ancak o zamanlar İmam-ı Azam hazretleri herkesin bilip tanıdığı ve onun peşinden gittiği mezhep imamı durumunda olmadığı için da’vet mahallini terk etmemiştir.⁵⁵ Takvasıyla, bu ümmetin en önde gelenlerinden olan büyük imam, şayet o zaman lider durumunda birisi olsaydı hiç şüphesiz orayı terk ederdi.

İmam-ı Azam hadiseyi anlatırken “ibtıla oldum” ifadesini kullanmıştır. Onun bu ifadeyi kullanması da şarkı türkü ve çalgı nevinden her türlü eğlencenin haram olduğuna delalet eder. Çünkü “ibtıla” tabiri haram olan şeylerde kullanılır.⁵⁶

Düğün yemeğine da’vet edilen kimse ve düğündeki çalgı

54 el-Bennâ, Fethu’r-Rabbânî, c: 17, s: 283

55 El-Merğınânî, el-Hidaye, c: 4, s: 80, Zeylât, c: 6, s: 13 İbni’n-Nüceym, el-Bahr c: 8, s: 214 (Metindeki tasnif üzerinde tasarruf yapılmış ancak mevzu ve ifadeler aynen alınmıştır.)

ve oyunlar hakkında naklettiğimiz bu bilgiler hemen hemen aynı lafızlarla Haşiyetü reddü'l-Muhtar⁵⁷ Mecmau'l-Enhur⁵⁸, el-Hediyetü'l-alâiyye⁵⁹ ve Mevkufat⁶⁰ gibi daha birçok Hanefî fıkhnına dair mühim kaynaklarda da yer alması, musiki haramdır, diyenlerin görüşlerini isbata yeterlidir.

Bütün bunlar gösterir ki çalgı ve oyunun hertürlüsü haramdır. Hatta kadip çalarak (= herhangi bir sopayı ritimli olarak vurmak suretiyle) şarkı söyleme dahi olsa...⁶¹

İbni Abidin ise aynı hükmü “Sirac”dan şu lafızlarla nakletmektedir: “Bütün bu meseleler gösterir ki, çalgı ve oyunun her türlü haram olup, bu işi yapan kimseleri men etmek için izinsiz yanlarına girilebilir.”⁶²

İmam-ı Azam hazretlerinin en önde gelen talebesi ve Hanefî Mezhebinin ileri gelen simalarından İmam-ı Ebu Yusuf, bu mesele hakkındaki tavrını şu fetvasıyla ortaya koymaktadır: Bir evde çalgı sesi işitilirse men etmek gayesi ile o eve izinsiz girilebilir.⁶³

Yine, Hanefî mezhebinin önde gelen simalarından ve kaleme aldığı eserleriyle İmam-ı Azamın hemen hemen bütün görüş ve fetvalarının bize kadar intikal etmesine vesile olan eşsiz insan İmam-ı Muhammed (r) ise, kendisine, “Musiki hakkında ne düşünüyorsunuz?” diye sorulduğunda “Hiç hoşuma gitmez. Zira kalpte nifak bitirme te’siri ve özelliği var-

56 Zeylai, c: 6, s: 13 Mevkûfât, c: 2, s: 213

57 İbn-i Abidin, Haşiyetü Reddi'l-Muhtar, c: 6, s: 347

58 Damad, Mecmau'l-Enhur, c: 2, s: 803

59 Alaaddin Abidin, el-Hediyetü'l-alâiyye, s: 232, 233

60 Mevkûfât, c: 2, s: 213

61 Zeylai, c: 6, s: 13, Alaaddin Abidin, el-Hediyetü s: 236

62 İbn-i Abidin, a.g.e. c: 6, s: 347

63 İbn-i Kayyim el-Cevziyye, İğasetü'l-lehfân c: 1, s: 245

dır.” diye cevap vermiştir.⁶⁴

İslam Hukuku kaynaklarında, şarkıcılar ve çalgı aletleriyle meşgul olan kimseler hakkında yer alan hükümlerden birtanesi de, bu kimselerin şahitliklerinin kabul olunmayacağıdır. Kaynaklarda bu mesele, hemen hemen birbirinin aynı olan lafızlarla umumi manada şu şekilde yer almaktadır: “Ağıtçı kadınlar ve şarkıcıların da şehadetleri kabul edilmez. Şarkıcı demek, çalgı aletleri eşliğinde veya sadece sesiyle etrafına topladığı kimseler için şarkı ve türkü gibi şeyler söyleyen kimsedir.⁶⁵ Çünkü bu kimse insanların günah-ı kebair işlemelerine sebep olmuştur. Bundan da anlaşılır ki şarkı ve türkü mutlak surette haramdır.⁶⁶ Nebiler Nebisi bir hadislerinde iki ahmak sesten: Şarkı söyleyen ve ağıt yakan kadının seslerinden nehyetmişlerdir. Bunun içindir ki, ağıtçı ve şarkıcı kadınların şahitlikleri kabul edilmez. Allah Rasulü bu hadislerinde kadının şarkı söylemesinin doğru olmadığını mutlak olarak beyan buyurmuşlardır. Yani ister başkaları için ister kendi kendine hiç kimsenin bulunmadığı bir yerde söylemiş olsa bile her iki durumda da kadının sesini yükseltmesi haramdır.⁶⁷ Şarkı söyleyen bu kimselerin şahitliklerinin kabul edilmemesinin sebebi ise, şehadet için şart olan “adalet” vasfının yaptıkları bu adi ve kötü fiil neticesinde düşmesi sebebiyledir. Çünkü işledikleri bu iş, bütün fıskların başıdır.⁶⁸ Çalgı aletlerinden mesela ud veya tambur gibi herhangi birini ça-

64 İbni Kayyim, a.g.e., c: 1, s: 245

65 Mevkufât, c: 2, s: 75, el-Fetevây-i Hindiyeye, c: 3, s: 467 Damad, Mecmau'l-Enhur, c: 2, s: 581

66 Kemal İbn-i Hümam, Fethu'l-Kadir, c: 6, s: 35

67 Zeylai, a.g.e., c: 4, s: 221, İbnü'n-Nüceym, el-Bahr, c: 7, s: 87

68 el-Kasâni, Bedayi, c: 6, s: 269

lan, onlarla meşgul olan kimsenin de şahadeti kabul edilmez.⁶⁹ Ayrıca, nefesli ve telli sazlardan herhangi birini çalma da aynı hükme dahildir.⁷⁰

Bütün bunlardan başka, şarkı dinleyen ve şarkıcıların meclislerinde oturan kimselerin de şahitliklerinin kabul edilemeyeceği, ileri sürülmektedir. Çünkü onlarla bir arada bulunma ve o kimseleri işledikleri bu münkerden men etmeme o kimselerin de adalet sıfatını düşürür.⁷¹

Hanefiler'e göre, musiki olan yerden geçmek icab ederse musikiyi dinlememeye gayret etmelidir. Yetkili devlet memuru çalgı ile iştigal edenleri hapsedebilir, kırbaça döğebilir ve evinden kovabilir.⁷²

Görüldüğü gibi İslâm dininde çalgı ve çalgıcılık sadece yasaklamakla kalmamış aynı zamanda onları bu işten men etmek için bazı zecri tedbirler de alınmıştır.

Osmanlı şeyhu'l-islam'ı ve kuvvetli bir Hanefi âlimi olan İbn-i Kemal ise musiki aletlerini, hiçbir kıymeti olmayan mallardan addedip kırılması mevzuunda fetva vermiştir. Bu husustaki mütalaası şöyledir: "Bir kimse başkasına ait olan şarabı döktüğü zaman, o kimsenin döktüğü şarabın bedelini şarap sahibine ödemesi gerekmez. Çünkü şarap, mal-i mütekavvim (ticari açıdan değeri olan) bir mal değildir. Aynen bunun gibi, bir kimse başkasına ait bulunan musiki aletlerini kırarsa, o aletlerin değeri, kırana ödettirilmez. Çünkü şarap gibi, musiki aletleri de şer'an hiçbir kıymeti olmayan hatta muzır şey-

69 el-Kasâni, Bedayi c: 6, s: 269, Damad, Mecmau'l-Enhur, c: 2, s: 581, Mevkufat, c: 2, s: 175, Zeylai, a.g.e., c: 4, s: 221

70 Fetevay-ı Hindiyye, c: 3, s: 467

71 İbn-i Abidin, a.g.e., c: 5, s: 482

72 İbn-i Kayyim el-cevziyye, a.g.e., c: 1, s: 245

lerden addedilmiştir.⁷³

Hanefi mezhebine mensub son devir ulemasının en meşhurlarından İbn-i Abidin ise, “muayyen veya hayatta olan bir kadını vâf eden, içki içmeye teşvik eden ve içinde hiciv bulunan şiirlerin terennüm edilmesi caiz değildir, haramdır. Hatta eğlence maksadıyla rûzgar, su, çiçek gibi sesleri tasvir eden şiirlerin terennümü bile helal olmaz⁷⁴” diyerek meseleyi daha da şumullendirir.

Mücerret teğanni yani çalgı aletleri olmadan sadece sesle söylenen şarkı ve türküler hakkında da şeyhülislam Hulvani ve Hanefi ulemasının ekserisi, haramdır, diyerek dinlemeyi caiz görmemişlerdir.⁷⁵

Bunlardan başka Şemsu'l-Eimme es-Serahsi gibi âlimler, “bir kimsenin yalnız ve tek başına olduğu hallerde dahi, ulvi bir gayeye mâtuf olmayan; tam tersine eğlenceye yönelik olarak söylediği şarkı ve türküler de haramdır” demektedirler⁷⁶

İbn-i Abidin ise İbn-i Nüceym'in Bahr'inden şunları naklediyor: Çalgı aleti olsun veya olmasın ve ister kendisi için isterse bir başkası için söylemiş bulunsun, sesli olarak söylenen şarkı ve türküler haramdır.⁷⁷

Hanefi mezhebine mensup alimlerin müzik hakkındaki görüşlerini, İbn-i Abidin'in şu sözleriyle bitiriyoruz:

“Rasûl-i Ekrem (S.A.V.) Kur'an okurken, zikir yaparken, cenaze ve zahf (savaş) zamanlarında yüksek sesi kerih görmüştür. Peki bu durumda şarkı-türkü gibi şeyler hakkın-

73 İbn-i Abidin, a.g.e., c: 6, s: 349

74 İbn-i Abidin, a.g.e., c: 6, s: 349

75 Fetevay-ı Hindiyeye c: 5, s: 351

76 Fetevay-ı Hindiyeye, c: 5, s: 351, Zeylai, a.g.e., c: 4, s: 221

77 İbn-i Abidin, a.g.e., c: 5, s: 482

da ne dersin?! Kaldı ki bunlar kötü ve dinde aslı olmayan şeylerdir.

Tatarhaniye'den nakille ben derim ki Kur'an ve hikmetli sözler dinlemek caiz, şarkı-türkü dinleme ise ulemanın icması ile haramdır.

Hasılı zamanımızda şarkı dinlemeye ruhsat yoktur. Çünkü Cüneyd Bağdadi bile kendi devrindeki bu tür şeylerden dolayı Allah'a tevbe etmiştir.”⁷⁸

Cüneyd Bağdadi, günümüzdekinden çok daha ibtidaî bir halde olan kendi devrindeki musiki'den tevbe edip Allah'a sığınınca, birçok yönden değişik boyutlar kazanarak tamamen lehviyat olan zamanımızdaki musiki'nin evleviyetle yasaklanması gerekir. Zira “Bir hadis-i şerifte dünya ve ahiret saadetimizin teminatı Yüce Nebi, “çalgı aletlerini dinlemek haramdır, çalgı çalınan yerde oturmak fısktır, çalınan çalgıdan zevk ve lezzet almak ise küfürdür”, buyurmuşlardır. Ancak buradaki küfür, küfran-ı nimet manasıdır. Zira Allahın bizlere yüce ve ulvi gayelere matuf vermiş olduğu organlarımızı verilmiş gayelerinin tam aksine kötü şeyler için kullanmak bir nankörlüktür.”⁷⁹

b) Hanbelî Fukahasının Görüşleri:

Hanefi mezhebinde olduğu gibi Hanbeli mezhebinde de musikinin hertürlüsü haramdır. Mezhebin kurucusu kabul edilen, tabiinin büyük İmamı Ahmed b. Hanbel'e oğlu musikinin hükmünü sorduğu zaman o, İmam-ı Malik'in: “Bununla içimizde fâsık olanlar meşgul oluyor” sözünü naklederek: “Hiç hoşuma gitmez; zira kalpte nifak bitirir” diye cevap vermiş

78 İbn-i Abidin, a.g.e., c: 5, s: 349

79 İbnu'n-Nüceym, Bahr. c: 8, s: 215

ve bu husustaki görüşünü açıkça beyan etmiştir.⁸⁰

İmam Malik'in de musikiyi fısk alameti olarak gördüğünü nakleden⁸¹ eşsiz imam Ahmed b. Hanbel hazretlerinin verdiği şu fetva da onun bu mevzudaki kanaatını daha belirgin hale getirir: “Yetimlere, çalgıcı olan bir cariye (kadın köle) miras kalmıştır. Şarkıcı cariyenin satılarak, kıymetinin, mirasçılar arasında paylaşılması hususu İmam Ahmed'e sorulunca “Musikiyi bilmeyen basit bir cariye olarak satılmalıdır” demişti. Kendisine, şarkıcı olarak satıldığı takdirde yirmibin edeceği aksi halde ikibin bile etmeyeceği söylenince, tekrar “Ancak ve ancak basit bir cariye olarak satılabilir” diye cevap vermişti. İmam Ahmed, yetimlerin mallarının zayi olmasına asla razı olmayacağına göre, çalgıcılığı mal ve menfaat olarak kabul etmediği ve buna tekabül eden değere mukabil para alınmasını caiz görmediği bu fetvasından da anlaşılmaktadır. Cariyeye; yaşı, güzelliği, bilgisi ve görgüsü değer kazandırırken, ona göre musiki bilmesi değer kazandırmamaktadır. Üstelik, şarkıcılık bir kusur ve günah sayıldığından buna karşılık alınan para da caiz değildir.

Ayrıca Hanbeliler ud, davul, saz gibi çalgı aletlerini de caiz görmezler ve bunların kırılmasına fetva verirler⁸² ve bu nevi musiki aletlerinin çalındığı düğüne gitmenin doğru olmadığını söylerler. Hanbeliler, sadece Kur'an okurken, vaz ve nasihat mahiyetinde olan şiir ve ilahilerin terennüm edilmesinin mubah olduğu görüşündedirler...

c) Şafîî Fukahasının Görüşleri:

İmam Şafii hazretleri, mevzuun başında da ifade ettiği-

80 İbn-i Kayyim el-Cevziyye İğasetü'l-lehfan c: 1, s: 248

81 İbn-i Kayyim el-Cevziyye, a.g.e., c: 1, s: 248

82 İbn-i Kayyim el-Cevziyye a.g.e., c: 1, s: 248

miz gibi musikiyi değerlendirirken “İbahe mutlak, nehiy istisnadır” prensibinden hareket ettiği için İmam Gazalî (ihya)ında, İmam-ı Şafii’nin musikiyi mutlak olarak mubah gördüğünü rivayet etmiştir. Ancak hemen belirtelim ki, bu, İmam-ı Şafii’nin bütün musiki çeşitlerini mubah gördüğü manasında değildir. Bu, sadece bir usûl farklılığıdır. Netice itibarıyla Hanefî ve Malikî mezhebinde olduğu gibi Şafii mezhebinde de musikinin Kur’an okuma ve ilahî marifete erdiren dışında hemen hepsi haram görülmüştür. Zira bizzat İmam-ı Şafii’den musiki aleyhinde ve onun haram olduğunu ifade eden birçok rivayetler vardır. “Musiki hoş olmayan ve batıla benzeyen bir eğlencedir. Bununla fazla meşgul olan sefih insanlardır, bunların şahidlikleri kabul edilmez.” Şarkıcı bir kadın kölesi olan kimse halkı toplayıp kölesinin söylediği türkülerini dinletse bu kimse sefih sayılacağından şahidliği makbul olmaz.” Bu ifadeyle şarkı söyleme ve dinletmeyi sefih insanların işi olarak gören İmam-ı Şafii çalgı aletleri hakkında da “Halkın Kur’anla meşgul olmasını önlemek için bunu zındıklar icad etmişlerdir” diyerek bunların kullanılmasını tecviz etmemiştir. Ayrıca dindar ve mürüvvet sahibi insanların sanat ve mesleği oyun olmaz diyen İmam-ı Şafii oyun oynamayı da mekruh görmüştür.⁸³

İbn-i Sabba, Ebu İshak, Kadi Ebu Tayyib gibi ileri gelen şafii imamları da İmam-ı Şafii’nin musikinin haram olduğuna kani olduğunu, söylemişlerdir.⁸⁴

d) Malikî Fukahasının Görüşleri:

Malikî mezhebinde ise nikah ve düğün merasimlerinde

83 Gazalî, ihya, c: 2, s: 267

84 Şevkânî, a.g.e., c: 1, s: 246

ve bayram günleri gibi sevinçli zamanlarda musiki dinlemeye ruhsat verildiği rivayet edilmiştir. Ancak, o merasimde zil, klarnet ve zurna nevinden nefesli, saz ve kanun gibi telli, piyano gibi yaylı sazların kullanılmaması gibi birçok şartla mukayyet bulunan bu ruhsat, belli zamanlara ve birçok şartlara bağlıdır. Aslında, diğer üç mezhepte olduğu gibi Maliki mezhebinde de musiki dinleme ve onunla meşgul olma haramdır. Zira mezhebin sahibi olan Tabii'nin büyük İmamı, Malik b. Enes'den musikiyi helal gördüğüne ve ona ruhsat verdiğine dair her hangi bir rivayet olmayıp bilakis onu fasıklık alâmeti olarak gördüğünü bildiren birçok rivayet vardır. Meselâ, Tartuşi "Fî tahrimi's-Sima" adlı eserinde imamı Malik'in musikiyi ve musiki dinlenmesini men ettiğini, musiki bilen şarkıcı bir cariyenin kusurlu sayılacağı için sahibine geri verilmesini caiz gördüğünü nakleder.⁸⁵ Görüyoruz ki İmam-ı Mâlik diğer mezheplerde olduğu gibi musiki dinlemeyi haram görmüş ve musiki sanatını mal ve menfaat olarak kabul etmemiş, bilakis onu kusur addetmiştir.

Başka bir rivayette de İmam-ı Malik'e "Medinelilere hangi musiki nevi hakkında ruhsat veriyorsun?" diye sorulduğunda, "Hiç bir nevine mücade etmiyorum, bunu içimizden fasıklar yapıyor"⁸⁶ diyerek musikiyle uğraşmayı fıkı kabul etmiştir.

Hülasa bütün fukahâ umumi olarak musiki ile meşgul olmayı, bunu meslek haline getirmeyi fasık ve facirlere ait bir meslek saymışlar ve haram görmüşlerdir.

Mevzuya açıklık kazandırması açısından "Lemaat" müellifinin görüşlerini de burada zikretmeyi uygun bulduk:

85 İbn-i Kayyim el-Cevziyye a.g.e., c: 1, s: 245

86 İbn-i Kayyim el-Cevziyye a.g.e., c: 1, s: 245

“Musiki’nin insan üzerinde yaptığı tesir, sevinç veya hü-
zün şeklinde tezahür eder. Sevinç ve hüznün ise onları ortaya
çıkararak sebeplere göre iyi (memduh) veya kötü (mezzum)
hükümünü alırlar. Belağat ve edebiyat da üslûp tarzlarına gö-
re ya hüznün verirler veya neş’e... Hüznün de iki kısımdır: Bi-
rincisi; fakdu’l-ahbaptan yani ahbapsızlıktan, sahipsizlikten
gelen karanlıklı bir hüznündür. Bu hüznün, insanları, dalaletin
kucağına atan, onları tabiatperest olmaya sevk eden ve da-
ha ziyade gaflete sürükleyen medeniyet edebiyatının verdiği
hüznündür. İkincisi ise; firaku’l-ahbaptan yani ahbaplardan
ayrılma neticesinde, meydana gelen hüznündür. Esasen bun-
da, var olan dostlardan uzak düşme ve ayrı kalma neticesin-
de, sevilen arzu edilen bir hüznün meydana gelir. İşte bu tür
bir hüznün, insana hidayet yollarını açan ve aydınlık kapıları
gösteren Kur’anın verdiği hüznüdür.

Neşeye gelince o da iki kısımdır. Birincisi; nefsi, heves-
leri peşinde koşturan ve günümüz medeniyetinin meyveleri
olan roman, tiyatro ve sinema edebiyatının verdiği neşe, ikin-
cisi ise; nefsi susturup ruhu, kalbi, aklı, sırrı yüceler yücesin-
e, aslî vatanlarına, ebedî ve daimî yurtlarına, ahiretteki
dostlarına ve insanı herşeyin verasında Cemâlullah’ı görme-
ye sevk eden ve bu hususda şevkini kamçıl原因 Kuran-ı
Mu’cizu’l-Beyanın verdiği neşedir.”⁸⁷

“Kulaktaki zar, iman nuru ile aydınlandığı zaman kai-
natdan gelen manevî sesleri işitir. Yani var olan bütün her-
şeyin kendilerine ait dilleriyle (lisan-ı halleriyle) yapmış
oldukları zikirleri, tesbihleri anlar. Hatta o iman nuru saye-
sinde rüzgarların terennümelerini, bulutların naralını, deniz dal-
galarının nağmelerini ve aynı şekilde yağmur, kuş, vesaire

gibi her nevi'den ilahî sözleri ve ulvî tesbihleri işitir. Sanki kainat bir musiki dairesidir. Türlü türlü avazlarla, çeşit çeşit terennümlerle insanların kalplerine hüznün ve ilahi aşkı duyurmak, hissettirmekle kalpleri ve ruhları nuranî alemlere götürür. Pek garip misalî levhaları göstermekle o ruhları ve kalpleri lezzetlere, zevklere boğar. Fakat aynı kulak küfür'le tıkandığı zaman, o leziz ve manevi yüksek seslerden mahrum kalmakla birlikte bu manevi atmosferin meydana gelmesine vesile olan türlü türlü avazlar da matem seslerine dönüşürler. Kalpteki o ulvî hüznün yerini, dostların yokluğuyla, ebedî yetimlikler, gerçek sahibini bulamama neticesinde hiç bitmeyen yalnızlıklar ve gurbetler alır. İşte bu sırdan dolaydır ki: "Şeriatça bazı sesler helal bazıları da haram kılınmıştır. Evet, ulvî hüznünleri, ilahî aşkları meydana getiren sesler helaldir. Yetimâne hüznünleri, nefsanî şehvetleri tahrik eden sesler haramdır. Şeriatın ta'yin etmediği kısım ise, senin ruhuna ve vicdanına yaptığı tesire göre hüküm alır."⁸⁸

88 B. Said Nursî, İşaratü'l-l'caz, s: 77

Üçüncü Bölüm

I. Musiki'nin Haram Kılınmasına Sebep Olan Hususlar:

İslam bir bütündür. Onun bu hususiyeti, ortaya koymuş olduğu meselelerde açıkça görünmektedir. Hiçbir mesele, diğer bir meseleyi nakzetmediği gibi hiçbir hükmü de başka bir hükmü iptal etmez. İşte musikinin haram kılınması da bunun bir neticesi olmuştur, diyebiliriz. Kur'anda ve sünnette haram olduğu kesin ifadelerle belirtilen birçok mesele vardır ki, bunlar, musiki ve musiki'nin icra edilmesiyle içiçedir. Söyleyen, dinleyen, çalgı aletlerinin durumu, güfte ve nağmelerin özelliği gibi bir çok husus, musiki'nin aldığı hükme müessir olan unsurlardır.

Şarkı söyleyen kimse kadınsa, onu dinlemek bütün durumlarda katiyyen haramdır. İslam, kadının sesini kendi mahremleri dışındaki bütün erkeklerle haram kılmıştır. Hatta bunun da ötesinde, erkeğin dikkatini çekecek şekilde giyinmesi, bir takım tavırlar takınarak yürümesi bile yasak edilmiştir. Kur'anda: "... (O mü'min kadınlar) gizledikleri süslerinin bilinmesi için ayaklarını (yere) vurmasınlar." (Nur: 31) buyrulmuştur. Yani ayaklarını yere vurmak suretiyle sesler çıkararak başkalarının dikkatini çekmesinler, çünkü bu onlarda kötü duyguların hortlamasına ve günaha girmelerine sebep olur.

İslam alimleri -kesinlikle haram olan şarkı, türkü söylemesi bir tarafa- kadının normal konuşmasının ve Kur'an okumasının değerlendirmesini yapmış, fitne korkusu olduğu zamanlarda Allah'ın kelamını başkalarının yanında açıktan

okumasına ve mahremi olmayan kimselerle konuşmasına bile fetva vermemişler ve “caiz değil” demişlerdir.⁸⁹

Kadın sesinin dini açıdan hükmü böyleyken, bir kadının üstelik hiç de caiz olmayacak şekilde, elbiseler giyerek veya açılıp-saçılarak, ayrıca dinleyen herkesin beşerî garizalarını tahrik edecek hareketlerde bulunarak, onların huzurunda şarkı-türkü söylemesi kesinlikle caiz değildir, haramdır ve Allah’a isyandır.

Tam bir erkeğin hususiyetlerini kazanmamış, görünüş ve sesiyle daha ziyade insan zihninde bir kadın imajını uyaran bu sebeple dinleyenleri fitneye düşüren gençlerin söylediği şarkı ve türkülerin dinlenmesi de aynı hükümde olup haramdır.

Şarkıyı söyleyen kimse kadar, şarkının sözleri de onu dinleyen üzerinde müsbet veya menfî tesir yapar. Üstelik, bu sözler, okuyan ve dinleyen kimseleri dinden çıkaracak kadar galiz küfür sözleri olursa; bu gibi şarkı ve türküleri dinlemenin haram veya helal olmasının tartışmasını yapmak bile abestir. Mesela, Allah’a ve Resulüne veya Sahabe-i Kiram’a hakaret eden, dünya ve ahiretimizin te’minatı olan din ve dini meseleleri alaya alan, onları küçük düşürücü sözler okuyanı da dinleyeni de başaşağı küfrün kucağına atar.

Bunlardan başka, ahlaksızlıktan bahsederek, meşru olmayan şeyleri tasvir eden ve okuyanı da dinliyen de günaha sokan, onun fitneye düşmesine vesile olan şarkı sözleri de vardır ki, söyleyen kadın olsun, erkek olsun hiç kimse için caiz değildir, haramdır.

Hıyanetten ve başkalarını hiciv eden sözlerden meydana gelmiş olan şarkılar da aynı hükümdedir.

89 es-Sabunî, Tefsir’u ayatî’l-Ahkâm, c: 2, s: 166 v.d.

Hatta bir şarkı, kişiye karamsarlık ruhunu aşıyor, onu hayattan bezdiriyor ve acı bir hüznü veriyorsa, rahmet ve ümit dini olan İslam bunları da dinlemeyi yasak etmiştir.

Hülasa, Kur'an ayetlerini bir mânâda onların tefsiri sayılabilecek sözleri ve dinin birtakım hakikatlerini, güzel bir nazım halinde bize aksettiren şiirlerin terennümü dışında, küfür kokan, şehveti kamçılayan, kötü duyguları hortlatan, hüznü ve karamsarlık veren, insana yaratılış gayesini unutturacak kadar lehviyat olan bütün sözleri terennüm eden erkek de olsa kadın da olsa dinlemek kesinlikle haramdır.

Umumiyetle, musiki, birtakım çalgı aletleriyle icra edilir. Bu aletler, klarnet, zurna, ney gibi nefesli; saz, gitar gibi telli; piyano gibi yaylı sazlar veya davul olur. Ancak bütün bunlar İslamda memnudur. Çünkü bu aletler, ayyaş ve sarhoşlara içki ve işret meclislerine, fuhuş ve sefahet mahalline (bar, pavyon gece kulübü, diskotek, meyhane, vs. gibi) mahsus olduğundan onlara ait birtakım şeylerin çağrışım yapmasına vesile olur. Ayrıca bunlar içkicilerin ve şahsiyetini yitirmiş, nefsinin esiri birtakım kimselerin alameti olduğundan onlara benzeme ve özenme sayılacaktır. Bu ise "kim bir kavme benzerse o onlardan sayılır" tehdidine girer.⁹⁰

Bütün bunlardan başka dinleyicinin kendi durumu da çok önemlidir. Gençlik çağında olan veya dinlediği şarkının te'sirinde kalarak nefsanî arzuları harekete geçen kimseler için müzik dinlemek haramdır. Böyle bir kimsenin gönlünde, ister belli isterse belli olmayan bir kimsenin sevgisini uyandıran, aşk ve güzelliğe dair tasvirleri konu alan şiir, şarkı ve türküler de böyledir. Yani dinlenilmesi haramdır. Çünkü her

90 Münavi, Camiu's-Sağır, c: 2, s: 259 (Ebu Davud'dan istihraç edilmiştir)

hal u kârda saç, yanak, vuslat vs. gibi şeylerin zikredilmesi onun şehvetini tahrik eder. Onun için de, işittiği bu gibi sözleri belli bir kadının vasıfları olarak anlar. Böyle kimselerin kalbine şeytan üfler ve orada bulunan şehvet ateşini yakar, şer duygularını azgınlaştırır. Bu ise iblisin hizbinin zafere ulaşması, kötü duygulara karşı durmaya çalışan ve Allah'ın hizbi demek olan aklın, o hizib karşısında hezimete uğraması demektir. Kalpte şeytanın ordusu sayılan şehvetle, Allah'ın ordusu diyebileceğimiz akıl nuru arasında devamlı bir savaş vardır. Ancak bu iki ordudan biri netice itibariyle zafere ulaşır ve kalbi tamamen ele geçirirse kalpte savaş son bulur. Zamanımızda kalplerin bir çoğu şeytan ordusu tarafından istila edilmiştir. Kalpte galip olan odur. Bu gibi kimseler hakkında musiki, şeytan ordusunun silahlarını bilemekten başka bir şeye yaramaz.

Ayrıca halktan olan birçok kimse, musikiyi daima bir alışkanlık, sürekli bir âdet ve meşguliyet haline getirir ve bütün zamanlarını bu iş için harcarsa bu nevi kimseler, şahidlikleri bile kabul edilmeyen sefi kimseler sayılırlar. Çünkü daimî eğlence cinayetten başka bir şey değildir. Zira en kıymetli sermaye olan ömrü boşu boşuna öldürmektir, binaenaleyh günahı ve devamlı olarak işlenen küçük günahlar büyük günahlar haline gelirler. Aynı şekilde bazı mübahlar devamlı surette yapılırsa küçük günah haline gelirler.

Yukardan beri anlattığımız bu bir kaç hususun dışında, musiki'nin haram kılınmasında rol oynayan en mühim amillerden birisi de içki'dir. Asr-ı saadette içki haram kılınmıştı. Halkın içki tiryakisi olmasından dolayı bu yasaklama her ne kadar baştan yumuşak bir edâ ile olmuşsa da neticede mesele zecrî tedbirlere kadar götürülmüştür. Hatta içkinin kesin

yasaklandığı ilk zamanlarda içine içki konulan kapların bile kırılması emredilmiş ve içkici insanların şıarı olan herşey, bu arada çalgı aletleri ve nağmeler de haram kılınmıştı. Tıpkı zinanın başlangıcı olabilir diye, yabancı bir kadınla başbaşa kalmanın yasaklanması ve sarhoşluk vermese bile az miktardaki içkinin de menedilmesi gibi. Her haramın bir harîmi vardır; haramın hükmü, civarında bulunan harîm'e de sirayet edebilir. Böylece harîm, haramdan koruyan bir çit ve yasak bölge vazifesi görür. İşte bu prensipten hareketle, musiki'nin haram kılınmasında rol oynayan hususlardan birisi de içkidir. İçkiyle musiki arasındaki haram ve harîm münasebeti şu üç hususta ortaya çıkmaktadır:

a) Sebep olma: İçki âlemlerine ait musikiyi dinlemek, içki içmeye sebep olur. Çünkü bu nevi nağmelerden alınan zevk, içkiden alınan zevkle tamamlanır.

b) Hatırlatma: İçkiyi yeni terk etmiş olan kimsenin müzik vasıtasıyla içkiyi ve içki meclislerini hatırlamamaları gayesi güdülerek bu nevi nağme ve çalgı aletleri yasaklanmıştır. Çünkü musiki, içkiyi hatırlatmanın; hatırlama, ona karşı bir arzu duymanın; kuvvetlenen arzu ise, bu işi icra etmenin vesilesi olur.

c) Benzeme: Musiki için toplanmak, fasıkların adeti olduğundan onlara benzemek için müzik ve şarkı dinlemek de yasak edilmiştir. Çünkü bir kavme benzeyen onlardan olur. **“Hatta bu meseleden dolayıdır ki sünnet olan bir fiil böyle, ahlaksız kimseler ve bidatçıların şıarı haline gelirse, onlara benzemek için o sünnetin terkedilmesi gerekir.”** Yine bu esasa dayanarak diyoruz ki, bir araya gelip toplanan kimseler meclislerini süsleseler, içki kaplarını ve kadehlerini hazırlasalar içine “bal şerbeti” dökseler, kadehlerini döndürecek ve kendilerine sunacak bir de sâki dikseler, saki-

den kadeh alsalar ve kadeh tokuşturarak birbiri şerefine iç seler, içilen şey mubah bile olsa böyle hareket etmek onlar için haram olur. Çünkü böyle yapmada ayyaşlara ve fesat ehline benzeme vardır.

Hulasa, yukardan beri İmam-ı Gazali Hazretlerinden nakletmeye çalıştığımız bütün bu hususları maddeler halinde sıralayacak olursak:

1) Günaha teşvik edici duyguların uyandırıldığı bir vassatta yapılması,

2) İçki ve sefahat ile ilgili enstrümanlar eşliğinde icra edilmesi,

3) Şarkılarda baştan çıkarıcı ve mukaddesatı tahkir edici sözler bulunması,

4) Dinleyicide şehvet ve hırs uyandırması,

5) Bu mesele için çok zaman harcanması, gibi sebeplerden dolayı musiki haram kılınmıştır.

Çünkü, Kur'an, ezan, ilahi, kaside ve düşmana karşı cesaret duygularını kuvvetlendiren kahramanlık marşları gibi şeriâtın mubah gördüğü ilahî musiki'nin dışındaki bütün şarkı ve türküler bu hususların mutlaka birkaçını veya hepsini muhtevi bulunmaktadır. Mesela, dinlenen şarkı içkiyi ve içki meclislerini hatırlatmıyor olabilir. Ancak onu, ya bir kadın şarkıcının söylemesi veya sözlerinin kötü manalarla yüklü olması veya da dinleyene karamsarlık ve acı bir hüznün vermesi gibi diğer menfî şartları mutlaka ihtiva etmektedir. Yani, dinlenen şarkı ve türkülerde bu beş hususun hepsi bir arada olmasa bile mutlaka bir veya bir kaç yer almaktadır.

II. Musiki'nin Mubah Olduğu Zamanlar ve Bunun Ölçüsü

Haram oluşunun delillerini ve sebeplerini bu şekilde anlatmış olduğumuz musikiye, istisnai olarak bazı durumlarda, belli ölçüler çerçevesinde icra edilmesi şartıyla ruhsat verenler de vardır. Fert ve toplum hayatında mühim bir yeri olan nikah merâsimleri, bayram günleri, meşru olan sevinç anları ve cihad gibi hususi zamanlara ait olan bu ruhsat, Efendimiz (a) ın tavırlarına ve yüce beyanlarına istinad ettirilmektedir. Ancak gerek bu mevzuda serdedilen hadislerin zayıf olması, gerekse ifadelerin sarîh olmaması sebebiyle bazı âlimler tarafından bu durumlarda da musikinin kerahetten hâli olmayacağı ifade edilmiştir.

a) Nikah ve Düğün Merasimlerinde: Düğün merasimlerinde esas olan evliliğin ilân edilmesidir. Bu, yakın çevredeki eşe-dosta verilecek olan bir velime ile gerçekleştirilir. Ancak, böyle mühim bir günde, sair günlerden farklı olarak ayrı bir hava eser ve oradaki insanlar daha sevinçli bir atmosfere girerler. Her alanda hayatımızı tanzim eden ve her şeyin meşru olanını, koyduğu ölçülerle belirleyen Yüce dinimiz, düğün merasimlerinin nasıl yapılması gerektiğini ve bu merasimlerdeki eğlencenin de ölçüsünü tesbit ederek bunun meşru olan miktarını göstermiştir.

Düğün merasimlerinde def çalınması ve eğlenilmesini tecviz eden hadisler şunlardır: “Helâl nikah ile haram nikah arasındaki fark (helal olanında) ses ve def bulunmasıdır.”⁹¹ “Nikahı ilan ediniz ve onda def çalınız”⁹² “Nikahı ilan edi-

91 Ahmed b. Hanbel, Müsned c: 4, s: 259, Süneni'n-Neseî, c: 6, s: 127

92 İbn-i Mace, c: 1, s: 611 (Bu hadisin senesinde geçen Halid b. İlyas abu'l-Heysemi'l-Adevî'nin zayıf olduğu üzerinde ittifak edilmiştir. Hâ-

niz, onu mescidlerde akdediniz ve nikahta def çalınız”.⁹³ Bu hadislerde nikahın ilan edilmesi emredilmektedir. Ancak burada geçen “ses” ifadesini şarkı söylemek olarak anlayanlar olduğu gibi bunun doğru olmadığını söyleyenler de olmuştur. Mesela, İmam Beyhakî Sünen’inde “bu hadisle şarkının caiz olduğunu söylemek hatadır. Buradaki “ses”ten murad nikahı ilan etmektir” demektedir.⁹⁴

Hız. Aışe validemiz yanında büyüttüğü akrabası olan birisini Ensar’dan bir adamla evlendirmişti. (Düğünden dönen Hız. Aışe’ye) Allah Resulü (SAV) şöyle buyurdu: Ya Aışe yanınızda sizi eğlendirecek birşey yok muydu? Şüphesiz ki Ensar (kadınları) eğlenceyi severler.⁹⁵

Bu hususla âlâkalı sahabî arasında geçen bir hadise ise şöyle cereyan etmiştir: “Amir b. Sa’d anlatıyor: Bir düşün münasebetiyle Kuraza b. Ka’b ve Ebu Mes’ud el-Ensari’nin yanına gitmiştim. Bu iki sahabenin yanlarında şarkı söyleyen kız çocukları bulunduğunu gördüm. Dedim ki: “Siz Resulullahın ashabısınız, aynı zamanda Bedir savaşında bulunma şerefine de sahipsınız. Buna rağmen huzurunuzda böyle işler nasıl yapılıyor?” Dediler ki: “İster buyur, otur ve bizimle birlikte sen de dinle, istersen geç-git, fakat şunu bil ki; düşün-de eğlenmek için bize ruhsat verilmiştir.”⁹⁶

Düğündeki eğlencenin ölçüsü hakkında birçok hususu belirtmesi açısından daha önce zikretmiş olduğumuz Rebi binti

kim İbn-i Hibban ve ebu Saîdi’l-Nakkaş hadis uydurduğunu söylemişlerdir. İbni Mace c: 1, s: 611)

93 Tirmizi, c: 3, s: 399, (Hadisin senedindeki isa b. Meymun el-Ensari, hadiste zayıf olarak bilinir. İbni Mace, c: 1, s: 611)

94 Nesei c: 6, s: 127 (Sindi Haşiyesinde)

95 Buhari, c: 6, s: 140

96 Nesei, c: 6, s: 135

Muavviz hadisinin bir bölümünü tekrar ele alıyoruz: Rebi binti Muavviz anlatıyor: Gelin olduğum gecenin sabahı Resulullah bize uğradı. Yanında şarkı söyleyen iki kız çocuğu vardı. Bunlar Bedir gününde babalarımızın yaptıklarını anlatan şarkılar söylüyorlardı. (Daha sonra) Onlardan birisi: “İçimizde yarın ne olacağını bilen bir nebi vardır (böyle yapmayalım) dedi. Bunun üzerine Allah Resulû: Öyle demeyin zira yarını Allahtan başka kimse bilmez” buyurdular.⁹⁷

Bu ve daha önceki zikretmiş olduğumuz hadislerden şu ölçüleri çıkarabiliriz: Herşeyden önce şarkı söyleyenler küçük kız çocuklarıdır. Akıl-bâliğ olmayan bu çocuklar, ses ve görünüşleriyle başkalarının dikkatini çekecek durumda değildirler. Bununla birlikte söyledikleri şarkıların sözleri, kahramanlık şiirleridir. Ayrıca çalgı aleti olarak deften başka bir şey zikredilmemektedir. Yani düğünlerde ruhsat verilen musiki ve eğlencenin ölçüsü, küçük bir çocuğun, basit bir defle söylemiş olduğu kahramanlık şiirlerinden ibarettir.

Düğünde olan müziğin ölçüsünü, bu hadislerle belirttikten sonra şu hususu da kesin olarak ifade edelim ki: Günümüzdeki düğün merasimlerinde, kurulan müzikli, çalgılı ve davullu-zurnalı meclisler katiiyen haramdır. Çünkü, bu meclislerde hiç bir ölçü ve sınır tanınmamaktadır. Gerek çok çeşitli ve değişik çalgı aletleriyle yapılması bakımından, gerekse şarkı ve türkülerin sözleri ve okuyan kimselerin durumu açısından, şeriatın çizmiş olduğu çerçevenin dışına çıkılmakta ve günaha girilmektedir. Üstelik bu merasimlerde, kadın-erkek ihtilafı içinde (mahremiyet gözetmeksizin) hep bir arada dans edilmesi, caiz olmayan kıyafetler giyilmesi ve içki içilmesi gibi birçok ma'siyetin birarada irtikap edilmesi de onları

97 İbn-i Mace, c: 1, s: 611

haram olduğunda şüphe götürmez hale getirmektedir.

b) Bayramlarda: Hz. Aişe validemizin bayram gününde Habeşlilerin oyununu seyretmesini ve yine eyyam-ı teşrikte iki kız çocuğunun Hz. Aişe (r) yanında Buas savaşlarını dile getiren şiirleri terennüm etmelerini anlatan hadislerden istidlâl edilerek, bayram gününde sevinç ve sürur ifadesi olarak musiki dinlenebileceğine ruhsat verilmiştir. Ancak bu ruhsat, biraz önce belirttiğimiz ölçüler çerçevesinde olmalıdır.

c) Sevinç Anlarında: Kainatın Fahrının Medine-i münevvereye ilk teşriflerinde Medine çocuklarının ellerinde deflerle (Tala'î-bedrü aleyha min seniyyeti'l-Veda') yı söyleyerek karşılamalarından hareketle, sevinç anlarında da musikinin caiz olabileceği söylenmiştir.

Bu hususla alakalı rivayet edilen başka bir hadise de şudur: “Kumandan-ı Azam Resul-i Ekrem aleyhi's-salatü ve's-selâm gaza maksadıyla Medine'den ayrılmışlardı. Medine'ye dönünce bir siyahî köle huzuruna gelerek: “Ya Resulullah, Allah seni sağ, salim ve muzaffer olarak döndürürse huzurunda def çalmayı nezrettim”, dedi. Allah Resûlû (SAV): Eğer böyle bir şey adadıysan nezrini yerine getir, aksi halde yapma, buyurdular. Bunun üzerine köle def çalmaya başladı. Bu sırada Hz. Ebubekir (r.a.) içeri girdi ve onu daha başkaları takip etti. En sonra Hz. Ömer (r.a.) geldi. Köle onun geldiğini görünce defi altına aldı ve üstüne oturdu. Bunu gören Yüce Nebi: “Ya Ömer, şüphesizki şeytan seni görünce girecek delik arıyor...” buyurdular.⁹⁸

Bu ikinci hadiste, Allah Resulünün: “Şayet nezretmediysen böyle bir şey yapma” demeleri, bu işin yapılmasını istemediklerini, kerih gördüklerini gösterir. Ayrıca Hz. Ömer'e

98 Ahmed b. Hanbel, Müsned, c: 5, s: 353

‘Ya Ömer! Şüphesiz ki şeytan seni görünce girecek delik arıyor” şeklinde memnuniyetlerini izhar buyurmaları da bu işi şeytanî bir hareket olarak gördüğüne ve onu kerhen dinlediğine bir işarettir. Akli dengesinin bozuk olduğu da rivayet edilen kölenin, bu hareketi, aslında İslamın ruhuna pek de uygun değildir. Çünkü, İslam, bu gibi anlarda daha çok, şarkı-türkü söyleme yerine, Allah’a hamd etme ve şükür namazı kılma gibi yüce ve ulvî şeylere teşvik etmektedir.

Aleyhi ekmelü’t-tahayâ Efendimizin, Medine’ye teşrifleri esnasında Medine halkının çocuklarının def çalarak (Tala’l-Bedrü Aleyna...) şiirini söylemeleri de, aslında Cenab-ı Hakka karşı bir şükran ifadesidir. Manevi bir atmosfer içerisinde, Allah’a şükran borcunu ifade eden sözlerin, göklere yükseldiği böyle bir anda lehviyât ve eğlence düşüncesi o insanlardan fersah-fersah uzaktır.

Nebiler nebisinin en küçük bir teveccühünü alemlere değişmeyen hatta bunu Ebedî saadetin teminatı sayan Hz. Ali, Hz. Cafer ve Hz. Zeyd b. Harise’nin Rahmet Nebisinin yüce iltifatları karşısında sevinç izhar etmeleri ve havaya sıçramaları da⁹⁹ aynı şekilde ulvî bir sevinçtir. Böyle bir hadiseyi de sevinç anlarında, nefsin hoşlandığı musikiyi dinlemeye delil getirmek oldukça güçtür ve hadislerin ruhuna uygun bir görüş değildir.

Hulasa: Bayram günleri, düğün merasimleri, seferden gelenin teşrifi, velime anı, akika ve doğum zamanı, çocukların sünnet merasimi ve K. Kerimi hıfzetme gibi bütün bu sevinçli anlarda, musikî dinlemek yerine şükür namazı kılma, Kur’an okuma ve dinleme, yüce ve ulvî duyguları coşturma, yapılması gereken en güzel davranışlardır.

99 İmam-ı Gazalî, İhya c: 2, s: 275

d) Cihadda: Düşman ile karşı karşıya gelindiği vakitte, mücahitlerin kahramanlık şiirleri söylemelerinde de bir beis yoktur. Zira bu şiirleri söylemekten gaye, söyleyenin hem kendini hem de etrafındaki mücahitleri coşturmak ve onları harb etmeye teşvik etmektir. Mamafih, bu gibi zamanlarda, Cenabı Hakk’a dua ve yakarış, kulluk neşvesi içinde söylenen şiir ve kasideleri terennüm, daha iyi ve daha güzeldir. Seleme b. Ekva anlatıyor: “Hayber Muharebesi için Allah Resulüyle beraber bir gece vakti yola çıkmıştık. Arkadaşlardan biri, Amir b. el-Ekva’ya: “Bize biraz kaside okumaz mısınız?” diye ricada bulundu. Bunun üzerine Âmir, kaside okuyarak develeri süratlendirmeye başladı. Âmir: “Ey Allahım, sen olmasaydın biz hidayete ermezdik, sadaka vermez, namaz kılmazdık” beyti ile başlayan şiirini inşad ediyordu. Hz. Peygamber, sesi işitince: “Bu sürücü kimdir?” dedi. “Âmir” diye cevap verilince de “Allah onu rahmetine kavuştursun” buyurdular. Ashaptan birisi “Ya Resulullah! şüphesiz ki bu duanız kabul olacak. Fakat ne olurdu biraz geç dua etseydiniz de ondan istifade etseydik” dedi. (Çünkü Rasulullah’ın (SAV) birisine “Allah seni Rahmetine kavuştursun demesi o kimsenin ecelinin yaklaştığına bir işaret olurdu. Onun için Âmir’in şehid olacağı anlaşılmıştı.) Bir müddet sonra savaş başlayınca, Âmir bir yahudiye öldürmek için ona kılıcıyla hücum etti. Fakat bir kaza eseri olarak kılıç kendine geri döndü ve kendi kılıcıyla şehid oldu. Sahabeler, “Âmirin ameli ve ibadeti boşa gitti demeye başladılar. Kardeşi Seleme buna çok üzüldü. Allah Resulu sebebinin sorunca: “Arkadaşlar böyle böyle diyorlar” dedi. Bunun üzerine şefkat ve rahmet nebisi: “Doğru değil, Amir şerefli bir mücahid ve şanlı bir gazi olarak şehid oldu” buyurdular.¹⁰⁰

100 Müslim, c: 3, s: 1427, Buharî, c: 5, s: 72

Bu hususta söylenmesi gereken mühim hususlardan birisi de bu kabil şiirler, mubah olan bir muharebede mubah mendub olan bir muharebede ise menduptur. Fakat müslümanlar arasındaki harblerde, veya müslümanların zimmetleri altındaki ehl-i kitaba karşı olan savaşlarında ve her mahzurlu karşılamada bu şiirleri okumak doğru değildir. Çünkü mahzurlu bir işe teşvik eden herşeyin mahzurlu olduğu da muhakkaktır.

Bu meseleyle alakalı ele alınması gereken ayrı bir husus da Osmanlının daha sonraki devirlerinde ortaya çıkan ve askeri coşturma maksadına matuf cihad esnasında söylenen “Mehter Marşları”dır ki, bunlar bazı maslahatlara binaen tecviz edilmiştir. Aslında bu gibi şeyler de kerahetten hâli değildir. Hatta bunları, cihadın dışındaki sair zamanlarda, eğlenmek ve hoşça vakit geçirmek için çalmak ve dinlemek ise bir gaflet eseridir.

Mehter mevzuunda “Asrın Getirdiği Tereddütler” müellifinin mütalaasını aynen aktarıyoruz: “Mehter marşı ve bir kısım hamaset destanları, millî heyecanları coşturma, cûş-u huruşa getirme, netice itibariyle onlardan bir kısım fayda ve semereler elde etme maksadıyla ortaya çıkmıştır. Fakat, İstanbul önlerine gelen orduda da olduğu gibi ilk akıncı beylerimizde mehter yoktu. Ordu kendi İman coşkunu ve itmesiyle yürüdüğü müddetçe defe-dümbeleğe lüzum hasıl olmadan yürümüştür. Ne zaman ki orduyu cûş-u huruşa getirmede, dıştan aşk ve heyecan vermeye lüzum duyulmuş, o zaman davul, zurna, cümbüş vs. icad edilmiş. Esasen bunu o devrin fukahası da mahzurlu görmüştür. Fakat farklı bir mülahazayla, madem bu bir cihadtır ve cihatta birçok mala cana ve nefse kıyılır, binaenaleyh düşmanlarımıza galebe çalma mevzuunda eski hamaset destanlarını dile getirme, bun-

ların milli heyecanlarını cořturma, dűřmana saldırırken aslan haline getirme, hususu hangi yolla olursa olsun tecviz edelim demiřlerdir. Yani, dolayısıyla bir hűsűn atfetmiřler ve fetva vermiřlerdir. Mesele bu zaviyeden ele alınınca mehter de milli tűrkűler de, marřlar da, bűtűn bunlar Osmanlıların tortusu ve posasıdır.

Esasen arzu edilen řudur ki, saadet asrı cořkunluđu iči-mizi kaplasın. İman dinamizmi ile hareket edelim ve imanın verdiđi cořkunlukla řaha kalkalım. řayet bizim bu mevzuda cořup da birřeyler söylememiz mevzubahis olursa bu iřin maksimumu kainatın Fahri Efendimiz (asm) hakkındaki senalar olsun: Mesela, kaside-i Bűrde gibi. Minumumu ise, bizdeki beřerű heyecanı tatmin edebilecek kendi musikisi ičiinde okunan Kur'an-ı Mucizu'l-Beyan olmalıdır.

III. Musiki'yi Meslek Haline Getirme ve Bundan Para Kazanmanın Hükümü

Musikiyi haram kılan İslam dini, gayet tabii olarak onu meslek haline getirmeyi ve o yolla para kazanmayı da haram görmüştür. İnsanlığın Önderi Eşsiz Rehberin (SAV) bu husustaki yüce beyanları, herhangi bir te'vil ve tefsir'e meydan bırakmayacak kadar net ve kesindir: Safvan b. Ümeyye anlatıyor: "Bir gün Allah Resulüyle birlikteydik. Amr b. Mürre yanımıza geldi ve "Ey Allah'ın Resulu: Allah benim şaki olacağımı takdir eylemiş, elimle def çalmaktan başka bir yoldan rızkımlı kazanacağıma kani değilim, müstehcen ve fuhuşla ilgili bulunmamak şartıyla türkü söylememe izin verir misiniz? dedi. Bunun üzerine, Allah Resulü şu kesin cevabı verdiler: "Hayır, bu olmaz, bu işi yapmana izin vermek suretiyle sana ihsan ve inamda bulunamam. Hem sen doğru söylemiyorsun. Zira Allah sana helâlden rızık verdiği halde, sen helâl olan rızkı bırakıp onun yerine haram kıldığı rızkı tercih ediyorsun. Böyle bir işlemeşgul olduğunu önceden bilseydim bunu yapmana mani olurdu. Sen şimdi buradan ayrıl git ve Allah'a tevbe et. Bundan böyle, bu işi yaparsan seni dövdürür, ibret-i alem için başını tıraş ettirir, bu diyardan çıkarırım. Ayrıca Medine delikanlılarının seni soymalarına da izin veririm."¹⁰¹ Görüldüğü gibi, hadiste anlatılan olay ve bu hususta söylenen sözler musikin ve musikiyi meslek haline getirmenin ve ondan para kazanmanın haram olduğu mevzuunda aksine ihtimal bırakmayacak şekilde gayet açık ve nettir.

Başka bir ifadelerinde de Efendimiz (S.A.V.) bu işten kazanılan parayı, köpekten temin edilen kazanca denk tut-

¹⁰¹ İbn-i Mace, c: 2, s: 871-872

muştur: “Şarkıcı kadınların satılmasına karşılık alınan bedel zehir ve katrandır. Onların şarkılarını dinlemek haram, kendilerine bakmak ise yasaktır. Şarkıcılıktan elde edilen para, köpekten te'min edilen kazanç gibidir. Köpeğin satılmasına bedel olarak alınan para ise haramdır. Haramla beslenen bir kimse için en uygun yer de cehennemdir.”¹⁰²

Şimdi de şarkıcıları eğiterek, yani bugünkü manada menajerliğini yaparak para kazanmanın ve onların ticaretini yapmanın haram olduğunu bildiren bir kaç hadis zikrederim:

“Allah, şarkıcı kadınların satılmasını, satın alınmasını, para kazanmasını ve eğitilmesini haram kılmıştır.”¹⁰³

“Fahr-ı Kainat Efendimiz, şarkıcı kadınların alım ve satımını bunların kazancını, getirdikleri para ve kârı yasakladılar.”¹⁰⁴

“Şarkıcıların kazancı haramdır.”¹⁰⁵

İslâm hukuku açısından da meselenin hükmü, söz ve bütün davranışları vahiyle te'minat altına alınan Allah Resulü'nün biraz önce nakletmiş olduğumuz sahih beyanlarına muvafık olarak ortaya konmuştur. Herşeyden önce, İslam Hukuku kölenin sesinin güzel olmasına, şarkıcılığına ve şarkıcılık bilgisine sahip bulunmasına herhangi bir değer atfetmez. Böyle bir kölenin bedenî güzellikleri, sanat maharetleri, zihnî kabiliyetleri ve kültürü ona değer verip kıymetini meşru bir şekilde yükseltirken ve bu gibi hususların pazarlıkta bahis konusu edilmesi hukuken normal karşılanırken; ses güzelliğine değer verilmemekte, üstelik böyle bir kölenin şarkıcı olması hukuken kusur sayılacağı da kabul edilmektedir.

102 Feyzu'l-Kadir c: 3, s: 339, Camiu's-sağır, c: 1, s: 143 (Tabaranî'den)

103 İmam-ı Gazali, İhya c: 2, s: 282

104 İbn-i Mâce, c: 2, s: 733

105 Aclunî, Keşful-Hafa, c: 2, s: 110

Şarkıcılığı ve müzisyenliği, hukukî bir değer ve kıymet kabul etmeyen İbn-i Kayyim, bunu şöyle izah eder: “Yetim çocuklara, şarkıcı kadın bir köle miras kalmıştı. Çocuklar onu satmak istemişlerdi. İmam-ı Ahmed’e bu hususta müracaat ettiklerinde, onun müzisyen olmayan basit bir köleye itibar edilerek satılmasını söyledi. O’na: “Şarkıcı olduğu nazar-ı itibare alınarak satılırsa yirmibin, basit bir köle olarak satılırsa sadece iki bin eder” dediklerinde, büyük İmam tekrar: “Sadece basit bir köle olarak satılabilir” dedi. Musiki’den sağlanan para mubah olsaydı İmam-ı Ahmed yetimlerin malının zayi olmasını göze alarak böyle bir şeyi yaptırır mıydı?...¹⁰⁶

Şeyh Ebu İshak, et-Tenbih de: “Musiki, çalgı aletleri ve şarap nakli gibi haram olan menfaatlarla ilgili olarak yapılan akitler sahih değildir” demektedir ve Ebu Zekeriyya en-Nevevi’de “er-Ravza” adlı eserinde bu görüşe iştirak etmektedir.¹⁰⁷

Ehl-i Sünnet yolunun tavizsiz mudafiilerinden, Osmanlı’nın son şeyhul-islamı Mustafa Sabri Efendi de musikî vasıtasıyla elde edilen kazancın caiz olmayacağını belirttikten sonra bunun sebebini şu şekilde açıklamaktadır: “Herşeyden önce şunu ifade edelim ki, musiki için hiçbir zaman uhrevî bir menfaat düşünülemez. Dünyada ise “karın doyurmaz” tabirine tam muvafık gelecek şekilde faydasızdır. Ancak, bugün için birçok kimsenin bu yolla geçim te’min etmesi hatta çok büyük servet elde etmeleri bizleri aldatmasın. Çünkü, geçim temini, haysiyet kırıcı ve şahsiyeti rencide edici bir şekilde olduğu sürece vicdan huzurunu temin edemeyeceği için muteber değildir.

106 İbn-i Kayyim el-Cevziyye, a.g.e., c: 1, s: 248

107 İbn-i Kayyim el-Cevziyye, a.g.e., c: 1, s: 246-247

Gayesi, netice itibariyle insanları eğlendirmek olan bütün sanatlar, selim fıtrat muvacehesinde hasis (adi) sayılmışlardır. Bu gibi sanat erbabının şöhret bulmasına neden olan alkış ve hürmetlere bakmayınız. Aslında bütün bu alkış ve pohpohlamalar, karşı taraftan yani sanatçıdan bir parça hay-siyet koparmak ve bunu da ona hissettirmeme gayesine ma'tuf ıftihar hissini okşamak içindir. Aynı şekilde iffet ve namusunu yitirmiş kadınlara da pek çok ihtiram gösterilmektedir.

Şarkıcı ve çalgıcılara nisbeten bestekârlar bir dereceye kadar yukarıda izah edilen gizli zilletten âzâde gibi görünürlerse de, birbirleri sayesinde revaç bulabilen bu sanatlar birbirinin iyilik ve kötülüklerinde az çok müsterek olmaları lazım geleceği gibi, şurasıda aşıkardır ki, ilim üstadlarının derslerinden yükselen vakar ve ıftihara karşı beste üstadlarının derslerinde hafifmeşrepliği gösteren bir hava eser. Bunun içindir ki, ciddi bir devlet adamının veya alimin velev en nefis, en sanatkarane dahi olsa bir şarkıyı öğrenmesi, onun hay-siyet ve ciddiyetine yakışmadığı gibi, kendisinden böyle bir şeyin istirham edilmesi de büyük bir cüret sayılır. Halbuki ilim ve fenlerin tedrisi büyük küçük herkes hakkında şan ve şerefe medar olmaz mı?

Musiki dinleyenler bu esnada toplum için bir şey yapmış olmayıp yalnız bir hayli paranın birçok ceplerden çıkarak bir başka cebe girmesine yardım etmiş oluyorlar. Sonra bu paraların mukabilinde sadece koca bir “hiç” satın alıyorlar... Bakınız: Bir kunduracı size paranız mukabilinde bir ayakkabı verir. Fakat siz de o ayakkabıyı kullanır ve ondan istifade edersiniz. Hem sadece siz istifade etmekle kalmayıp, aynı zamanda yapmış olduğunuz işlerle başkalarına da faydanız dokunur. Ve bu bir silsile halinde devam edip gider. Fakat

musikiye gelince, onda da alet ve teferruatını hazırlayanlarla bu aletleri kullananlar istifade etmiş olsalar bile, bu istifade silsilesi artık sizde kesilmiş olur.”¹⁰⁸

108 M. Sabri Efendi, Meseleler, s: 124 v.d.

IV. Çalgı Aletlerinin Hükümü

Çalgı aletleri musiki'nin ayrılmaz bir parçasıdır. Hadis-i şeriflerde bu ikisi hep bir arada zikredilmektedir. Çünkü, bu aletler çıkarmış oldukları enva-i çeşit seslerle insan üzerinde güzel bir sestene daha fazla te'sir meydana getirirler. İşte bunun içindir ki, çalgı âletleri de aynen musiki gibi nehyedilmiş hatta kırılabileceğine dair fetva verilmiştir. Bu fetvalar, Alem-lere Rahmet olarak gönderilen aleyhi ekmelü't-tahaya Efen-dimizin şu beyanlarına istinad etmektedir: "Allah Teâla beni alemlere rahmet ve hidayet olmak üzere gönderdi. Ney (kı-larnet, zurna) ve def-dünbelek gibi musiki aletleriyle cahiliye zamanında tapılan putları kırmakla emrolundum. İzzetine ye-min eden Rabbim şöyle ferman buyurdu: Kullanımdan bir kul, bir damla içki içmezki, ben ona, o damla yerine cehenne-min irinlerinden içirmiş olmayayım. O kul ister muazzeb olsun, ister mağfiredilmiş olsun, yani istese de istemese de bu olacaktır. Bir kimse bir sabiye bir damla içki içirse ona da bunun yerine cehennemin katranlarından içiririm, istese de istemesede. Sırf benden korktuğu için içki içmeyi terkeden-lere cennet nimetleri içinde kendi nezdimden içiririm. Şarkı-cı kadın kölelerin alım-satımı, eğitimi, ticareti ve onlar vasıtasıyla elde edilen para haramdır.¹⁰⁹

Osmanlı Şeyhu'l-İslamlarından İbn-i Kemal, bu hadisin te'vilini yaparken şunları söylüyor: Allah Rasulü ben çalgı alet-lerini kırmak ve domuzu öldürmek için gönderildim, buyur-maktadır. Hadiste geçen "mizmar" kelimesi ile bütün çalgı aletlerinin kastedilmiş olması muhtemeldir. Hidaye ve Hi-daye şerhinde kaydedildiği gibi bir kimse, bir müslümana ait

109 Ahmed b. Hambel, Müsned, c: 5, s: 257

davul, saz, kaval ve düdük gibi bir çalgı aletini kırsa İmam-ı Ebu Yusuf ve İmam-ı Muhammede göre kıldığı aletlerin kıymetini ödemesi lazım gelmez. Çünkü aletleri kıran kimse bu işi nehy-i anî'l-münker diye yapmıştır. Yapılması emredilen bu iş ise tazmîne mevzu olamaz. Fakat kırılan musiki aletleri, zimmiye ait olursa ödemek icabeder. Tıpkı bir müslümana ait domuzu öldürmenin ödeme konusu yapılmayıp bir zimmiye ait olan domuzu öldürmenin ödeme konusu yapıldığı gibi.¹¹⁰

Hayatı boyunca hiçbir lehviyat ve eğlenceye itibar etmeyen iki cihan serveri çalgı aletlerinden de her zaman ictinab etmiş ve kendisinden sonra gelenlere bu mevzuda en güzel bir örnek olmuştur. İmam Nâfi anlatıyor: Birgün, Abdullah b. Ömer beni atının tergisine bindirdi. Yolda giderken bir çobanın çaldığı kaval sesini işitti. Bu sesi işitir, işitmez parmaklarıyla kulaklarını tıkadı ve yoldan uzaklaştı. Bir müddet gittikten sonra bana: “Kaval sesi hâlâ geliyor mu?” diye sordu. “Hayır” demem üzerine parmaklarını kaldırdı ve “Bir kere Resulullah (SAV)’la birlikte bulunuyordum. Böyle bir ses işitmişler ve aynen benim yaptığım gibi yapmışlardı” dedi.”¹¹¹ Efendimiz zil hakkında da: “Zil, şeytanın düdüğüdür. Zil ve köpek bulunan yere melekler girmezler.”¹¹² buyurmuşlardır.

“Rabbim şarabı ve çalgı aletlerini bana haram kıldı”¹¹³ hadisinde ise musiki aletlerinin her türlü bu hükme dahil

110 İbn-i Kemal 40 Hadis Açıklaması, 35. Hadis izahına’ atfen İslam Açısından Musiki ve Sema S. Uludağ s: 147

111 Ebu Davud, c: 4, s: 281

112 Müslim, c: 3, s: 1672

113 İmam-ı Gazali, İhya, c: 2, s: 269

edilmiştir.

Hadis'te "emirü'l-mü'minîn" adını alan eşsiz muhaddis Şu'be b. Haccac'ın tamburla alakalı şu sözü de çalgı aletlerinin haram olduğunu apaçık göstermektedir. Kendisi anlatıyor: "Bir gün el-Minhal b. Amr'ın evine gittim ve orada tambur çalındığını duyarak geri döndüm. Keşke içeri girip ko- nuşsaydım, belki de tambur çalmanın haram olduğunu bil- miyordum."¹¹⁴

İbni Abidine Bezzaziye'den nakille şu ifadeler yer al- maktadır: "Ney vs. gibi çalgı aletlerini dinlemek haramdır. Zira Allah Resulü-çalgı aletlerini dinlemek masiyet, çalgı mec- lislerinde oturmak fık ve onlardan telezzüz etmek ise küfür- dür buyurmuşlardır. Ancak bu küfür, küfran-ı nimettir. Çünkü Rabbimizin bizlere ihsan etmiş olduğu organlarımızı verilmiş ga- yelerinin dışında kullanmak bir nankörlüktür. Bu hususta farz olan, onları dinlememek için elinden geleni yapmaktır. Zira Yüce Nebi duyunca parmağını kulaklarına sokmuş ve dinle- memiştir. İbn Mes'ud hazretleri ise: "Oyun ve şarkı, suyun ot bitirmesi gibi kalpte nifak bitirir" buyurmuşlardır."¹¹⁵

Fetevây-i Hindiyede, bir kimsenin münkeri nehyeder- ken takip edeceği metod anlatılırken içkiyi dökme ve çalgı aletlerini kırmanın misal olarak verilmesi de çalgı aletlerinin yok edilmesi gereken münkerat'dan olduğunu açıkça gör- mekteyiz."¹¹⁶

Musiki bilgisini ve ses güzelliğini meşru bir bilgi ve değer saymayan İslam Hukukçuları, müzik aletlerini de mal-i mû- tekavvim olarak görmemişlerdir. İsmail Hakkı Bursevî: "Bay-

114 el-Bağdadî, el-Kifaye fi ilmi'r-Rivaye, s: 111, 112

115 İbn-i Abidin a.g.e., c: 6, s: 348

116 El-Fetevayî Hindiyeye c: 5, s: 352

ram günlerinde musikiye ruhsat verenlerin bu fetvası metruktur. Bunlarla amel edilmez. Bunun için polisin bayram günlerinde çalınan musiki aletlerini yakması lazım gelir” demektedir.¹¹⁷

Çalgı aletleri hakkında yine Osmanlı Şeyhulislamlarından meşhur Ebussuud Efendinin verdiği fetvayı da kendi orjinal ifadesiyle aynen naklediyoruz: Mesele: Meclis-i fıkda çalgı çalan Zeydin, çalgı aletini, Amr ve Sâlih vurup parçalarlarsa ne lazım gelir? Cevap: Sevab-ı Azim ile musab olur ki, -bifazlillah- alet-i habisenin ağaçlığı halinde kıymetini vermek dahi lazım gelmez. Fetva bu kavl üzerinedir.¹¹⁸

117 İ. H. Burûsevî, Ruhu'l-Beyan, c: 2, s: 44

118 Ebu's-Suud Efendi, Fetevay-ı Ebussud, varak 386, b.'e atfen İslam Açısından Musiki ve Sema S. Uludağ s: 148

NETİCE

(1) Musiki'nin hükmü hakkında İslamın ana kaynakları olan Kur'an ve Sünnet'e müracaat ettiğimizde ortaya çıkan netice: "Musiki'nin haram" olduğudur. Bu hüküm ayet-i kerimelerde delalet ve işaret yoluyla, sahih hadislerde ise sarih bir şekilde belirtilmiştir.

(2) Bu arada, musiki'nin mubah olduğunu iddia edenler de olmuştur. Ancak bu mevzuda Kur'an ve sünnetden getirdikleri deliller kifayetsiz olup, bu delillerden musiki'nin mubah olduğu hükmünü çıkarmanın imkansız olduğu açıkça görülmüştür.

(3) Dört büyük mezhebin (Hanefî, Şafiî, Malikî, Hambelî) imamları ve bu imamların açtıkları yolda yürüyen tüm ehl-i sünnet fukahası musiki'nin haram olduğu hükmünde icma etmişlerdir.

(4) Şarkıcılığı meslek haline getirme hadis-i şeriflerde açık ifadelerle yasaklanarak bu yolla elde edilen her türlü kazan- cın da haram olduğu belirtilmiştir. Fukahanın da bu hüküm üzerinde icmaı sabittir.

(5) Ayrıca bu şarkıcıları yetiştirme, bugünkü manada onların menejerliğini yapma ve bunlar vasıtasıyla ne suretle olursa olsun kazanç temin etme de aynı şekilde sahih hadislerle nehyedilmiş ve haram olduğu kesin olarak ifade edilmiştir. Helâl olduğuna dair İslam ulemasından hiçbirine ait herhangi bir rivayet mevcut değildir.

(6) Hadislerde ve İslamın genel esprisi içerisinde haram olduğu kesin olarak belirtilen diğer bir husus da çalgı aletleridir. Nefesli, telli ve yaylı olan bugünkü ifadesiyle her türlü

enstrümanın İslamdaki “münkerden nehyetme” prensibine dayanarak kınılması mevzuunda dört mezhepte de (Hanefi-Şafii-Maliki-Hanbeli) fetva vardır. Ticarî açıdan hiçbir değer taşımayan bu aletler muzır addedilmiştir.

(7) Musikinin, oyun ve eğlence maksadına matuf olması, din ve mukaddesatı tahkir edici sözleri muhtevi bulunmaması, dinleyenin beşerî garizalarının hortlamasına sebep olmayan küçük çocuklar tarafından yapılması, yüce ve ulvi duyguları coşturacak mahiyette düğün, bayram, cihad ve sevinç anları gibi hususi zamanlarda belli ölçülerde yapılması tecviz edilmiştir.

(8) İslamın ana kaynaklarında belirtilen, Onun prensipleri içerisinde yapılmasında ve dinlenmesinde herhangi bir mahzur bulunmayan ve hatta teşvik edilen musiki; Kur'an musikisi ve Ezandır. Bu arada, dinleyeni ulvî duygu ve düşüncelere sevk eden ilahî, kaside ve bazı marşlarda da bir beis görülmemiştir. Bunlardan başka Yüce Rabbimizin yarattığı fitrî ve tabiî musiki diyebileceğimiz ağaç ve yaprakların ahenkli salınışlarından, yıldırım ve şimşeklerin dehşetli tarrakalarından, kuşların ve böceklerin coşkun seslerinden, yağmurun ve suların tatlı şırıltılarından meydana gelen tabiat senfonizması ve ilâhî musiki elbette mubah olup Yüce Rabbimizi, eşyanın kendi dillerine göre birer tesbihlerinden ibaret.

Bütün bu söylediklerimizi tek bir cümle ile ifade etmemiz ve mevzuyu, vecizenin bütün sınırlarını zorlayarak odaklaştırmamız gerekirse, son olarak şöyle diyelim:

Musîkî, Lâhutî ise ruha gıda, şeytânî ise nefse hevâdır.

BİBLİYOGRAFYA

1. Kur'an-ı Kerim.
2. Ahkâmü'l-Kuran, İbn-i Arabî, Matbaatü İsa el-Halebî ve ort. Mısır.
3. el-Bahru'r-Raik Şerh-u Kenzü'd-Dekaik, ez-Zeylaî, Daru'l-Marife, Beyrut
4. Bedayiu's-Sanayi fi Tertibi'Ş-Şerayi, el-Kâsânî, Beyrut, 1974/1394.
5. Buluğu'l-Emalî min esrar-i fethi'r-rabbânî, dar-u ihyau't-turasi'l-arabî Beyrut. Ahmed Abdurrahman el-Benna.
6. Camiu's-sağîr, Celaledin es-Suyutî, dar-u ihyâi'l-kütübü'l-arabiyye.
7. Esbabü'n-nüzul, ebu'l-Hasan alî b. ahmed el Vahidî, Mısır, 1959/1379.
8. Esbab-ı Nüzul, Tahsin Emiroğlu
9. el-Fetevayü'l-Hindiyîye, Heyet tarafından haz. el-Mektebetü'l-islamiyye Diyarbakır-Türkiye.
10. Fethu'l-kadîr, Kemaleddin ibn-i Hümam, mektebetü'l-müsenna, Bağdat.
11. Feyzü'l-kadîr şerh-u camiu's-sağîr, Abdurrauf el-Münavî, matbaatü m. Mustafa.
12. Garaibu'l-kur'an ve rağaihu'l-furkan, Neysaburî, matbaatü m. halebî ve evlatları, Mısır.
13. Hak dinî kuran dili, m. hamdi yazır, matbaatü ebu'z-ziya, ist. 1936.
14. Haşiyet-ü reddi'l-muhtar, ibn-i abidin, mısır, 1966/1386
15. el-Hediyetü'l-alaiyye, Alaaddin Abidin, dar-u kahraman, ist. 1984.
16. el-Hidaye şerhu bidayetü'l-mübtedî, burhaneddin el-merğînânî, el-Mektebetü'l-islamî.
17. İğasetü'l-lehfan min masayidi'ş-şeytan, ibn-i kayyim el cevziyye, mustafa el-halebî ve evlatları, Mısır.
18. İhyâu ulûmiddin, imam gazâlî, çağrı yayınları.
19. İslâm açısından musikî ve sema, Süleyman Uludağ, İrfan Yayınevi.
20. İslâm'a göre müzik ve müzisyenler, Lois L. Farukî (Çev: Ü. Taha Yardım) Akabe Yayınevi, İst.
21. İşârâtul icaz, b. Said Nursi. Tenvir Neşriyat, İst.
22. Kâmus tercemesi, firuzâbâdî, (Mütercim: Âsım Efendi) İst.-1205
23. Keşfu'l-hafa, el-aclûnî, daru ihyâu't-türâsi'l-arabî-Beyrut, 1301
24. El-keşşâf an hakâiki't-tenzîl ve uyûni'l-ekâvil fi vücûhi't-te'vîl, ez-zemahşerî, Mustafa el-Halebî ve evlatları, Mısır.
25. El-kifâye fi ilmi'r-rivâye, el-bağdâdî,
26. Lisânu'l-arab, ibn-i manzur, Beyrut-1968/1388
27. Mecmau'l-enhur fi şerhi mülteka'l-ebhur, dâru hilâfeti'l-âliye mat. 1276
28. Mecmuatu'r-resâilî'l-Kübrâ, ibn-teymiyye, Mısır-1966

29. Meseleler, M. Sabri Efendi, Sebil Yayınevi, İst. 1978
30. Mevkufât, Dersââdet, 1317
31. Mu'cemi müfredât-ı elfâzı'l-Kur'ân, râğibu'l-isfehâni, dâru'l-kütübi'l-arâbî.
32. Musikî tarihi, Ahmet Muhtar, İst. 1928.
33. Müsnedi Ahmed B. Hanbel, Ahmed b. Hanbel, Mektebetu'l-İslâmî, Beyrut.
34. Nevevî Şerhli Müslim, İmam Nevevî, Matbaatu'l-Mısır
35. Neylu'l-evtâr şerhu munteka'l-ahbâr min ahâdisi seyyidi'l-ahyâr, şevkânî, mustafa el-halebî ve evlatları, Mısır.
36. Rûhu'l-beyân, İsmâil Hakkı Bursevî, İst.-1306
37. Sahîhu'l-buhârî, İmam Buhârî, matbaai âmire.
38. Sahîhu'l-müslim, müslim b. haccac, dâru ihyâi't-türâsi'l-arâbî, beyrut.
39. Sözler, bediuzzaman Said Nursî, Envar Neşriyat, İst.
40. Süneni İbni Mâce, İbni Mâce, Dâru ihyâi'l-kütübi'l-arâbî, 1952.
41. Süneni ebî dâvud, ebû dâvud, dâru ihyâi's-sünnetü'n-nebevî.
42. Sünenü'n-nesâî, imam nesâî, matbaatü Mısır, mısır.
43. Sünenü't-tirmizî, imam tirmizî, naşir: el-mektebetu'l-islâmîyye Tahkik: M Fuad Abdulbakî.
44. Tâcu'l-ârûs, Muhammed Murtaza ez-zebîdî, Beyrut-1968/1388
45. Tarhu't-tesrîb fî şerhi't-takrîb, zeynuddin irâkî, dâru'l-maârif, suriye-halep.
46. Tebyînu'l-hakâik şerhu kenzu'd-dekâik, ez-zeylâî, dâru'l-maârif, beyrut.
47. Tefsîru âyâtî'l-ahkâm, m. ali es-sâbûnû, mektebetü'l-gazâlî, dımaşk-suriye
48. Tefsîru'l-kur'ânî'l-azîm, ibn-i kesîr, dâru ihyâi't-türâsi'l-arâbî, bey.
49. Tefsîru't-taberî (câmiu'l-beyân fî tefsîrî'l-kurân) ebû câfer muhammed b. cerir et-taberî, dâru'l-maârif, beyrut-1978
50. Zâdu'l-mesîr fî ilmi't-tefsîr, ibnu'l-cevzî, mektebetu'l-islâmî, beyrut.

İ Ç İ N D E K İ L E R

İSLAM'DA RESİM VE HEYKEL

Heykel ve Resmin Tarifi	1
İslâm Dininde Resim ve Heykel	2
Resim	13
Resme Helâl Diyenler ve Delilleri	13
Resme Haram Diyenler ve Delilleri	23
Fotoğraf	39
Fotoğrafa Helâl Diyenler ve Delilleri	39
Fotoğrafa Haram Diyenler ve Delilleri	43
Resimlere Müteallik Ahkâm	48
Resimli Eşyaların Kullanılması	48
Resim Bulunan Yerde Namaz Kılmak	49
Resimli Yüzük ve Resimli Paralarla Namaz Kılmak	49
Resimli Oyuncaklar	50
Bibliyografya	52

İSLAM'DA MUSİKİ

Birinci Bölüm	
Giriş	57
Musiki'nin Tarifi	62
İkinci Bölüm	
Musiki'nin Dini Hükümü	65
Üçüncü Bölüm	
I. Musiki'nin Haram Kılınmasına Sebep Olan Hususlar	101
II. Musiki'nin Mubah Olduğu Zamanlar ve Bunun Ölçüsü	107
III. Musiki'yi Meslek Haline Getirme ve Bundan Para	
Kazanmanın Hükümü	115
IV. Çalgı Aletlerinin Hükümü	120
NETİCE	124
Bibliyografya	126